Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTJYDSKE FORTÆLLERE

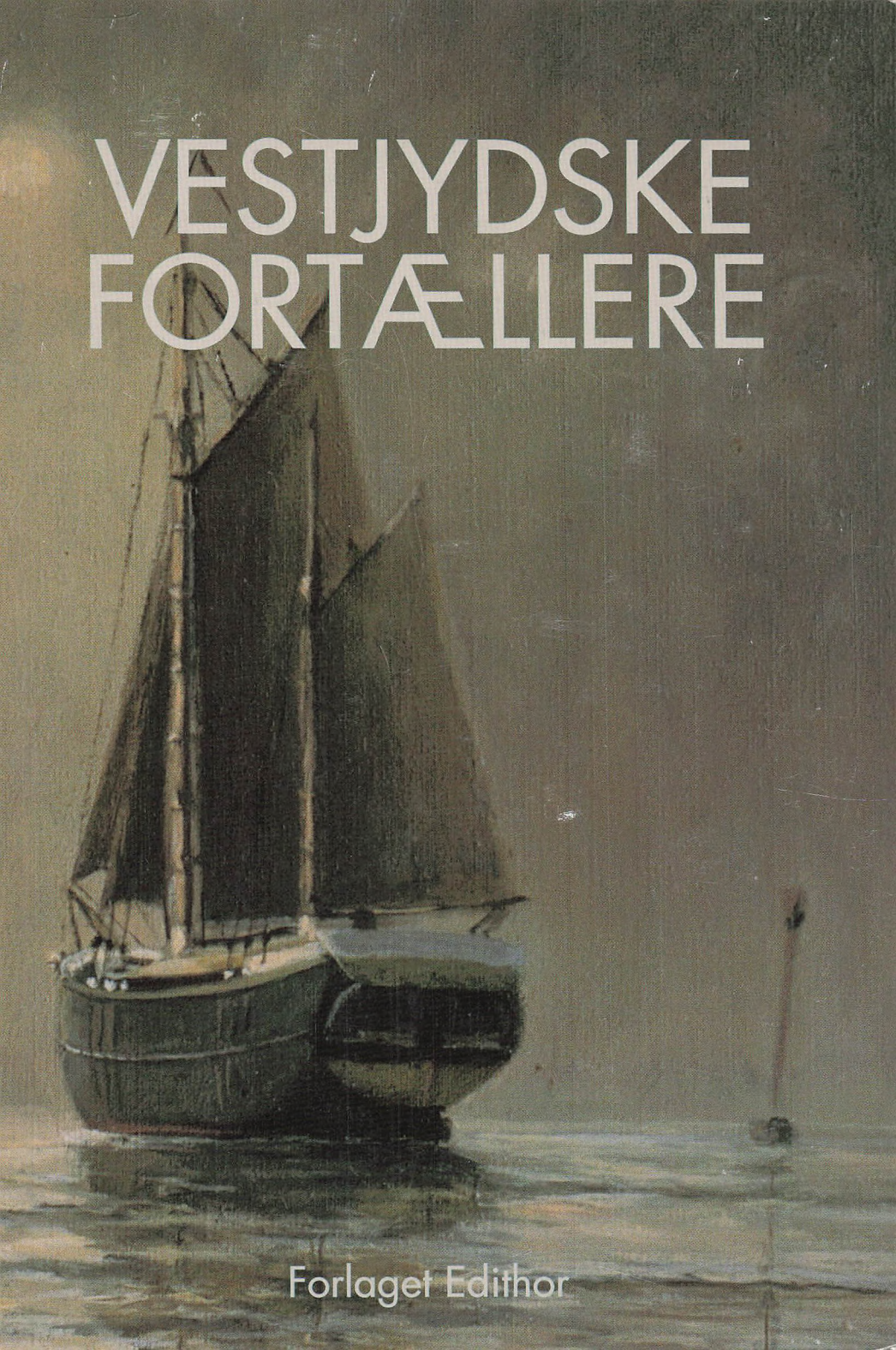

Forlaget Edithor

VESTJYDSKE FORTÆLLERE

Vestjydske fortællere 1994

Redaktion: Thyge Clausen

Omslag: Maleri af Bent Achton: Evert på søen.

Sats og tryk: P. E. Offset & Reklame A/S

ISBN 87-984273-3-4

Forlaget Edithor
Tømrervej 9
6800 Varde
Tlf. 75 22 58 22

Indholdsfortegnelse

Forord 7

Pedel Eriksen ved staffeliet 9

Fra syvende kartoffelrække til amtsborgmesterstolen 12
Af Frode Madsen

Eventyrets land 28
Af Anders Sørensen

Fra opdyrkning til braklægning 30
Af Svend Aage Hansen

En skjald ved ambolten 42
Af Robert Thomsen

Østjydsk propaganda ad bagvejen 57
Af Karl Erik Nielsen

Min dejlige barndom i Esbjerg 68
Af Gudrun Bjelke

Erindringsbilleder fra min vestjyske barndom 73
Af Tage Pedersen

Spredte glimt fra Varde, Brønshøj og Husum 90
Af Niels Christian Nielsen

Tilbageblik i skitseblokken 98
Af Olaf Bak

Mit klatretræ 100
Af Olaf Bak

Lidt om Esbjergs Erhvervsudvikling 102
Af Tage Sørensen

Læseforeningen af 1880 for Nørre-Nebel og omegn 111
Af Søren Hübschmann

De nødvendige år 121
Af Jens Kvist

Forord

Med denne tredie årgang af Vestjydske Fortællere glæder det os at kunne skænke læserne en række nye fængslende, spændende- og muntre! -beretninger om vestjydske begivenheder og mennesker, nye streger til det portræt af vestjydsk sind og egenart som det er bogens hensigt at bringe.

Anekdoten, den gode fortælling, kan ikke sjældent nå bedre ind til selve substansen af en befolknings særlige åndspræg, bedre fange det vestjydske gemyt bag den sommetider knastørre humor, end det er muligt for den seriøse historiker.

Vi skylder vore fortællere en stor tak for den beredvillighed med hvilken de har indfriet vore ønsker - og for den lykkelige måde de har løst opgaven på!

En avanceret offset-teknik har gjort det muligt at lade de gode historier få følgeskab af adskillige farvegengivelser af en række billedkunstneres fortolkninger af det vestjydske land, eller byernes tage, svøbt i det danske vejr, hvis de ikke viser os den skønhed selv fiskernes simple træskure kan besidde.

Godt, redeligt maleri af kunstnere man kan stå sig ved at drage frem af ubemærketheden, som det ikke mindst er tilfældet med den enkelte maler hvis arbejder dårligt har været vist uden for hans private stuer før!

Nu kan vore læsere få lov til at dele hvad hans malerøje har glædet sig over - sammen med bogens øvrige skildringer!

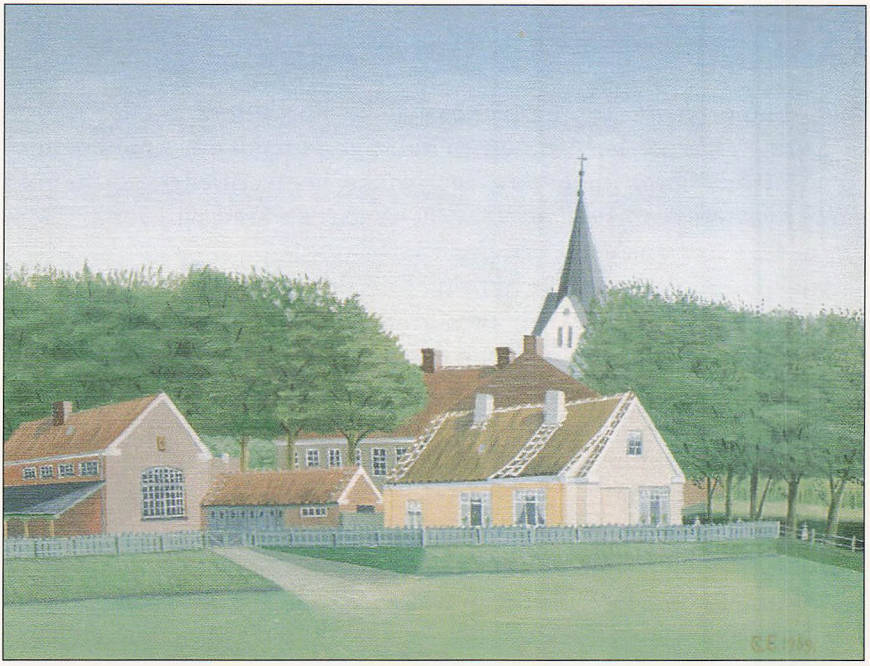

Den gamle pedelbolig i Varde efter maleri af Carl Chr. Erichsen.

Pedel Eriksen ved staffeliet

Det lille trohjertede maleri fra skolegården i Varde, som her bringes i farvegengivelse, skyldes den daværende pedel på Jacobi skole, Carl Chr. Eriksen.

Når vi kan vise det her, skyldes det den store hjælp Eriksens efterfølger gav os i detektivarbejdet med at opspore billedet.

Oprindeligt hang det i skolens lærerværelse, nu var det havnet på det loftsrum hvor effekter til et påtænkt skolemuseum opbevares, og vi er glade for at vore mange læsere kan glæde sig over dette tilbageblik til en svunden verden, nøjsomhedssamfundet. Den hyggelige pedelbolig på billedet er borte, retiraderne - mindre hyggelige - ligeså.

Eriksen var født i Sig og blev udlært som murer i Varde. Han har arbejdet på bygningen af Nr. Nebel banens remiser og Vestbanegården, og i 1909 var han blandt murerne ved opførelsen af Vestre Skole, blok C. Denne massive bygning langs Vestervold stod færdig i 1912, og ved den lejlighed slap Eriksen murerskeen for at begynde som pedel fra skoleåret den 1. april 1912, ansat af daværende skoleinspektør, Valdemar Lassen.

Det blev en overgang fra murerarbejdet, for en pedel må som skolens altmuligmand besidde både håndsnilde, men sandelig også konduite. Eriksen besad disse egenskaber - samt den pligtfølelse og arbejdsglæde der sandelig også var fornøden. Nok var der centralfyr i den nye bygning, men der var stadig 22 kakkelovne at passe - og 44 spande koks at bære rundt! Dertil kom rengøring af 16 klasseværelser, ikke at tale om at gymnastiksalene skulle svabes i den middagspause eleverne dengang havde mellem 12 og 13...

Alligevel fik pedel Eriksen tid at pusle med sin hobby som byens første radioselvbygger i et af boligens loftsværelser, og d. 25. september 1924 oplevede han at kunne høre koncert fra Lyngby gen-

nem sin egen modtager. Oven i det kom så oliemaleriet, han især dyrkede i 20'erne og senere som pensionist.

Besættelsestiden levnede ikke stunder til hobbyvirksomhed, for skolen fik indkvartering af værnemagten. Tyskerne beslaglagde en del af bygningerne og beredte pedellen utallige problemer, da han ikke, som lærerne, kunne forlade skolen efter undervisningens ophør. - Ja, det var endda så galt at de uvelkomne gæster opsatte et 3 m. højt pigtrådshegn fra den gamle skole til Vestre Skole, så fru Eriksen måtte have Ausweiss for at komme hjem! - Denne utålelige situation endte dog med at der blev etableret en gennemgang til pedelboligen gennem den gamle kirkegård. Andre problemer opstod ved tyskernes tyveri af pedellens rengøringsmidler, skønt det ikke hjalp på det svineri de lavede, og det skar den omsorgsfulde pedel i hjertet at se hvordan de velferniserede gulve blev molesteret. -Selv mærkede han de 2 underofficerer som var installeret i pedelboligens loftsværelser, for skønt han ikke kunne beklage sig over deres properhed, syntes hverken hans kone eller han om vandet fra germanernes gulvvask, når det dryppede ned til dem fra loftet!

Bøvl fra morgen til aften. Men pedel Eriksen fandt et middel til at sætte sig i respekt, for nok var han klein af vækst, men han veg ikke en tomme, men talte "med store bogstaver"! Og den høje kommandorøst fra den lille dansker var noget de autoritetstro germanere havde respekt for!

Anderledes med de arbejdere fra København og andre fjerne egne der var sendt på arbejde ved de tyske fæstningsarbejder på Vestkysten. Også de var indlogeret på skolen, under primitive forhold i gymnastiksalen, ja madrasserne som udgjorde nattelejet, måtte sendes til aflusning på sygehuset. Under så desperate forhold henfaldt arbejderne til "spil på sekseren" og anden galenskab, slagsmål og drukkenskab. Politiet var sendt til tysk koncentrationslejr, og vagtværnet, der søgte at opretholde en form for orden, kunne ikke klare sig mod de balstyrige arbejdere, men måtte endda forlade skolegården som besejrede efter et vældigt Bråvallaslag!

Dog, alt får en ende, og den 22. maj 1945 forsvandt de før så dominerende tyskere stilfærdigt og duknakket, også arbejderne forlod gymnastiksalen.

Hverdagen igen, og nu skulle ødelæggelsernes vederstyggelighed udbedres - men fyret måtte stadig passes - med de fugtige hedetørv, og det krævede at der skulle hældes på døgnet rundt!

Arbejdsbyrden var ikke blevet mindre for den lille pedel, men hans ukuelige humør overvandt alle prøvelser.

Her skal det ikke glemmes at han altid kunne regne med sin kones beredvillige hjælp, ikke blot når det gjaldt at bøde på de slidte gulvklude, eller rundstykkerne skulle smøres til lærerfødselsdagens kaffetår.

Det blev til 37 år for pedel for Carl Eriksen, 4 skoleinspektører og 2 verdenskrige oplevede han, inden lærerpersonalet kunne fejre ham med en smuk afskedsfest dem 24. juni 1949.

Han var et af de tandhjul der virker i det skjulte, så man først forstår deres nytte når de standser. Nu er det få der husker ham, men endnu erindrer enkelte tidligere elever med taknemmelighed at Eriksen ikke forgreb sig med aske eller salt mod den glidebane de havde oprettet ned gennem skolegården. Han var en venlig mand - og en munter mand.

Og rundt omkring hænger mange af hans oliebilleder med prospekter fra byen.

Pedel Eriksen

Fra syvende kartoffelrække til amtsborgmesterstolen

af tidligere amtsborgmester, landinspektør Frode Madsen

I børneeventyret Alice i Wonderland fortælles der et sted, at Alice løber og løber uden at komme nogen vegne. Hun beklager sig til dronningen, der svarer: Ja, men her i vort land må man løbe meget stærkt for overhovedet at blive på stedet!

Det er nu ikke min erfaring af tilværelsen. Når jeg kigger sådan 70 år tilbage, så kan jeg fornemme at have løbet meget stærkt, men også at være kommet fremad. Først hjorddreng, karl på landet, skoleelev, studerende, landinspektør, viceborgmester, amtsborgmester og nu som pensionist formand for bestyrelser i 5 erhvervsselskaber, hvoraf et i Grindsted, og for Varde Golfbane - så jeg løber såmænd endnu! Farten er jo blevet nedsat, men må jeg om det at blive pensionist sige: Forbered denne tredie alder grundigt, for ellers går man psykisk ned. Det kan jeg selvfølgelig sagtens sige, da jeg tilsyneladende er ved godt helbred og økonomisk kan gøre, hvad der passer mig. Men forøvrigt gælder det under alle forhold, at uanset hvilken stol du bliver sat på, så er det din egen bagdel du sidder på!

Min tilværelse begyndte i januar 1921 på en gård i Sekær ved Holsted, lidt sydvest for midtpunktet mellem Hovborg Kro og Holsted by - så er fødestedet stadfæstet. Om dette med at se tilbage gælder det, at jo mere man tvinges til at tænke sit liv igennem, des flere situationer dukker op, og i den forbindelse kan jeg give et godt, gratis og sundt råd mod søvnløshed: Hvis man ligger og vrider sig og ikke kan falde hen - så kald erindringsbilleder fra barn-

dommen og ungdom eller fra en rejse frem. De er måske ikke lige morsomme allesammen, men man falder hurtigt i søvn!

Først nu er en erindring fra min tidligste tid dukket op: En varm sommerdag blev jeg sendt op på vores nørremark for at flytte de 21 køer, der stod i tøjr. - Det var før løsdriften blev indført til lettelse for hjorddrengen. Dengang skulle de 21 tøjrpæle stå på lige række, og det var svært for en lille dreng på blot 5 år at klare, men sådan skulle det være, ellers kom Far og sagde: Hør knægt, de står jo ud og ind som en stud, der pisser! Men jeg kan endnu fornemme duften fra den kløvermark, og den særlige oplevelse det var, at der kom en flyvemaskine højt oppe under den blå himmel. Jeg stod længe og spekulerede på, hvordan pokker det kunne gå til, og fandt ud af at himlen måtte bestå af en glaskuppel, som man kørte ovenpå! Da jeg senere fortalte min 8 år ældre broder om denne iagttagelse, fik jeg at vide at jeg var en snotdum hvalp.

Nå, jeg havde for så vidt en lykkelig barndom, selvom jeg tydeligt husker, at min Mor engang imellem var efter mig, når jeg skulle ind at lære læsning og regning før skolegangen. De 7 år i den 2-klassedelte skole gik forholdsvis let og smertefrit, for det skal siges til mine forældres ros, at skolearbejdet skulle passes først og fremmest; men det var under den vestjyske skoleordning, hvor vi var fri fra skolen om sommeren, dog blev det for de ældste klasser indført, at de skulle gå i skole en eller to formiddage om ugen fra 1. maj til 15.oktober, da vinterskolen begyndte for begge klasser. Det gav jo frihed til meget godt arbejde, som der var nok af på en gård på 100 td. land, og det var meget vanskelige tider rent økonomisk fra 1931 og til 1938, da det igen blev bedre tider for landbruget. Men under krisen blev der, set med nutidige øjne, vist uhyre stor sparsommelighed, hvad følgende lille træk viser: Efter endt dagarbejde stod jeg en aften ved køkkenvasken for at vaske skidt og sved af hænder og hoved. Far sad ved køkkenbordet og læste gårsdagens avis, Vestkysten. Jeg sæbede hænderne godt ind og skyllede dem af under vandhanen, og så skulle jeg igang med hovedet og fattede om sæben igen; men så blev jeg afbrudt af Far med bemærkningen: Det er e't nødvendig å bruge sæbe to gange, når du skal vaske dig - vi ska spåre! Andre træk fra sparsommelighedens tid kunne være: Hvis man en kold vinter-

dag tog en lille pøs varmt vand fra det altid varme komfurs vandgryde, fik man straks at vide: - Vasker du dig i varmt vand, bliver du grå i hovedet!

I 1928, var det vist, at hele vores familie skulle til sølvbryllup i Lyhne forsamlingshus hos min Fars søster og svoger. Jeg skulle jo også med, men havde aldrig haft andre sko end Mors hjemmelavede sutsko, så vi måtte gøre stop i Varde og ind til Clemmensen på Torvet. Han virkede altid glad og begejstret, når vi kom som kunder langvejs fra - men resultatet af handelen blev for mit vedkommende - et par gummistøvler!

Far syntes, det fodtøj var det mest nødvendige for mit vedkommende, og så var de jo billigere end sko! Jeg behøver vist ikke tilføje, at jeg følte mig noget aparte i forhold til mine omgivelser ved det sølvbryllup og tilbragte hele tiden, bortset fra spisningen, oppe på forsamlingshusets balkon med benene godt inde under bænken.

Frode Madsen som 14-årig på slægtsgården

Efter konfirmationen fortsatte jeg som karl derhjemme, men der var jo ikke tale om, at man fik løn, og frihed var der ikke meget af: Hveranden søndag eftermiddag havde man fri! Ferie var et helt ukendt fænomen for os bønder, hvorimod byfolk havde ferie, i hvertfald fra ferielovens vedtagelse i Rigsdagen vistnok i 1933, hvorefter lovpligtig ferie blev indført - ældre er ferieloven altså ikke, og de 14 dages ferie gjaldt ikke for os bønderkarle.

Byfolkene var min Mors familie, og der kom næsten hver sommer repræsentanter for den side på bondegårdsferie. I sommeren 1936 havde vi 2 af mine fætre med deres flunkende nye Norton motorcykel på besøg. De pralede med, at de hver havde en ugeløn på 80 kr!

Ikke for det, jeg følte dengang at jeg havde en god og tryg tilværelse; men de byfolk havde nu alligevel sat nogle fluer til at svirre i hovedet på mig, sat nogle tanker igang om, at der så sandelig var nogen, der havde en behageligere tilværelse her i livet, end jeg oplevede, og jeg besluttede som næsten 17-årig, at jeg ville til at læse, som det hed, og jeg begyndte på Grindsted Realskole i november 1937 og tog præliminæreksamen i juni 1940. - Da jeg var til 50-års jubilæum i 1990 og blev kysset og krammet af de fremmødte gamle koner, kom jeg til højt at sige: Det kunne I knageme have gjort for 50 år siden - så havde det været en oplevelse! - Særlig høflig har jeg aldrig været...

I anledning af jubilæet skrev jeg for øvrigt en lille artikel i skolens årsskrift. Jeg citerer for at give et billede af overgangen fra en livsform til en helt anden:

"Vel er jeg ikke nogen H.C.Andersen; men jeg har oplevet et eventyr, nemlig dette som en bondeknøs på knap 17 år en dag først i november 1937 at kunne sætte møggreben og dagen efter som togelev træde ind i klasseværelse 9 + et bogstav på Realskolen - midt i en undervisningstime for byelever - og sætte mig ved et firkantet bord i lokalets nordøstre hjørne. Der sad andre togelever, som ankom på tider, der ikke passede med frikvarter eller begyndelsen på dagens undervisning.

Man tog praktisk på tingene på den skole - og det nød jeg godt af, jeg som var kommet dumpende, ikke just fra himlen, men ude fra bondelandet - og ind på skolen langt ind i skoleåret - og så i

syvende klasse! Kendte ikke forskel på engelsk og tysk, eller geometri og algebra, men alt det kom jeg til ved hjælp af en hoben ekstratimer udover den normale, daglige undervisning på ugens 6 hverdage. Disse mange ekstratimer kostede ikke en øre, hvilket siger noget om skolens idealer.

Hvad husker man ellers fra skolen efter mere end 50 år: Man levede så lykkeligt der og fik et grundlag at arbejde videre på.

I vinterhalvåret blev jeg kostelev, og nok var skolens disciplin hård set med nutidens øjne; men den var god for os unge mennesker, fordi skolens leder, Jens Futtrup, en fremragende pædagog, forstod at få pligter og udviklende fritid blandet på en god måde. Jeg var som kostelev så heldig at få lov til at bo ude i byen hos redaktør Christensen, hvor jeg i høj grad fik mit andet hjem."

Nå, men jeg skulle videre og havde besluttet at blive civilingeniør. Efter præliminæreksamen kunne man vælge to indgange til dette studium, enten at tage studentereksamen - det ville vare 2-3 år - eller en adgangseksamen på et år. Jeg valgte det sidste, for det havde 2 tidligere elever gjort, nemlig Niels Pagh fra Blåhøj og Carl Vrang, den senere direktør for Grindstedværket, og jeg mente, at når de kunne klare det, så kunne jeg også. Men der tog jeg fejl, det var jeg for dum til! Jeg dumpede såmænd 3 år i træk! Det var en slem bet, for Far meddelte mig oveni, at nu var arven brugt og jeg var jo ingenting!

Tilbage til landbruget! Min bror manglede en karl i sommeren og efteråret 1943, så jeg kom i arbejdstøjet, men hen i december besluttede jeg mig til at tage til København og prøve igen - men på et privat kursus og til optagelse til landinspektørstudiet. Den eksamen bestod jeg på finurlig vis med udmærkelse og kom igang med landinspektørstudier d. 1.9.1944. Det var jo herligt, men ak, så tog tyskerne det danske politi, og i protest imod dette lukkede de højere læreanstalter i København. Heldigvis havde jeg godt arbejde, for jeg var d. 22.4.1944 blevet indkaldt til civilbeskyttelsestjeneste i København. Og da jeg var sådan en halvstuderet røver blev jeg anbragt på en alarmcentral. Det var alletiders! 45 kr. om ugen for at være der hvert andet døgn fra kl. 16 til 20 og få sin gode nattesøvn. Særlig fint var det at ugelønnen steg til 60 kr.

Men det var også i de tider, da mange af os unge deltog aktivt i modstandsbevægelsen; men d. 3.2.1945 blev der ringet til mig på alarmcentralen sent om aftenen, og beskeden var ganske kort: Der er udbrudt en smitsom epidemi! - Så vidste jeg, hvad klokken var slået, og det var med at komme under jorden i en fart, og det gjorde jeg så - hos en familie i Vanløse, som faktisk blev min ungdoms tredie hjem. Jeg reddede pelsen stik mod forventning, for jeg mistede desværre en hel del kammerater, der enten blev skudt af tyskerne eller deres håndlangere, eller kom hjem fra koncentrationslejrene som mere eller mindre invaliderede.

Selvom jeg var væk fra studierne i 3/4 år, klarede jeg det helt godt og blev landinspektør i 1949 på normal tid og fik stilling i Aalborg som assistent i et af vore største landinspektørfirmaer dengang, og efter halvandet års virke blev jeg som yngste landinspektør juniorchef, så det var slet ikke så ringe endda, skønt arbejdsugen lød på 80 timer i gennemsnit.

I 1949 blev jeg også gift med den pige, som jeg traf ved et såkaldt sabotørgilde hos familien i Vanløse efter krigens afslutning. Den krigsomkostning har jeg med stor glæde affundet mig med! Vi holder stadig sammen i tykt og tyndt efter næsten 43 års ægteskab med dets sorger og glæder.

Jeg kom til Varde på cykel med rygsæk i bagagebæreren. Familie og bohave kom langt senere, fordi det i de år var meget svært at skaffe sig en lejlighed. Jeg var blevet kompagnon med landinspektør Dahl Christensen.

Dengang var der kun ham og mig + en kontorelev. Da jeg forlod firmaet i 1972 som amtsborgmester, var vi ialt 30 personer, så også der oplevede jeg en gevaldig udvikling.

Det var unægtelig et stort spring fra den dag d. 25. marts 1952, da jeg kom cyklende til Varde efter et besøg hos mine forældre i Holsted med en rygsæk i bagagebæreren og så til den 31. december 1989, hvor jeg gik af som amtsborgmester efter at have siddet i den stol i 17 år og 17 dage.

Min politiske tilværelse begyndte faktisk efter kommunalvalget i marts 1966, hvor jeg på Venstres liste blev valgt ind i Varde Byråd og blev formand for gade- og vejudvalget og sågar viceborgmester.

Efter kommunalreformen i 1969 fik vi købstadsborgere som bekendt valgret til Amtsrådet, som ved samme reform fik en folkevalgt leder - amtsborgmesteren, et nyt ord i det danske sprog. Før 1970 var det jo amtmanden, der var født formand ifølge lovgivningen. Men mit store problem kom op til valget i marts 1970, hvor jeg skulle lade mig opstille. Jeg nægtede pure at stille op begge steder, og så valgte partiet, at jeg skulle stille op til Amtsrådet. -Det var der nogen i Varde, der var godt tilfredse med.

Jeg blev valgt som nr. 5 af 21 og blev formand for Amtsbygningsrådet og teknisk udvalg: men det afgørende vendepunkt i min politiske tilværelse kom den 14. december 1972, hvor jeg på finurlig vis blev valgt til Amtsborgmester.

Generelt må jeg sige, at det er meget krævende at komme ind i dette, at være den ene person, der både er leder af den politiske side af Amtsrådets arbejde og samtidig den ansvarlige leder af den amtskommunale administration. Jeg kan vel anskueliggøre dette ved at nævne, at der i Ribe Amtsråd er flere politiske partier - op til 6, og der var dengang ansat ca. 3.600 medarbejdere i Amtskommunens regi. Så det er jo ikke just nogen småtingsafdeling, bl.a. set i lyset af, at vi var 30 ialt i den landinspektørvirksomhed, jeg forlod i Varde.

Som Amtsborgmester står man overfor en strøm af problemer, der skal tages stilling til, og der er ingen opgaver, der er mere fornemme end andre. De givne love skal efterleves - livet skal leves, tingene skal i alle led fungere, og man er sommetider nødt til at skære igennem her og nu. Politisk set var det mit mål som regionalpolitiker at udøve den kunst at kunne udmønte de mange politiske modsætningers bedste sider til gavn for det samfund, der - hvor meget man ellers kunne ønske det - ikke står stille. Som den administrative leder i det daglige synes jeg da selv at have gjort meget ud af at uddelegere de mange beslutninger nedad i systemet. I så stor en medarbejderskare som Amtskommunen er der selvfølgelig ledelsesfunktioner på mange forskellige niveauer, og jeg fandt det vigtigt, at de alle blev udstyret med passende beslutningsgrundlag og - kompetence - det fremmer arbejdsglæden; men på den anden side må der ikke herske nogen tvivl om, hvor ansvaret udadtil ligger - det ligger entydigt hos Amtborgmesteren.

Så kan man jo stille spørgsmålet: Hvad går tiden med i det daglige? Ja, der er ingen typisk arbejdsdag, de er uhyre varierede. Der er vældig forskel på min arbejdsdag for 18 år siden, da jeg tiltrådte, og hvor vi dengang hverken havde en personaleforvaltning eller en økonomiforvaltning for blot at nævne et par særdeles alvorlige mangler i det administrative system - og så min arbejdsdag i slutningen af firserne, som ikke føltes nær så tyngende som dengang. Dette er også amtsrådets fortjeneste, idet jeg altid har mødt stor forståelse for at bevilge de nødvendige penge, dels til konsulenthjælp og til undersøgelser vedrørende opbygning af en hensigtsmæssig administration, og dels til ansættelse af de nødvendige medhjælpere. Dette har jeg været - og er jeg - svært taknemmelig for, dette, at man også fra rådets side har vist mig stor tillid, udover dette at vælge mig til formand 5 gange ialt.

En væsentlig del af tiden - som går langt udover en 40-timers uge, går med læsning, mødeforberedelse og problemet med at sætte sig ind i nye love, cirkulærer og meget andet godt, såsom aviser og fagblade.

Jeg finder det meget vigtigt at følge med, dels i håbet om at kunne føre en kvalificeret dialog med de nærmeste medarbejdere, amtsdirektøren, økonomichefen, sekretariatschefen og de 4 forvaltningschefer, og dels for at have den fornødne faglige viden for at kunne være med til at træffe de rigtige beslutninger - også udfra min liberale holdning. De totalitære socialistiske systemer er naturligvis nemmere at arbejde med for dem, der sidder på toppen af systemet, men nu er de en saga blott. Generelt må det siges, at vi har et godt politisk system i Danmark med amter og kommuner, hvor de ledende hvert 4. år kan skiftes ud af vælgerne; men når det er sagt, vil jeg gerne også have lov til at mene, at dette at beskæftige sig med politik i dagens Danmark er at udsætte sig for kritik og for en god portion misundelse. En del af pressen gør sit til at uddybe kløften mellem de folkevalgte og vælgerne ved at tale om tillidskriser og lignende. Politik er jo i medierne blevet underholdningsstof. Men på den anden side må man nok indrømme, at vi ikke i Amtsrådet har været dygtige nok til at meddele os til befolkningen, der ganske givet har fået for lidt at vide om, hvad et Amtsråd betyder for den enkelte borgers hverdag. Det var først

i året 1988, vi fik en selvstændig informationsafdeling på Amtsgården - en sag jeg personlig jævnligt har bragt frem, første gang i min nytårstale til pressen i 1972.

Med hensyn til selve lovgrundlaget for Amtsrådets, de forskellige stående udvalgs og amtsborgmesterens virke, nemlig styrelsesloven og styrelsesvedtægten, som det nok fører for vidt at komme ind på, så er det en kendsgerning, at en Amtsborgmesters arbejdsdag er belastet af mange møder. Det er ikke blot de 13 amtsrådsmøder og de 25 økonomiudvalgsmøder om året; men der er et utal af andre møder, man skal deltage i. Som et kuriosum kan nævnes, at jeg en overgang havde 13 formandsposter, hvoraf een var på landsplan, så der var nok at rive i! Jeg har tidligere nævnt den finurlige vis, jeg blev Amtsborgmester på. Baggrunden var den triste amtsborgmesterskandale i efteråret 1972 - den skal jeg ikke komme nærmere ind på, men den endte med, at den daværende Amtsborgmester fik 3 års ubetinget fængsel - og så skulle der vælges en ny. Der var tilsyneladende krig på kniven, for vi var 3 kan-

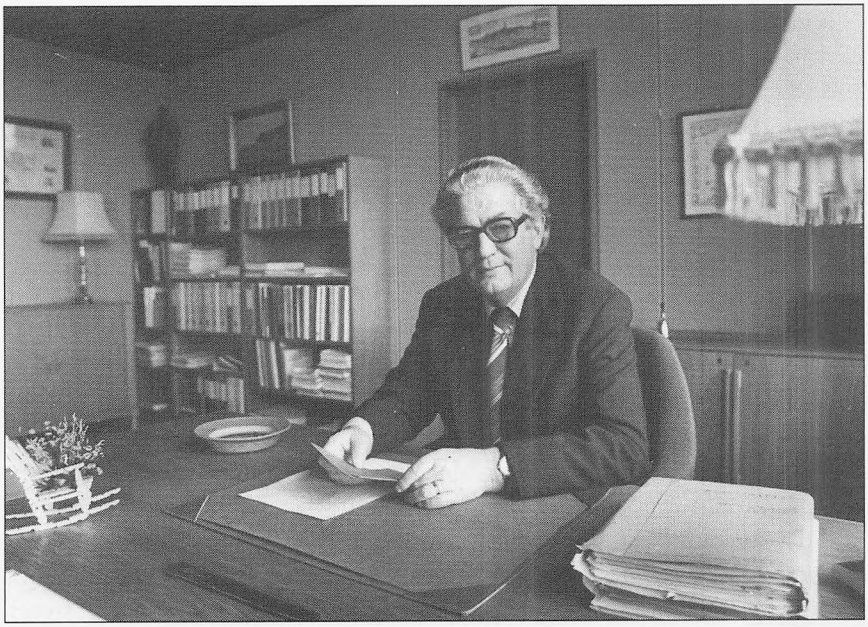

Amtsborgmesteren på sit kontor

didater til posten, men selv var jeg ikke interesseret. På valgdagen den 14 december, da jeg kørte til Ribe, var jeg stensikker på, at jeg kunne køre lige så ubekymret hjem om aftenen, for jeg hørte bestemt ikke til Amtsrådets topfigurer dengang - det gjorde eksempelvis Jacob Sørensen, som var mit forslag til posten både i 1970 og 1972; men Jacob var et par måneder før blevet formand for ARF's bestyrelse, og så var han jo fra Esbjerg kommune, og det passede ikke gruppens stærke mand, den daværende borgmester i Vejen, Arne Hansen. Jeg blev valgt i 3 omgange med 10 stemmer af 21, så det var ikke nogen stærk stilling, jeg fik - også fordi jeg ikke hidtil havde været medlem af Øku, og dermed uden kendskab til administrationen.

Min kone græd sine modige tårer, da jeg ringede hjem og fortalte, at nu var jeg altså amtsborgmester, for hvad ville jeg dog der efter i denne skandalerede, som havde fået særdeles nærgående omtale i medierne! Der har aldrig hverken før eller siden været sådan et presseopbud til et Amtsrådsmøde i Ribe som ved dette amtsborgmestervalg...

Det krævede gode nerver og fasthed at få den amtskommunale administration rettet op - og så begyndte det endda med, at jeg offentligt blev særdeles hårdt angrebet udefra. Det var den tidligere venstreborgmester, Alfred Jeppesen fra Ølgod, der sammen med andre venstreborgmestre angreb mig personligt, fordi Amtsrådet af nødvendige grunde var begyndt forberedelsen til bygning af ny administrationsbygning, og jeg havde selvfølgelig udtalt mig til pressen i den sag - åbenhed er en god ting også i den politiske verden! Det hele kulminerede med et stormende møde på Bramming rådhus i januar 1973 med Amtsrådet og samtlige 14 borgmestre som deltagere. Nå, jeg slap ud af sagen uden skrammer, vel snarere tværtimod fik jeg god p.r. både i aviser, radio og tv; men jeg kunne godt have været den sag foruden, for også internt var der brok i den. Eksempelvis kan det nævnes, at noget så elementært som at give møde ved arbejdstids begyndelse og overholdelse af overenskomst - det tog man meget afslappet på med den tidligere Amtsborgmesters indforståelse. En anden ting var, at man ikke overholdt den gældende overenskomst, f.eks. havde jeg det største hyr med HK, der pukkede på velerhvervede rettigheder, da jeg

sagde dem op og bl.a. indførte 40 timers arbejdsuge, som personalet efter overenskomsten skulle yde - istedet for de 37, de var vant til.

Men det allerværste var jo, at efter de besvigelser, der havde fundet sted, skulle der ryddes op, så der ikke opstod nogen mytedannelse. Jeg bad Venstre Landsrets præsident om at lade udmelde en landsdommer til at foretage en undersøgelse for at finde ud af, hvilke personer, der, som sagerne stod, burde have deres tjenstlige forhold undersøgt ved en tjenestemandsdomstol.

Det blev 2, amtskommunaldirektøren og regnskabschefen - og så fik vi ryddet op i de forhold, og tingene blev klarlagt, så det med rette kunne siges, at jeg i hvert fald ikke havde holdt hånden over nogen.

Jeg havde imidlertid stor interesse for både den politiske og amtskommunale administration. For det første har jeg aldrig været nogen dreven politiker, men jeg havde som før sagt stor hjælp af et fantastisk loyalt Amtsråd, specielt af Esbjergs daværende borgmester, Henning Rasmussen, som var amtsrådsmedlem, indtil han blev indenrigsminister. Han har hjulpet mig i mange situationer.

Jeg vil nødig leve den tid om, og jeg undrer mig tit over, at jeg psykisk holdt til det, for presset mod mig var stort. Lad mig nævne et eksempel: I sommeren 1973 faldt der en Højesteretsdom vedrørende de amtskommunale skatter på de af kommunerne ejede ustykningsjorder om, at de skulle tilbagebetales. Esbjerg kommune var jo altid i vanskeligheder med hensyn til likvide penge, så de skulle have dem hurtigt. Deres økonomichef stillede på mit kontor og bad om at få deres tilgodehavende i medfør af Højesteretsdommen, ialt 1,4 millioner kroner med sig hjem. Jeg tilkaldte amtskommunaldirektøren og regnskabschefen, og de var enige i, at pengene godt kunne udbetales a conto, og så fik økonomidirektøren pengene med sig hjem. Så glemte jeg desværre alt om den sag, for havde jeg i næstfølgende øku-møde givet underretning om, at pengene var udbetalt, havde sagen været 100 % formelt i orden. De to af mine overordnede embedsmænd havde nu også et ansvar, men de har måske syntes - jeg ved det ikke - at den amtsborgmester havde godt af at få en på snuden som tak for tjenestemandssa-

gerne. For i oktober 1973 var min kone og jeg på en lang ferie i Kenya og Tanzania, og da jeg kom hjem, frisk og udhvilet, bekendtgjorde den fungerende amtsborgmester, E. Bech Nygaard mig, at jeg skulle indklages for indenrigsministeren for tjenesteforsømmelse med hensyn til de 1,4 mill. kr., jeg havde udbetalt til Esbjerg kommune - og det gjorde han så.

Sagen var dengang meget fremme i offentligheden; men jeg sagde tydeligt, at jeg havde begået en formel fejl, og det beklagede jeg meget. Vi havde nogle meget stormfulde møder både i øku og Amtsråd, for Bech Nygaard ville have mig væltet af pinden; men jeg fik fuld opbakning i Amtsrådet, bortset fra klageren og hans partifælle. Fra indenrigsministeren, som for øvrigt var tidligere amtsrådsmedlem, Jacob Sørensen, Guldager, kom der meddelelse om, at man tog min beklagelse til efterretning...

Jeg nævner denne sag for at give et indtryk af, at i den politiske verden kan man blive udsat for, at alle midler tages i brug for selv at komme til tops. Det med at træde på andre for selv at komme til at stå højere, er ikke noget nyt - det kaldes idag mudderkastning.

Nå, jeg havde den glæde, at jeg efter valget i marts 1974 blev valgt som Amtsborgmester uden modkandidat, og det gav mig en stærk stilling, der blev yderligere forstærket ved, at jeg i 1974 blev medlem af Amtsrådsforeningens bestyrelse og har været indtil i april 1990. Det har ført en mængde poster med sig, både nationalt og internationalt .

Administrationen, der under min ledelse begyndte med ca. 60 og endte med 360 personer, selvom der absolut ikke blev bestilt for lidt, men årsagerne er flere. For det første har lovmøllen malet gavaldigt i de sidste 20 år, strømmen af nye love og cirkulærer var enorm - især under den borgerlige regering! Der er også overført nye opgaver fra staten til amterne. Lad mig nævne det gamle Sindsygevæsen i 1976, Åndsvageforsorgen i 1980 og gymnasierne i 1986. Men det, der har givet den store forøgelse af medarbejderstaben, er jo det sociale område og miljøområdet. Socialområdet talte vel 120 medarbejdere imod en 3-4 stykker, da jeg begyndte. Så når nogen kritiserer, at der er for mange ansatte i amtskommunale administrationer, så kan kritikken tilbagevises med, at vi

er nødt til at administrere de pligter, som lovgivningen pålægger amterne - og det skal være omhyggeligt og fejlfrit - ellers er fanden løs i Laksegade!

Jeg har for mange år siden sagt offentligt, at hvis borgerne - underforstået pressen - kunne tolerere, at myndighederne begik nogle få procents fejl i de konkrete afgørelser, kunne der spares særdeles mange medarbejdere. Perfektionisme og millimeterretfærdighed koster samfundet uhyre summer - men giver altså arbejde til mange mennesker!

Nå, for mig lå der også en verden udenfor amtskommunen, som jeg var meget interesseret i, og som nævnt blev jeg valgt ind i Amtsrådsforeningens bestyrelse i 1974 og genvalgt, indtil det var slut i april 1990. Disse bestyrelsesposter er særdeles eftertragtede, fordi de for en Amtsborgmester er en god platform, som giver særdeles mange gode forbindelser til ministeriernes folk og regeringen. Jeg har godt nok ført en lidt omtumlet tilværelse derovre, men altid været udvalgsformand. I mange år var jeg også medlem af sygesikringens forhandlingsudvalg og lønudvalget, samt et utal af landsdækkende udvalg i amtsregi, f.eks. Miljøankenævnet og

Amtsborgmesteren læser op.

Landshavnerådet og Vejnævnet. Jeg rodede mig ind i alt dette, fordi jeg som vestjyde følte mig forpligtet til at gå ind i statsudvalg, når der var mulighed derfor - for vestjyder i statsudvalg er en stor sjældenhed.

Så kan man jo spørge, om jeg ikke har lidt nederlag i København? Jo, så sandelig! Jeg husker til mine dages ende to markante. I 1978 diskuteredes der jo ivrigt, hvordan naturgasfordelingen skulle administreres i Danmark. Ivar Nørgaard var resortminister for området, og jeg var forhandlingsleder for amtsrådene. Vi havde flere møder om sagen, og han og jeg var ganske enige om, at naturgasfordelingen skulle elselskaberne selvfølgelig stå for, bl.a. fordi de havde stor ekspertise med hensyn til fordelingen af energi og anlæg; men det gik som bekendt helt anderledes. Hvad kunne der ikke have været sparet af penge, hvis vi fra ministeriet og amtsrådene havde fået ret dengang, men Kommunernes Landsforening var for stærke og dygtige i den sag.

Men eksemplet Naturgas Syd viser til overmål, hvad der kan ske med det danske sygehusvæsen, administreret som fælleskommunale selskaber, sådan som den tidligere statsminister har foreslået i sit debatoplæg om amtskommunernes nedlæggelse.

Mit andet nederlag var min seje kamp for et fælles billetsystem og rabatsystem for trafikselskaberne og DSB. Jeg havde flere møder med "Fut Ole", den nuværende direktør for Kreditforeningen Danmark, men dengang generaldirektør for DSB. Han var nu hverken til at hugge eller stikke i om det spørgsmål. Jeg syntes blot, at det i disse EDB-tider var for dårligt, at man ikke i vort lille land kunne have et fælles billetsystem for den offentlige kollektive trafik.

Det var et par eksempler på nederlag på landsplan, men hvad på det regionale plan? Ja, det skal jeg kun nævne et enkelt eksempel på, nemlig sygehusvæsenet. Jeg er altid gået varmt ind for de små sygehuse - af følgende grunde: Hensynet til den lokale befolkning, altså nærhedsprincippet. De er tilstrækkelig effektive og billige i drift, men det ser ud, som om de små sygehuse skrider, selvom argumenterne for at bevare dem er gode og letfattelige.

En sag, jeg havde mere held med, var bevarelsen af Ribe Seminarium, men er der nogen, der skal takkes i den sag, er det min

nærmeste medarbejder, amtsdirektør Dons Christensen, for det var ham, der støbte de afgørende kugler, som jeg skulle affyre som medlem af det udvalg, der skulle foretage indstilling til ministeren. Det er såre nødvendigt for en amtsborgmester at have et godt og tillidsfuldt forhold med sine nærmeste medarbejdere, og det har jeg heldigvis altid haft - i hvert fald fra nytårsdag 1976, da Dons Christensen blev amtsdirektør.

En anden sag er, at det altid har stået lysende klart for mig, at regionen Vejle, Sønderjyllands og Ribe Amter har et stort problem i, at ca. 1000 af en ungdomsårgang forlader regionen hvert år for at søge højere uddannelse på andre græsgange og kun meget få af dem vender hjem. Derfor fik jeg i 1980 startet den såkaldte Initiativorganisation for udvikling af de højere uddannelser i den sydjyske region med professor Torkild Kristensen - af os ældre bedre kendt som "Torkild Livrem" - som sekretær.

Arbejdet med dette skete i nært samarbejde med Undervisningsministeriet, og et af resultaterne er loven om oprettelse af selvstændig handelshøjskole i Syd- og Sønderjylland med 2 skoler i Ribe amt og eet i hvert af de to andre amter, men under en fælles ledelse, der godt nok sidder i Sønderborg med den begrundelse fra Bertel Haarders side, at han er student fra Sønderborg.

Min interesse for det private erhvervsliv har selvsagt været stor - for det er jo derfra, pengene til de offentlige kasser kommer. Mine bedste udkigspunkter var bestyrelsesposter i vestjysk Udviklingsråd, Jydsk Telefon, Varde Bank. F.eks. er Jydsk Telefon et aktieselskab, som i mandskabsstørrelse og økonomi er på samme størrelse som Ribe Amtskommune, så jeg tror ikke, det har været til nogen skade, at jeg har haft indblik og medansvar for en stor erhvervsøkonomisk ledelse. I Kommunekredit og Varde Bank har jeg lært meget om pengestrømmen i vort samfund. Når jeg nævner, at jeg i 14 år har siddet i forskellige komiteer under Europarådet i Strasbourg, kunne en og anden måske tænke: Hvordan pokker kan han tro, at han har gjort nytte på så mange områder! - det kan såmænd også undre mig selv; men man forandrer sig måske inderst inde ikke så meget livet igennem, jeg tror, at jeg er gået i gang med de mange opgaver, lokalt, regionalt, på landsplan

og internationalt med samme indstilling som dengang, jeg i 1952 kom cyklende til Varde for at blive kompagnon i en landinspektørforretning: Her ligger noget spændende forude, her er jeg, måske kan jeg få noget ud af det også til gavn for det samfund, jeg lever i - måske ikke: men det er i hvert fald værd at gøre forsøget - og det har jeg så gjort og haft en spændende og god tilværelse.

Til slut en lille historie fra den politiske verden, som har noget at gøre med klipning af får og med den forsigtighed, man som politiker bør udtale sig med:

Det var de to gamle radikale politikere, undervisningsminister Jørgen Jørgensen og udenrigsminister P. Munch, som en tidlig sommerdag var på biltur sammen. De passerede en fenne, hvor der gik nogle nyklippede får, og Jørgen Jørgensen siger: Nå, her har de nok fået fårene klippet...

- Ja, siger P. Munch, i hvertfald på den side, der vender mod os.!

»Eventyrets land«

Af Anders Sørensen

Anders Sørensen fra Kløvgården i Stausø var ikke blot typen på den vestjydske bonde, virksom i sin bedrift og aktiv i arbejdet i landbrugets organisationer; han besad også en lyrisk åre og har i tidens løb leveret mange gode sange til dyrskuer og andre begivenheder.

Hans kærlighedserklæring til Eventyrets land, som her bringes, vil mange også idag kunne istemme med glæde.

Tegning af Gerald Langgaard.

Mel.: Dernede i dalen...

Derude ved havet, det stolte Vesterhav,
som tordner imod kysten med stærke bølgeslag,
hvor Blaabjerg står som værge om »Eventyrets Land«.
Kløverbakkes top sig spejler i Filsøs blanke vand.

Se der er naturen vidunderlig og køn,
en frostklar vintermorgen, en sommeraften skøn,
og når henover Filsø de stolte svaner gled,
mens kirkeklokken ringer, og solen daler ned.

Oh, Filsø, ja Filsø, din stortid er forbi,
de hvide svaner nynner en afskedsmelodi.
Naturens skønhed svinder i »Eventyrets Land«.
dog evig uforandret er Vesterhavets vand.

Og står man en morgen på Blaabjergs smukke top,
Mens solens blanke skive i østen stiger op, -
alt mens dens stråler spiller på klitterne mod vest,
da stemmens sindets harpe som til en bryllupsfest.

Ja, »Eventyrlandet« ved Jyllands vesterkyst
en egen stemning skabte for stedse i mit bryst,
vel findes skønne steder ved fremmed kyst og strand,
men førsteprisen bærer dog »Eventyrets Land«.

Fra opdyrkning til braklægning

Af Svend Aage Hansen,
Ribe Amts Familielandbrug.

En planteavlskonsulents betragtninger over udviklingen, specielt i landbruget.

Ribe Amts Museumsråd udgav i 1990 en bog med titlen: "Vi startede med en ko og en kat". Forfatterne beskriver her på en udmærket måde, hvordan livet har formet sig for landets vel nok sidste generation hedeopdyrkere - fra tiden mellem 1920 og 1960 - fra fire lokaliteter i Ribe amt. Lundsmark ved Ribe, Ny Lifstrup ved Varde, Krageris ved Ølgod og egnen omkring Grindsted. Det var om disse hedens stridsmænd digteren Skjoldborg skriver: "Du rydder til samfundet bredere grund derude på lyngen og sandet, du vinder dig ager hver arbejdets stund og lægger din vinding til landet." Samtidig med opdyrkningen blev man hurtigt klar over, at det var nødvendigt at plante læhegn, for at hindre sandflugt og skabe læ for husdyrene. I første omgang var det enkeltrækkede læhegn, for det meste bestående af de ret hårdføre Sitkagran og hvidgran. Senere er disse læhegn, gennem kollektiv læplantning i samarbejde med Hedeselskabet, blevet udskiftet med trerækkede løvtræshegn der giver bedre læ og er mere værdifuld for vildtet.

Opdyrkningen af hede i Lifstrup stoppede i slutningen af 50erne, og i 1960erne uddelte Hedeselskabet de sidste hædersbevisninger for "på fredelig vis at have gjort Danmark større og rigere."

I slutningen af 1950erne og i begyndelsen af 1960erne havde Vesteuropa en nettoimport af fødevarer, og på trods af forskellige handelshindringer og toldsatser landene imellem var opfordringen til danske landmænd: større produktion og øget effektivitet.

Rådgivningen gik derfor i høj grad ud på at hjælpe landmændene med en bedre planlægning af deres bedrift, og en bedre rationalisering med de ressourcer der blev anvendt, samt bekæmpelse af ukrudt, skadedyr og sygdomme.

Det kan nævnes, at det gennemsnitlige høstudbytte i korn i 1960 var 33,2 hkg., og i 1990 60,9 hkg. pr. ha.

Afvandringen fra landbruget startede ligeledes i slutningen af 50erne. I første omgang var det de unge medhjælpere der forlod erhvervet. Jeg husker fra et landbomøde, at forstander Pedersen Dalum, fra Dalum Landbrugsskole, var inde på problemet med afvandringen, og hvor han udtalte at "karlekammersengene står tomme, hvor er de unge mænd?", hvortil en tilhører replicerede: "Har du set efter i pigekammeret?" Pigekammersengene var imidlertid også tomme. Mange tjenestepiger på landet havde fundet vej til andre erhverv.

Afvandringen fra landbruget hang nøje sammen med industrialiseringen, flytningen af arbejdsopgaver fra landbruget til industrien, ønsket om mere fritid og måske også lidt højere løn, samt mekaniseringen i landbruget.

Der var høj beskæftigelse og inflation.

Der blev investeret meget i landbruget, både i maskiner og bygninger, for kunne man blot klare renter og afdrag de første år, så hjalp inflationen godt til i de kommende år.

I 1960 flyttede Jenny og jeg, med vores søn Christian, fra en stilling ved Forsøgsstationen i Jyndevad, til en stilling som planteavlskonsulent ved Ribe Amts Husmandsforeninger.

Vi flyttede ind i en loftslejlighed hos købmand Olesen i Billum, hvor vores stue samtidig var mit kontor. Det betød, at Jenny i høj grad blev inddraget i mit arbejde. Det var hende, der passede telefonen, når jeg var på besøg hos medlemmerne, og da al rådgivning foregik pr. telefon, eller ved besøg hos det enkelte medlem, betød det, at jeg meget ofte var hjemmefra. Det gav Jenny en god kontakt med medlemmerne og indsigt i mit arbejde, så hun egentlig udmærket kunne rådgive medlemmerne, når de ringede, og jeg ikke var hjemme. Det var dog ikke altid de troede hende, når hun på deres spørgsmål svarede, at hun havde hørt mig sige, at de

skulle gøre sådan eller sådan, hvorefter landmanden sagde, ja det skal nok passe, men hvornår er han hjemme?

Da vi ventede vores andet barn, Kathrine, flyttede vi hen i en lejlighed på Vesterhavsvej nr. 20, for at komme ned til jorden. Der var 2 lejligheder, hvoraf den ene tidligere havde været malerværksted. Der var iøvrigt et loftværelse, hvor Otto Frello boede, da han var i lære hos maler Jensen i Billum.

Vi ville gerne selv have et hus, og forsøgte at spare lidt op til det, men hver gang vi kunne spare 2000 kr. op, så steg huspriserne med 10.000 kr. Det var bedre at låne penge og investere, end det var at spare op. I 1965 byggede vi hus i Janderup, hvor vi nu bor, og hvor vi fik vores tredie barn, Anne-Marie.

I 1966 blev jeg indvalgt i Janderup-Billum sogneråd, og i 1970 i Varde byråd, hvor jeg sad i 3 perioder, efterfulgt af en periode i Ribe Amtsråd, men det er en anden historie.

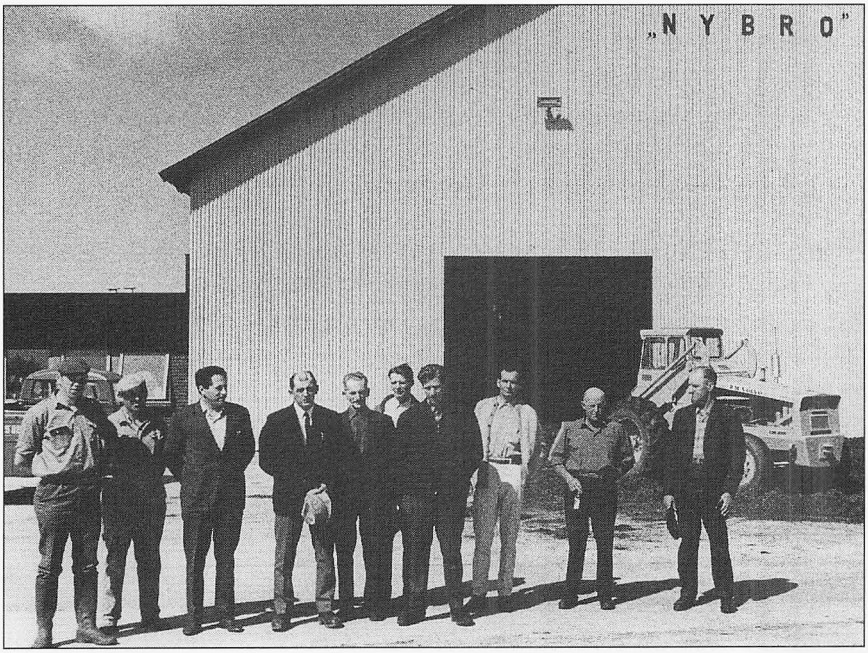

Tørreriet Nybro, Janderup.

Stillingen som planteavlskonsulent indebar, at jeg skulle rådgive foreningens medlemmer i den nordvestlige del af Ribe Amt i planteavlsspørgsmål, samt fungere som 4H-konsulent inden for det samme område.

I de første år af min konsulenttid, mens der stadigvæk var en del unge medhjælpere i landbruget, var en af mine opgaver at undervise de unge i "Den landbrugsfaglige ungdomsskole". Det foregik om eftermiddagen i vintertiden. Jeg husker et år, hvor vi havde undervisning i både Oksbøl, Tarp og Varde.

I nogle år havde vi også inden for husmandsforeningerne studiekredse, hvor vi drøftede landbrugets stilling i det danske samfund, Romtraktaten, forurening m.v. Som underviser ved disse studiekredse var jeg nødt til at sætte mig ind i de forskellige emner, og den debat vi havde, rakte langt ud over det rent faglige. Vi var blandt andet inde på, om det nu også var rimeligt, at landmændene fortsat skulle være mere og mere effektive, med en større og større produktion, og mindre og mindre medhjæp. Mange medhjælpende hustruer var begyndt at tage arbejde uden for hjemmet.

Den større bundethed i bedriften, og frygten for hvorledes arbejdet skulle klares i en sygdomsperiode, bevirkede, at vi i 1967, vel nok som et af de første steder i landet, fik startet en husbondeafløserordning i Oksbølområdet. Ordningen bestod i alt sin enkelthed i, at vi fik en aftale med Henry Johansen i Borre om, at han ville tage ud som husbondafløser når og hvis et medlem ønskede det. I flere år fungerede jeg som sekretær for husbondeafløserudvalget og formidlede afløsningen. Efterhånden som der blev tilknyttet flere og flere afløsere, og ordningen blev udviddet til et større område, blev arbejdsopgaven så stor, at der blev ansat en arbejdsfordeler.

I et forsøg på at give landmændene lidt arbejdslettelser, var jeg sammen med nogle landmænd i Janderup med til at starte Janderup Tørreri. Begyndelsen blev gjort ved, at der blev anskaffet et transportabelt Tårup Græstørringsanlæg, der blev transporteret rundt til medlemmerne, så de kunne tørre deres græs hjemme på ejendommen. Det første anlæg blev købt i 1969. Senere blev der

anskaffet et mere, og de blev gjort stationære, hvorefter så det nuværende Nybro Tørreri blev bygget. Hvorvidt det blev til nogen arbejdslettelse var svært at sige, i mange tilfælde blev der anskaffet et par køer mere, for man sparede jo lidt tid ved mindre arbejde med høbjergning eller insilering.

Markvandringer har i hele min konsulenttid været en populær form for rådgivning. Hver lokalforening (og dem var der mange af i begyndelsen), holdt hver sin markvandring, og dertil kom så kredsmarkvandringerne. Det gav mange hyggelige aftner i sommertiden, hvor ofte både mand og kone deltog. Vi gik en tur i mark og stald (der var ingen lukkede besætninger), vurderede afgrøderne og drøftede de problemer, der måtte være. Ved det efterfølgende kaffebord i hjemmet drøftede vi aktuelle problemer, og ofte sluttede aftenen med, at jeg måtte læse en lille historie.

I et par områder havde vi også markbedømmelser. Det foregik på den måde, at der hvert år på foreningens generalforsamlinger blev valgt nogle markdommere, der sammen med planteavlskonsulenten besøgte de medlemmer, der deltog i bedømmelsen. Ved disse besøg blev markplan, gødningsplan, sortsvalg, afgrødernes tilstand, forholdet mellem husdyrhold og grovfoderareal m.v. bedømt, og der blev givet point, så der på den kommende generalforsamling kunne uddeles præmier til de, der havde fået flest point.

Mekaniseringen i landbruget startede på et meget tidligt tidspunkt. Min farfar der var husmand med nogle få tønder land, i Søndernæs ved Brøns, gik ud som daglejer for at tjene lidt, idet landbruget ikke kunne give til det daglige udkomme. Blandt andet slog han græs med le i marsken for bønderne. Da græsslåmaskinen holdt sit indtog i landbruget, var han sammen med andre daglejere meget betænkelige, ja nogle forsøgte endog at begå hærværk på slåmaskinerne, de tog jo arbejdet fra disse daglejere.

Det var imidlertid først efter 2. verdenskrig at mekaniseringen for alvor tog fat i landbruget, hvor traktorer og maskiner afløste dyr og mennesker som arbejdskraft.

I 1939 var der ca. 600.000 heste og 6.600 traktorer i Danmark. I 1960 var der ca. 200.000 heste og 110.000 traktorer. I dag er der ca. 38.000 heste, hvoraf en meget lille del anvendes som trækkraft i landbruget. Afløsningen af hestene med traktorer betød, at landbrugets energiforbrug blev flyttet fra hjemmeavlet grovfoder til importeret brændstof. Herved blev der frigivet store landbrugsarealer, som nu kunne bruges til produktion af grovfoder til en større husdyrproduktion, eller til salgsafgrøder. Da de første mejetærskere kom til landbruget, var der mange der mente, at mejetærskerne sikkert var udmærkede i U.S.A., men det duede nu ikke med dem i Danmark med det klima vi havde og de forholdsvis små marker med korn. Udviklingen viste noget andet, men en vis skepsis er ingen skade til.

Samfundsudviklingens indflydelse

Udviklingen i samfundet har stor indflydelse på vilkårene for landbruget og den enkelte landmand. Lad mig som eksempel nævne ekspropriationerne i Ho, Oksby og Aal kommuner i årene 1967-69, hvor der til udvidelse af Oksbøl skydeterræn blev eksproprieret ialt 2.183 ha. Ekspropriationerne omfattede 69 landejendomme, 42 helårsbeboelser, 116 sommerhuse, 171 sommerhusgrunde og 47 delarealer. Udgiften til arealerhvervelsen var ca. 45 mill. kr., men uanset, at der blev ydet erstatninger, så vilde de fleste nok helst have været fri for ekspropriationerne.

I dag vil nogle måske nok vurdere situationen på den måde, at hvis ikke disse landmænd kunne få lov til at udstykke deres ejendomme til sommerhusgrunde, så kunne det måske være svært for en del af dem at sælge deres ejendomme til fortsat landbrugsdrift, på grund af jordboniteten. På daværende tidspunkt var det imidlertid lidt af en tragedie for de pågældende, at de måtte forlade et hjem og en egn, hvor de gennem arbejde, flid og nøjsomhed havde en tilværelse, som de var tilfredse med.

Området, der er en del af "Eventyrets land", ligger nu hen i natur. Her kan man få mange gode oplevelser, hvis der da ikke lige er skydeøvelse.

Det fortælles, at et ægtepar lidt længere inde i landet havde hørt om den dejlige natur i det militære øvelsesområde. De besluttede derfor at tage derud, så de pakkede en madkurv, tog afsted og fandt da også et godt sted hvor de slog sig ned. De havde imidlertid ikke lagt mærke til, at der den pågældende dag var skydeøvelse, så da de begyndte at pakke madkurven ud kom den første granat susende, men den slog ned temelig langt fra dem, så de lod som ingenting, og gik videre med at pakke maden ud, lidt efter kom en ny granat, som slog ned noget tættere på dem, der var ingen der sagde noget, så de begyndte at spise af maden, hvorefter så den tredie granat slog ned så tæt på dem, at sand fra nedslaget sprøjtede hen på dem, så tog manden ordet og sagde: Ved du hvad Marie, nu synes A, at vi skal tage og spise de bedste mellemmader først". De må have været vestjyder.!

Som andre eksempler på samfundets indflydelse på landmandens vilkår kan nævnes eksrpopriationer til veje eller andre offentlige formål, lovgivningen og den offentlige planlægning.

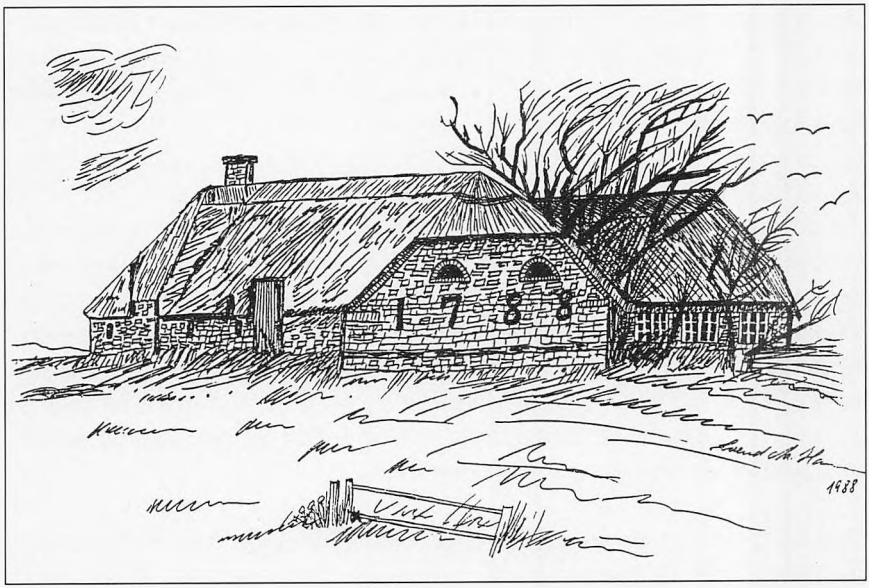

Gård i marsken. Tegning af Svend Aage Hansen.

I takt med denne udvikling, har vores rådgivning og vejledning over for landmændene også skiftet karakter. Vi bruger mere og mere tid på erstatningsberegninger, forhandlinger med landmænd, amtet og kommuner om for eks. udpegning af miljøfølsomme områder, skovrejsningsområder, fredninger, vandløbsregulativer, problemer omkring okkerforurening, vandindvinding, beskyttelse af grundvandsressourcer, samt en række andre forhold af landboretslig karakter.

Markedsforholdene

Selv om industrialiseringen har medført, at landbruget ikke længere er hovederhvervet, så har landbruget stadigvæk stor betydning. De ca. 2/3 af landbrugsproduktionen eksporteres, har forholdene på eksportmarkederne stor betydning. Også på dette område er der sket store forandringer.

Den 25. marts 1957 underskrev "De Seks", Italien, Frankrig, Tyskland, Belgien, Holland og Luxemburg, Romtraktaten, og den 1. januar 1958 trådte deres samarbejde i "Det europæiske Økonomiske Fællesskab" i kraft.

Som et modstykke hertil dannede "De Syv", England, Sverige, Norge, Schweiz, Portugal, Østrig og Danmark, frihandelsområdet E.F.T.A. i 1959. Findland blev senere associeret medlem.

Allerede i 1961 vedtog det danske Folketing, ved et ekstraordinært møde den 4. august, at Danmark samtidig med Storbritanien skulle rette henvendelse til Det europæiske Fællesskab, angående forhandlinger med henblik på Danmarks optagelse i dette sammen med Storbritanien. Forhandlingerne skulle ske under fuld hensyntagen til de øvrige E.F.T.A.-landes interesser. Samtidig understregede tinget betydningen af et fortsat og udbygget nordisk samarbejde. Regeringens og folketingets mål var således at få Danmark i De Seks sammen med England. Flere af landbrugets ledere, især Anders Andersen, ville derimod ikke vente på England, da De Seks landbrugsordninger trådte i kraft i 1962, og inden 1970 skulle det fælles marked for landbrugsvarer være en realitet.

Den franske præsident Charles de Gaulle afviste i 1963, og igen senere, Englands ansøgning om optagelse.

Landbruget fandt ikke større trøst i, at Thorkil Kristensen, ved et møde i Varde i 1968, udtrykte skepsis over for de påståede fordele ved en dansk tilslutning til De Seks. Landbruget ville nok få et par år med gode indtægter, men derefter ville overproduktionen sætte ind. Man havde den opfattelse, at vejen frem for dansk landbrug var strukturrationaliseringer. Det første til ændringer af landbrugslovgivningen. I 1971 ændrede man jordlovene, så sammenlægningsgrænsen nu blev 100 ha. mod før 35 ha., og statshusmandsloven blev ligeledes ændret i 1971.

Ved folkeafstemningen i 1972 stemte 63,3% for Danmarks tilslutning til De Seks. Medlemsskabet af nu E.F. trådte i kraft 1. januar 1973.

E.F.s markedsordninger trådte i kraft den 1. februar 1973. Det medførte en vis form for prisgaranti for landbrugets produkter, ved at der blev fastsat en interventionspris der betød, at hvis markedsprisen faldt ned under interventionsprisen, så skulle E.F. gribe ind med opkøb af de pågældende varer for at hold prisen oppe - dette gjaldt dog ikke for svinekød. Ved eksport til lande uden for Fællesmarkedet, blev forskellem mellem den interne pris og verdensmarkedsprisen betalt af E.F.

Dette er en meget forenklet beskrivelse af forholdene, idet der blev indført en række systemer med monitære udligningsbeløb, valutaslange med videre, men det vil føre for vidt at komme nærmere ind på dette.

Principperne i den fælles landbrugspolitik var imidlertid, at man ville forøge landbrugets produktivitet, sikre landbrugsbefolkningen en rimelig levestandard ved forhøjelse af indkomsterne, stabilisere markederne, garantere forsyningerne og sikre forbrugerne rimelige priser på landbrugsvarer. Det var høje mål som nok kunne være vanskelige at forene, men som nok skulle anskues på baggrund af, at E.F.-området ikke hidtil havde været selvforsynende med fødevarer. Reslutatet blev da også en stigende landbrugsproduktion.

Høstudbyttet i Danmark steg fra 134,8 mill. afgrødeenheder i 1973 til 169,2 i 1990. Samtidig steg ejendomspriserne, inverste-

ringerne, gælden og de årlige renteudgifter. Den stigende landbrugsproduktion, ikke blot i Danmark men i hele E.F.-området betød, at E.F. måtte opkøbe mere til intervention, for derefter at sælge det med tilskud på verdensmarkedet. Selv om der blev forhandlet landbrugspriser i E.F., så var det svært at sænke de garanterede priser, idet omkostningerne steg, og mange landmænd, gennem inversteringer m.v., havde fået sig indrettet således, at de var nødt til at producere mere og mere, og i tillid til garanterede priser. Resultatet blev derfor større udgifter for E.F. til landbrugsordningerne.

Udbuddet fra E.F.-lagrene - specielt af korn - betød samtidig en lav verdensmarkedspris, til skade for f.eks. U-landene, der vanskeligt kunne producere til de priser varer kunne købes for på verdensmarkedet.

Problemerne i U-landene klares ikke ved billige fødevarer på verdensmarkedet, men kun ved at de hjælpes til at blive selvhjulpne, og får mulighed for at konkurrere. Efterhånden som selvforsyningsgraden med fødevarer oversteg 100% i E.F., og landbrugsproduktionen forsat steg, blev det klart, at der skulle ske ændringer af den fælles landbrugspolitik i E.F. (E.U). Både af hensyn til de økonomiske konsekvenser for E.U., men også af hensyn til forholdene på verdensmarkedet og de GATT-forhandlinger som foregik, og som kunne udløse en priskrig på verdensmarkedet, hvis man ikke ændrede på de eksisterende forhold.

I 1984 blev der indført produktionsbegrænsninger på mælk gennem mælkekvoter, og i februar 1988 indgik EFs stats- og regeringschefer et forlig, der på landbrugsområdet betød, at der for korn, oliefrø og proteinafgrøder indførtes sanktionssystemer, som udløstes, hvis produktionen oversteg bestemte garantimængder. Endvidere blev det besluttet at indføre en frivillig braklægningsordning, og en ordning til fremme af ophør med landbrugsvirksomhed (førtidspension). Det var også frivilligt for landmændene at gøre brug af denne ordning.

Med virkning fra 1993 blev der indført arealtilskud, som kompensation for prisnedsættelser på korn, oliefrø og proteinafgrøder, og for oksekød blev præmierne til ammekøer og ungtyre forhøjet, betinget af et vist grovfoderareal pr. dyreenhed.

For at opnå arealtilskud skal landmændene braklægge 15% af det areal, som de dyrker med de såkaldte reformafgrøder, hvis de har over 10 ha.

Der er nu også godkendt nogle ledsagerforanstaltninger, hvorefter der kan ydes tilskud til skovtilplantning, nedsættelse af forbruget af kvælstof og sprøjtemidler, økologisk jordbrugsproduktion, og støtte til ophør med landbrugsvirksomhed til landmænd over 55 år.

På baggrund af disse love, regler og tilbud, har vores rådgivning over for den enkelte landmand skiftet karakter, idet den nu også omfatter beregninger over udnyttelsen af husdyrgødning, udfærdigelse af gødningsregnskab, opgørelse over procent grønne marker (kin. 65%), udregninger og udfyldning af skemaer omkring ansøgninger om arealtilskud, braklægningspræmie, ansøgning om handyrspræmier og beregning af arealkrav for at opnå fuldt tilskud, evt. frivillig braklægning, miljøvenlig jordbrugsproduktion - reduceret anvendelse af gødning og sprøjtemidler - m.v., samt minde landmændene om de forskellige ansøgningsfrister.

Disse beregninger er så med til at danne grundlag for landmandens beslutninger om hvilke produktioner og produktionsformer, der er mest økonomisk fordelagtig for ham eller hende. Det at være landmænd, er således ikke længere kun et spørgsmål om at producere fødevarer, men også et spørgsmål om hvordan man bedst udnytter de forskellige tilskudsmuligheder.

En stor del af disse ordninger har til hensigt at beskytte naturen og miljøet. Det er i orden, det er vores ansvar, at der er rent grundvand, og gode livsvilkår for mennesker, dyr og planter i fremtiden. Hensigten med braklægningen er imidlertid at begrænse fødevareproduktionen.

Det er derfor forståeligt, at især mange ældre landmænd tager afstand fra at braklægge jorden, de har jo altid set det som en opgave at frembringe den bedst mulige landbrugsproduktion, til glæde og gavn for dem selv og for samfundet. Denne holdning skal også ses på baggrund af den sult og nød vi til daglig præsenteres for i radio og TV.

Afslutning

For 250 år siden introducerede staten en befolknings- og opdyrkningspolitik, rettet mod de jydske heder. Det var efter tabel af hertugdømmeren, Slesvig-Holsten, i 1864, at de berømte ord: "Hvad udad tabes skal indad vindes", blev udtalt. Landet skulle gøres rigere, med flere mennesker og flere marker på den "golde hede".

I dag drejer den aktuelle landbrugsdebat sig ikke om opdyrkning, men nærmest om det modsatte. Mange landbofamilier har frydet sig over, at hedejorden har kunnet brødføde både forfædre og efterkommere.

Engang blev hederne vurderet som golde og ufrugtbare, nu betragtes en stor del af de selvsamme arealer som marginaljord. Sådan har imidlertid hverken fortidens eller nutidens "hedebønder" vurderet den jord, der blev deres eksistensgrundlag.

Sådan kan økonomiske interesser og politiske strategier ændre sig gennem tiden.

En skjald ved ambolten

af Varde Stålværks saga
af civilingeniør Robert Thomsen, Varde

Robert Thomsen, tidligere produktionschef på Varde Stålværk, beskæftigede sig udover arbejdet med moderne stålproduktion også med studier og forsøg med fortidens jernudvinding og smedning. I bogen: "Et meget mærkeligt metal" har han på fængslende måde levendegjort, ikke blot dette stykke fortidsmetallurgi, men ikke mindre givet levende billeder af de gamle smede.

Blandt andet fortæller han om sagamesteren Egil Skallagrimssons far, altså Skallagrim, at han ikke blot var flittig ved esse og ambolt, men også kunne digte en opildnende vise, når huskarlene mukkede over sliddet!

At Robert Thomsen også besidder de gamle smedes fortælleglæde har han allerede givet bevis for med bogen om det mærkelige metal, jernet, her får vi en spændende saga om livet på Varde Stålværk - og ikke mindst om de ofte særprægede folk der havde deres arbejde dér! - Også de har nok mukket da man foreslog at vædskebalancen burde genoprettes, ikke ved de hidtidige pilsnere, men ved en læskedrik, baseret på havregryn. Men læs selv!

Det var hårde måneder for de studerende, der skulle op til den afsluttende eksamen på det, der dengang hed Den Polytekniske Læreanstalt - nu Danmarks Tekniske Universitet. På grund af den tyske besættelse var mange eksaminer blevet udskudt. I november, december 1945 og januar, februar 1946 skulle disse sidste eksaminer overstås. Højere magter havde bestemt, at der ikke skulle tages hensyn til de vanskelige studieforhold under besættelsen. Kvaliteten af de nye civilingeniører skulle være, som den altid havde været.

Jeg gik op til min sidste eksamen d. 7. marts i "Mørtel, Glas og Keramik". Professoren gik under navnet "Carlo Kartoffelmos, cementkoger" efter en populær skikkelse fra "Politikens" "At tænke sig" Han startede sin omtale af leret med ordene:... dette føjelige materiale, der endog skulle have været grundmateriale for det første menneske.

Jeg var hundenervøs, selv om jeg vidste, at jeg ikke kunne undgå at få en pæn første karakter. Jeg havde allerede fået et job. Det havde alle på holdet.

Den gang søgte unge ingeniører ikke arbejde - de fik det tilbudt. En af mine studiekammerater fik 11 tilbud at vælge imellem.

Selv havde jeg valgt A/S Varde Staalværk, vel nok fordi jern og stål havde interesseret mig meget, siden jeg kom i lære som smede- og maskinarbejder.

Jeg kom til samtale med dir. Bülow og dir. Kruse på Dantes Plads, hvor dir. Kruse boede.

Vi blev hurtigt enige om løn og bolig. Jeg skulle have 525 kr. om måneden og et lille hus på Trimlebakken for 50 kr. om måneden - incl. udvendig og indvendig vedligeholdelse. Jeg sagde "Ja tak", og tog hjem for at finde mit gamle skoleatlas frem. Jeg var ikke helt sikker på, hvor Varde lå.

Første ansættelse på stålværket

Jeg havde nok forventet, at driftsingeniøren var en flot, elegant klædt herre. Det var han ikke. Jeg blev præsenteret for en lille mand med begyndende mave og med lapper på tøjet. Det var ing. Thornberg, der senere blev direktør for stålværket.

Jeg blev vist rundt i virksomheden og præsenteret for alle, som jeg skulle samarbejde med. Jeg skulle dele kontor med ing. Lind og ing. Løvgren. De var ikke altid gode venner. Undertiden talte de ikke sammen, men måtte bruge mig som mellemled. Når det gik helt galt, kunne Lind sige til mig: "Vil De sige til den herre o.s.v." og Løvgren svarede- lidt mindre høvisk, hvad "den herre" mente, hvilket jeg formidlede.

Ing. Nørlund tog sig mest af kalkulationer. Han var og er et meget behageligt menneske.

Bogholderen og senere kontorchef Niels Ove Lindquist var den fødte selskabsmand. han havde den usædvanlige egenskab at kunne fortælle de samme vitser om og om igen - og tilhørerne jublede hver gang.

Niels Ove mødte op på kontoret den første dag i matrostøj, og fik straks at vide, at den påklædning ikke passede sig på et kontor.

På sin 50-års jubilæumsdag blev han tildelt dronningens fortjenstmedalje i guld. Den var han glad for og også lidt stolt over at skulle til København for at trykke Hendes Majestæt i hånden og sige tak. Kontorchef Langer talte med udpræget tysk accent. Han var meget påpasselig med penge. Man fortalte om ham, at han skrev til alle stålværkets leverandører, når han havde jubilæum eller rund fødselsdag.

Det gav pote.

Ingeniør Thomsen (t.h.) i funktion som fortidsmetallurg under forsøg med jernudvinding af myremalm i ovne opbygget af ler. Lektor Voss (t.v.).

Det var lidt pinligt, når man sidst på måneden skulle op til Langer for at bede om et forskud på 50 kr. Så sagde han: "Ja men Hr. Thomsen, hvad skal De bruge alle dem penge til"

Når ens familie blev forøget fik man 10 kr. mere i løn. Det blev kaldt "Tyrepenge". Langer gav udtryk for, at det vel ikke var nødvendigt at belaste stålværket med yderligere omkostninger.

På laboratoriet herskede fru Thornberg, der også var civilingeniør. Desuden var der laboranterne Ernst Iversen og Thorvald Iversen, der begge var autodidakter og havde arbejdet sammen som maskinformere. Thorvald havde gjort sig berømt, da han formedelst en belønning på 1 kr. havde bidt hovedet af en levende mus. Han havde også en gang samlet en stor mængde bier eller fluer ved hjælp af en støvsuger. Han ville ombringe dem ved at suge gas ind i støvsugeren med det resultat, at støvsugeren eksploderede.

Ernst var en højt begavet mand, der senere blev laboratoriechef. Ing. Thornberg advarede mig mod at "falde for meget til" i laboratoriet. Jeg skulle ud i driften.

Allerede mens jeg studerede, havde en gammel entreprenør advaret mig:

"Når du får et job, skal du sige til alle formænd og mestre, at det her har du ikke meget forstand på, men du vil gerne lære noget!! Det princip anvendte jeg og tilsyneladende med godt resultat.

Støbemester Taupe herskede suverænt i Siemens- Martin værket. Han brød sig ikke om, at nogen blandede sig i hans arbejde. Den eneste gang, jeg har set Thornberg rigtig vred var på grund af Taupe.

Thornberg ville give ham en besked, mens Taupe løb rundt mellem formepladserne. Thornberg var rød i hovedet og råbte: Bliv stående her, når jeg taler til Dem! Det tog Taupe til efterretning.

Som assistent havde han Johannes Jensen - i daglig tale "Johannes Støberen".

Der var 2 S-M-ovne i støberiet. Den ene var i drift året rundt, medens den anden blev repareret. Smeltemestre var Peter Østergård og Andersson. Det var stærke gutter, der arbejdede ved ovnene. De skulle kaste 10 t. skrot ind i den 1600 grader varme ovn. Når de havde haft et rigtigt hårdt job, smed de skjorten og undertrøjen og gik ud i fri luft - også når det var 10 graders frost.

De fik naturligvis et stort væsketab, som de kompenserede for ved hjælp af øl. En gang fik stålværkets ledelse en ernæringsekspert til at komponere en drik, der skulle bruges i stedet for øl. Den var baseret på havregryn, og blev aldrig brugt. Så indkøbte man en kaffekande og et pund kaffe. Kaffen forsvandt den første dag - kaffekanden den næste.

Efter ca. 2 måneders forløb blev jeg chef for det, der kaldtes elektroværket. Her havde den berømte sabotør "Citronen" ødelagt kontrolpanelet for de to 1 t. højfrekvensovne. Det var i 1946 midlertidigt rekonstrueret af elektrikermester Thastrup og ing. Thornberg.

Thastrup blev senere smeltemester, og vi fik et godt samarbejde.

Det havde han vist ikke med sine kolleger. Han havde et voldsomt temperament.

Støbemester Walter Nielsen var en stor lystfisker. Senere kom Nelander til. Vi var ikke altid helt enige. Jeg fik rykkere fra kunder for gods, der skulle have været leveret for længe siden. Det passede ikke altid sammen med Nelanders planer.

Larsen ("Lasse") herskede (og ordet herske er ikke nogen overdrivelse) over maskinværkstedet. Det er den bygning, man nu ser omtalt som "smedeværkstedet "og som aldrig har været smedeværksted:

Han var vist tidligere cykelsmed fra Kvong. Han fortalte mig en historie om to cykler, han havde købt af en repræsentant og betalt kontant. Repræsentanten kvitterede i Larsens lommebog.

Senere sendte cykelfirmaet adskillige rykkere. Larsen svarede ikke.

Først da sagen kom for retten fandt Larsen tilfældigt" sin kvittering.

I renseriet havde han to undermestre - brødrene Ludvigsen.

Rensemesteren Louis var den skrappe arbejdsleder, der stod vagt ved stempeluret ved fyraftenstid.

Hærdemesteren - Verner - der senere kom til at sortere direkte under mig, var en helt anden type mester end broderen. Han kom ofte og bad om fri for at gå til begravelse. Det var en stående spøg mellem os, at jeg så skulle svare: "De tager da også alle fornøjelserne med".

Senere fandt jeg ud af at han var fanebærer for en eller anden forening.

Mange af funktionærerne havde små ejendommeligheder, men alle var venlige og omgængelige.

Det samme gjaldt for arbejderne. Næsten alle havde øgenavne. Nogle af disse blev kun brugt i omtale eller som godmodigt drilleri, som da "Pastoren" gik hen til "Søren Løgnhals" og sagde: "de kalder mig "Pastoren", men jeg er ikke præst. Hvordan forholder sig med dig, Søren. "

En af "personlighederne" var former Olsson, der stadig talte med udpræget svensk accent. En dag kom han op på Nelanders kontor og bad om at låne en saks. Så satte han sig på en stol, tog sko og strømper af og gav sig til at klippe tånegle.

Jeg fandt snart ud af at "Gede-Petersens" Charles - han omtalte sig selv som "Sjalle-Ged"- var den lavest betalte arbejder i støberiet. Han blev fyret gang på gang på grund af druk. Nogle gange har han nok haft et job med at hvidte de indvendige vægge i støberiet.

Det skulle gøres hvert år i sommerferien.

Sidste gang, jeg traf Charles Petersen var han arbejdsløs, meget fuld og meget ulykkelig. Han sagde: "Thomsen, kan du ikke skaffe mig ind å æ stålværk igen. Det var mig, der kalkede støberiet i sommerferien og det har aldrig været kridtet finere. Det kan du godt hilse og sige fra "Sjalle-Ged".

Jeg fik samme begyndelsesløn som "Sjalle". Unge ingeniører er ikke meget værd de første par år på en så speciel virksomhed som et stålstøberi. Det kneb lidt med økonomien. Så søgte jeg og fik et job på en bolsjefabrik i Århus.

Bolsjefabrikken

Jeg fik 60% højere løn, nogle fede gratialer samt et billigt rækkehus i udkanten af Århus.

Ledelsen bestod af fader og søn. Undertiden har jeg bemærket, at når man skulle arbejde for faderen og sønnen, måtte man være taknemmelig for, at der ikke var ansat nogen helligånd i firmaet.

En gang traf dir. Bülow min nye chef. Bülow bemærkede: "Thomsen forlod os for usselt mammon."

Også her var alle venlige og omgængelige - bortset fra en

mester. Han snød mig gang på gang. Han havde den opfattelse, at en lille virksomhed med 75 ansatte ikke havde brug for en ingeniør - og det havde han måske ret i.

Den eneste interessante opgave på bolsjefabrikken var, da vi skulle starte en chokoladeproduktion. Det er ikke så let at lave chokolade, som man måske tror.

Hvis man henvender sig til en af de store chokoladefabrikker for at få råd, bliver man betragtet som industrispion, hvad man naturligvis også er. Det lykkedes os dog at fremstille en god chokolade med lidt hjælp fra F.D.B.s chokoladefabrik i Kolding, hvor min chef kendte en direktør, og hvor en af mine studiekammerater var laboratoriechef.

En meget dramatisk rejse til Rotterdam fandt sted i 1950. Den gang skulle man have godkendelse fra "Allied High Commision Permit Office" for at rejse gennem Tyskland, og de allierede huserede også i Holland. Rejsen fra Århus til Rotterdam varede 21 timer, men det er en anden historie.

Det var egentlig mærkeligt, at jeg blev inviteret med på en rejse for at besøge svenske filialer af de store svejtsiske chokoladefabrikker d. 1.4.53. Jeg havde sagt min stilling op for at vende tilbage til stålværket d. 1. maj. Når jeg nævner det her, er det fordi, det blev min første flyrejse. Den gik fra København til Göteborg.

Flyet var et DC3 med plads til 23 passagerer.

De sommerfugle, jeg havde i maven blev ikke roligere, da min medrejsende, der sad ved vinduet besluttede, at når det var min første flyvetur, skulle jeg sidde ved vinduet. Han rejste sig, mens "fasten seatbelt" - skiltet stadigt var tændt. En stewardesse kom farende ned ad midtergangen for at bringe os på plads.

Da vi fløj over Kullen, var jeg begyndt at nyde udsigten.

Kaptajnen fortalte, at vi nu befandt os i en højde på 1350 m og bevægede os med en svimlende hastighed på 340 km i timen.

Uroen i maven begyndte igen, da kaptajnen lagde an til landing. Jeg kunne kun se skærgård og klippeformationer og ingen landingsbane.

Men den var der.

Jeg protesterede ikke, da mine rejsefæller foreslog, at vi tog hjem med færgen Göteborg - Frederikshavn.

Anden ansættelse på stålværket

Der var sket store forandringer i de 5 år, jeg havde været chokoladeingeniør. Der var ansat 3 nye civilingeniører, men de to af dem rejste kort tid efter, at jeg var kommet tilbage.

Eftersom jeg var eneste kemiker og metallurg foruden Thornberg, tog jeg mig mest af smelteovne og varmebehandling. Vi udviklede mange nye stållegeringer i den tid.

Jeg måtte også ud på mange rejser på grund af reklamationer. Reklamationerne skyldes som regel småfejl, der viste sig ved bearbejdningen og som let kunne repareres på stedet. Kunden ville blot ikke selv tage ansvaret for reparationerne.

En af mine faste kunder var Charles Christensen fra Bdr. Christensens fabrikker. Charles Christensen ringede og sagde på sit sydsjællandske mål: "Thomsen, vi skal ud og strø sand på i Göteborg. Kan du være i Københavns lufthavn kl. 13?".

Han ventede så i lufthavnen med bil og privatchauffør. Vi kørte til Göteborg, hvor det viste sig nødvendigt at køre tværs over Sverige til Stockholm i støvregn. Da regnen slog over i styrtregn, sagde Charles "Nu støvregner det da heldigvis ikke mere". Vi nåede til Stockholm kl. 22 og havde i forvejen aftalt med en funktionær fra "Tekniska Röntgencentralen" at han skulle være til stede på dette tidspunkt.

Han var ikke spor glad for at skulle arbejde på den tid af aftenen og var meget lidt samarbejdsvillig. Det viste sig, at der ikke var fejl i den ventil, vi havde leveret. Bdr.Christensen havde svejset et rør på ventilen, og denne svejsesøm var mere end kritisabel.

Alt skulle gå hurtigt for Charles. En dag ringede han for at spørge, om vi kunne låne ham 5 chamotterør med 30 mm diameter. Det kunne vi godt. "Så kommer jeg om ca. 2 timer" sagde Charles, og det gjorde han. Han var fløjet fra Næstved til Esbjerg i sin egen flyvemaskine, havde taget en taxa fra Esbjerg til Varde. Han fik rørene læsset ind i taxaen, stak arbejdsmanden, der havde hjulpet med rørene en tier til bajere og fløj så tilbage til Næstved. Jeg har senere hørt, at han er omkommet ved en flyulykke.

Jeg fik mange af den slags rejser. De var næsten altid spændende, men ikke altid behagelige. De tre mest spændende og mest behagelige gik til Thailand, hvor stålværket var konsulent for et siamesisk stålstøberi.

De gamle Siemens - Martin-ovne var ikke længere økonomiske. De fleste stålstøberier havde anskaffet elektriske lysbueovne.

Lysbueovnene havde desuden den fordel, at man kunne raffinere stålet bedre end i de gamle S-M-ovne. Det var jo skrot, vi smeltede, og det indeholdt ofte større mængder af fosfor, svovl og andre uønskede elementer, end kunderne tillod.

En kombination af 2 stk. højfrekvensovne, hvor man fik det samme ud af ovnene, som man hældte i dem og lysbueovne, der nærmest var små kemiske fabrikker, ville være den ideelle læsning for et stålstøberi, der skulle fremstille ca. 40 forskellige stållegeringer.

Stålværkets ledelse besluttede at anskaffe to lysbueovne - en med en kapacitet på 3 t. og en til 10 t. hos firmaet "Birlec" i Birmingham.

Sheffield

Et problem var, at ingen på stålværket kendte til driften af lysbueovne. Ing. Thornberg havde en gang truffet en Mr. Haughton, der arbejdede for firmaet Samuel Osborne and Co. Ltd. i Sheffield, og aftalt, at man kunne sende en "trainee" til Sheffield, hvor man havde to stk. 3 t lysbueovne. Måske har F.L. Schmidt, der var stålværkets hovedaktionær og stor aftager af gods fra Osborne, også haft en finger med i spillet.

Det blev mig, der skulle rejse til Sheffield, og for en gangs skyld følte jeg mig ikke som "industrispion".

Jeg drog af sted med D.F.D.S fra Esbjerg d. 4.2.1956 kl. 17.30.

Stewarden viste mig ned til min tomandskahyt, og kunne fortælle, at jeg fik kahytten for mig selv. Jeg gav mig god tid til at finde rundt på skibet - Kronprinsesse Ingrid - og spiste en fin middag. Den kostede i hvert fald 59,75 kr.

Da jeg kom op i salonen - ca. 3 timer efter afsejlingen fra Esbjerg - fik jeg en whisky (1 kr.)

En meget elegant klædt dame kom hen til mit bord. Hun ville gerne vide, hvad det var for en stor by, der lå inde til venstre. Den havde jeg ikke lagt mærke til, skønt der kom masser af lys fra byen.

Jeg bød hende på en drink. Hun kunne godt nøjes med en "Chi-

vas Regal", selv om hun helst drak "malted" hjemme i Skotland, hvor hun kom fra. Tjeneren kunne fortælle, at byen var Esbjerg. Skibet var løbet på grund, fordi radaren ikke kunne se forskel på grund og isflager.

Der var en rimelig mulighed for, at vi kunne sejle videre næste morgen.

Vi sludrede længe - mest fordi jeg gerne ville friske mit engelske op.

Sproget havde jeg lært 20 år tidligere på Hjørring private Realskole, men ikke haft mange muligheder for at praktisere det mundtligt.

Da den skotske dame var gået, fik jeg lyst til at tale med min kone.

Hun var sammen med vore nærmeste venner til ingeniørforeningens vinterfest på Hotel Varde. Jeg gik ind i telefonboksen og bestilte Varde nr. 500. Først kom den berømmelige overtjener Lauridsen. Vi sludrede lidt om grundstødningen. Så kom ing. Thornberg, der anbefalede mig at tage en stor cognac, hvis jeg skulle føle en begyndende søsyge.

Endeligt kom så min kone til telefonen.

På den tid var det meget populært at lytte til Blåvand Radio. I min telefonboks var der et skilt , der advarede mod at sige noget, som alle ikke måtte høre.

Jeg fortalte min kone, at vi sad på grund, at en whisky kun kostede 1 kr. og at jeg var i selskab med en meget charmerende skotsk dame.

I hotel Vardes telefonboks var der intet advarselsskilt, så hun sagde: "Du vover ikke at gå i seng med den dame!"

Jeg fandt det ikke strengt nødvendigt at fortælle hende, at den skotske dame var højt oppe i halvfjerdserne.

Vardes "Blåvandslyttere" måtte gå i spænding i 5 uger, før jeg kunne fortælle om den skotske dame.

Det blev en stille nat uden søgang "mellem Esbjerg og Fanø".

Næste morgen kom et hold dykkere for at undersøge, om der var sket skade på skibets bund. Det var der ikke. Det gode skib "Mimer" trak os fri af grunden. Turen til Harwich gik stilfærdigt og roligt. I Harwich fik jeg mistilliden til mine evner for det engel-

ske sprog bekræftet. Den "Immigration Officer", jeg blev henvist til sagde, at det ikke gjorde så meget at jeg ikke talte så godt engelsk. Han havde siddet så mange år på posten, at han talte nogenlunde dansk.

Efter en tur med toget stod jeg så på Liverpool Street Station.

Jeg følte mig som et lille guds ord på landet, der lige var kommet ind med firetoget. Hele min rejseplan var gået i stykker. Iflg. den skulle jeg rejse videre fra St. Pancras, og jeg anede ikke hvordan, man kom til St. Pancras.

På den anden side af perronen holdt der et tog, der skulle til Skotland. Jeg spurgte forsigtigt en konduktør: "Sheffield"?, og han svarede "Yes"...Så steg jeg om bord og kørte 4 1/2 time, før vi kom til Sheffield. Fra banegården kunne jeg se Grand Hotel", og der var ikke længere end jeg kunne gå.

I receptionen var der en besked, om at jeg skulle ringe til 33694. Der blev heldigvis svaret på dansk. Det var F.L. Smith's inspektør i England - Sparre Andersen. Han forklarede omhyggeligt, hvilke busser jeg skulle med, og hvor jeg skulle skifte for at komme ud til Brooklands Crescent, hvor familien boede. Jeg tog en taxa!

Familien Andersen var en typisk ung dansk kernefamilie, hvor husets frue gik hjemme og passede de to små børn. Familien tog sig meget af mig under mit ophold i Sheffield.

Sheffield var en møgbeskidt by. Englænderne var endnu ikke kommet over krigen. Alle boliger havde åbne kulfyrede kaminer. Centralfyr brød de engelske V.V.S.-folk sig ikke om. De mente også, at vandrør skulle placeres udenpå husets mure. Ellers kunne man jo ikke komme til at reparere dem, når de blev frostsprængte!

"Grand Hotel" havde utvivlsomt været et fornemt hotel en gang, og det var i og for sig stadigt godt. Opvarmningen på værelserne kom fra en el-radiator, der virkede et par timer, når man fodrede den med en sixpence. Man skulle have en pæn stabel sixpences på værelset, og de fleste nætter måtte man op for at fodre radiatoren. Man kunne bestille et tid til et bad i etagens fælles badeværelse.

Restauranten var meget fornem. Jeg vænnede mig hurtigt til at spise bacon and eggs eller stegte nyrer til morgenmad. Værre var det med aftensmaden. Det var ikke rigtigt passende a spise mid-

dag før kl. 22. Endnu værre var det, at spisekortet var på fransk, som jeg ikke havde lært i skolen. Det var altid en overraskelse, når tjeneren kom med maden. Mr. Haughton traf jeg kun den første dag. Han præsenterede sig som "unpaid consultant to Varde Steelwords". Han havde læst om vort forlis ved Esbjerg i "The Times".

The Times
Monday February 6 1956
Danish ship refloated
Copenhagen, Feb. 5. - The 3,968-ton Danish ship Kronprinsesse Ingrid, which ran aground on a reef in thick fog outside Esbjerg, Jutland, last night with 80 passengers on board, was reloated to-day and continued her voyage towards Harwich. No one was injured during the grounding, and the passengers remained on board overnight. *Reuter*

Alle på støberiet talte yorkshiremål. Det gjorde ikke noget. Det er lige så let at forstå, som det pæne engelsk, man lærer i skolen.

En undtagelse var smeltemesteren Mr. Clarck, der altid talte med en cigaret eller en pibe i munden. Jeg forstod vist ikke noget af, hvad han fortalte mig.

Arbejderne var meget venlige og hjælpsomme. Når man gik igennem støberiet, hilste de med et nik - ikke som i Danmark ved at bøje hovedet frem, men til siden.

Jeg måtte gerne kopiere alle smelterapporter og "recepter", for forskellige stållegeringer. Jeg prøvede alle operationer ved lysbueovnene, også de mere ubehagelige.

Det var en trist oplevelse, at se på, at en af mine smelteovnsvenner blev knust mellem en lastbil og en mur.

Crushed

William Robinson, aged 40, of Darwin Road, Sheffield was crushed to death yesterday when working at the Rutland Road works of Samuel Osborn and Co. Ltd. He was trapped between a reversing lorry and a furnace. Taken to the Royal Infirmary suffering from crushed ribs and a head injury, he was found to be dead of arival.

Der var efter min mening ansat en mand for meget ved smelteovnene.

Det fik jeg forklaringen på ved frokosten, hvor jeg spiste sammen med kolleger. De engelske fagforeninger havde intet imod rationaliseringer. Der måtte bare ikke afskediges overflødige arbejdere. Når man købte en ny maskine eller på anden måde rationaliserede for at spare to mand, måtte man ikke fyre dem.

Vi havde mange interessante samtaler under frokosten. En af deltagerne, der talte med udpræget oxford-dialekt mente, at Shakespeare ikke lod sig oversætte til andre sprog. Jeg gav ham delvist ret. En sætning, der er blevet betegnet som verdenslitteraturens smukkeste: "...it droppeth like the gentle rain from heaven upon the place beneath" bliver ikke kønnere ved at blive oversat. På den anden side er Shakespeares ordstilling ofte den samme som på dansk. Shakespeare ville aldrig skrive: Do you love me". Han ville skrive "Love you me". Denne ordstilling ville man også bruge på dansk. Vi blev aldrig enige, men han tog dog en dag fri, for at køre mig til Stratford on Avon. Jeg skulle se det hus, hvor Shakespeare måske boede. En anden kollega inviterede mig til sin klub, der havde hjemme på mit hotel. Han sagde: Den hedder Gentlemens Club," but you might step in as well". Der er ikke megen forskel på engelsk og dansk humor.

En tid spiste jeg frokost med en skotte. Vi brugte tiden til at finde ord, der var ens på skotsk og dansk. Vi nåede mere end 50 ord.

Der var noget ved den elektriske regulering af elektrodernes

afstand fra stålet, jeg ikke kunne forstå. Der blev sendt bud efter "Birlec's mand i Sheffield. Han hed Charles Bradshaw, og havde ca. 1 kg. elektriske diagrammer med sig. Det varede kun et par timer at gennemgå dem. Efter hvert diagram spurgte han: "Are you happy about that" Jeg tror nok, at jeg nogle gange svarede "Yes" uden helt at have forstået hans forklaring.

Charlie inviterede mig til frokost den følgende søndag. Han hentede mig ved hotellet og kørte først hjem for at præsentere mig for sin kone Joan. Hun spurgte, om hun skulle kalde mig Bob, hvilket jeg frabad mig.

Charlie og jeg kørte op i bjergene, hvor vi så en kunstig sø, der skulle samle vand til Sheffields vandforsyning. Man kunne se en hel landsby med kirke og huse på søens bund. Den dæmning, der var bygget til formålet, havde spillet en stor rolle ved optagelserne af en den gang meget berømt film "The Dambursters". Vi sluttede med en "pint" på en meget smuk og meget gammel pub, før vi tog hjem til Joan for at spise frokost. Det er mit indtryk, at Sheffield var et sort hul i en meget smuk indfatning.

En aften var jeg til landskamp mellem Skotland og England på Sheffield United's Stadion. Jeg er ikke just fodboldsfan, men det var morsomt at betragte tilskuerne, der ellers var en sort masse. Hver gang, der skete noget spændende på banen, lyste tusinder af små glimt fra cigaretter, der blev tændt.

England vandt 2-1.

En dag var jeg med Sparre Andersen på inspektion i Lincoln. Vi besøgte også den pragtfulde Lincoln Catheadral. En præst, der havde forstået, at vi talte dansk, insisterede på at vise os rundt. Vi skulle i hvert fald se den normanniske del af kirken. Den var jo bygget af vore forfædre!

Efterhånden følte jeg mig "udlært" i driften af lysbueovne, og jeg var blevet helt god til at tale engelsk. Jeg planlagde at rejse hjem den kommende fredag.

Så kom der et telegram fra Thornberg om, at jeg skulle tage til Birmingham for at se, hvor langt man var kommet med vore lysbueovne, og til et firma "Visco", der skulle levere kølevandssystemer.

Hos Birlec blev jeg modtaget af tre fine herrer i nålestribede

habitter. De forsikrede mig om, at ovnene ville blive leveret til den aftalte tid. Hvis jeg ønskede det ville de prøve at arrangere, at Charles Bradshaw skulle montere ovnene.

"Visco" havde til huse i en lille by få kilometer syd for London. Her manglede der kun nogle pumper, der skulle leveres fra et firma i Newark. Når navnet siges på cockney, kan det let misforstås som New York. Det gjorde jeg.

Da jeg kom tilbage til Park Lane Hotel ved Picadilly, var det for sent til at nå fredagsbåden til Esbjerg. Den næste båd sejlede først om mandagen. Jeg fik næsten tre dage i London, som stadig er en af mine ynglingsbyer.

Turen over Nordsøen foregik i hårdt vejr, men jeg var for træt til at bemærke det. Manden i overkøjen havde haft det skidt. Han havde overbrækket gulvet (dørken?). Jeg tog alle mine ejendele med ud på badeværelset, og fik det renset nogenlunde.

Der blev serveret morgenmad i salonen. Jeg satte mig ved det bord, hvor der kun var to store mænd med barkede næver. De så ud til at være danske, og jeg var træt af at tale engelsk.

Da tjeneren kom med taxfree varer, bestilte jeg en flaske "De Luze". De to mænd enedes om, at de også gerne ville have den lyse.

Mandag formiddag var jeg blevet fotograferet af en kanonfotograf på Picadilly Circus med frakken over armen. Foråret var kommet til London.

I Esbjerg var der stadig hård frost.

Østjydsk propaganda ad bagvejen

eller
Gad nok vide, hvad Grundtvig ville sige.
For slet ikke at tale om Kold?
eller
Når det boglige er "god latin"!

af forstander Karl Erik Nielsen,
Vardeegnens Ungdomsskole

Det kan synes en smule påtrængende, når en østjydsk hjemmefødning drister sig til at blande sig med vestjydske fortællere - endda på tryk i et agtværdigt og seriøst skrift. Jeg vover alligevel pelsen, mest af alt fordi jeg har fået en venlig opfordring til at gøre det, men også for at demonstrere at folk fra den anden side af det jydske sagtens kan interessere sig for, hvad der sker her ovre langt mod vest, hvor menneskene pr. definition er tavse og indesluttede, stædige som bare pokker - og hvor man altid har sand mellem tæerne.

Jeg er som sagt østjyde, ja faktisk Kronjyde fra Randers med solide rødder i den jydske **muld** og er således slet ikke gearet til det barske liv i disse vindomsuste egne. Nu har jeg foreløbig levet og trivedes godt her i Varde i 10 år - ganske vist efter en 11 år lang akklimationsperiode i det midtjydske, hvor der som bekendt også er støvet og langt til grundvandet.

Selv om jeg naturligvis stadig er en sølle tilflytter og vedbliver at være det, for man skal selvfølgelig være født her for at være berettiget til at smykke sig med nationalbetegnelsen, Vestjyde, så kan man altså godt fornemme, at det jo rent faktisk er her, der virkelig sker noget. Man kan ikke undgå at opleve, at selv om tin-

gene tager tid, så lykkes de. Selv de, der ager med stude kommer jo af og til først over målstregen.

For en østdansker med ild i en bestemt legemsdel har det været en sælsom, men positiv oplevelse at finde ud af, at selv om vestjyderne slet ikke altid rider samme dag, som de har sadlet, bliver den mellemliggende tid ikke bare brugt til at vende skråen, men også til at gøre sig tanker om det risikable foretagende, man nu er i gang med. Jeg må jo indrømme, selv om det falder mig svært, at ting måske netop lykkes så godt, netop på grund af den vistnok genbestemte vestjydske sendrægtighed - eller skal vi hellere kalde den eftertænksomhed.

Jeg må sige, at jeg befinder mig godt her i sandet blandt driftige mennesker som østjydsk tilflytter med positive og venskabelige relationer til det vestjydske folk.

Når folk, især dem fra østen taler om vestjyder, hører man ofte udtrykket: "Ka' det nu også betale sig?" - naturligvis udtalt på landets sprog, hvilket gør det til sort snak for rigets "normale" indbyggere men rimeligt forståeligt for sådan en tilflytter som mig, der har været her så længe, at visse gloser har bundfældet sig. Det skal kunne betale sig, hvis man skal beskæftige sig med noget. Ikke bare økonomisk - enhver rigtig vestjyde vil hævde, at naturligvis skal det økonomiske være i orden, men det skal i det hele taget kunne betale sig. Der skal være mening i det, man gør. Der skal være et formål med at bruge tid. Er formålet ikke godt og tilstrækkeligt væsentligt, holder man sig klogeligt væk og vender skråen endnu engang. Derfor er der vel heller ikke noget at sige til, at en sølle østjyde først skal bevise at han og hans virke er værd at ofte tid og tanker på, før han kan accepteres som fuldgyldigt (tilflyttende) medlem af det vestjydske samfund med samme borgerrettigheder som den **rigtige** befolkning.

Jeg har nu været her så længe, at jeg godt tør udfordre skæbnen ved at udtrykke mig på skrift overfor vestjyder. Jeg tør godt, fordi jeg er overbevist om, at vestjyderne godt kan acceptere, at jeg beretter om det, jeg føler er væsentligt, og som har været værd at bruge foreløbig ti år af mit "vestjydske" liv på. Jeg tror også, at

læserne finder sig i, at jeg måske kommer til at pirke lidt til opfattelser og meninger om ting, der har rod i lange og gode traditioner.

Jeg vil fortælle om det at lave skole i det vestjydske, eller rettere jeg vil fortælle om det at lave en særlig slags skole, nemlig en efterskole. Her bevæger jeg mig imidlertid ind på et meget "farligt", for er der noget, der er tradition for i det vestjydske, så er det efterskoler. Jeg har nu i 10 år været forstander for Vardeegnens Ungdomsskole, altså ikke nogen "efterskole", men en "ungdomsskole", hvad forskellen så ellers består i? Vardeegnens Ungdomsskole er fra 1960. Dengang var det aldeles ikke fint at tage på **etterskuel**, i hvert fald ikke, hvis man var ung og boede i byen. Den slags skoler var for bøndernes meget landlige børn (de lugtede sikkert også) og aldeles ikke "smart" nok til de moderne 60'ere fra stenbroen.

Skolerne kunne imidlertid godt bruge nogle flere elever, så noget måtte der gøres. Vakse skolefolk - det var nok østjyder - hittede så på at omdøbe den udmærkede institution, som efterskolen var, til ungdomsskoler, og så kom eleverne. Smart fundet på! Jeg ved ikke om historien er sand, men den er da god.

Jeg vil fortælle om Vardeegnens Ungdomsskole. Den ved jeg noget om, jeg har jo brugt ti år til at lære den at kende. Jeg vil fortælle om skolen, fordi det er en god skole - en endda meget god skole. Den er anderledes - og det er jo nok det slemme. Den er en meget væsentlig kulturinstitution i lokalsamfundet, og så huser den en masse dejlige, dygtige unge mennesker med stor lyst til at lære og opleve en masse. Disse grunde er for mig at se så vigtige, at de fuldt ud berettiger til lidt "reklame", nu hvor jeg har fået lejlighed til at kaste budskabet rundt til så mange lokale, der godt vil bruge tid på at læse ord, mens de alligevel vender skråen og overvejer, om det, de nu er igang med, kan betale sig.

Nu skal læserne bare ikke forledes til at tro, at den efterfølgende propaganda skyldes, at skolen mangler elever. Det er bestemt ikke tilfældet. Vi kan fodre svin med elever, men det gør vi naturligvis ikke. Det ville ikke være pænt. Nej, jeg har et helt andet ærinde. Jeg vil gerne fortælle om skolen, fordi den er så anderledes på nogle punkter. Jeg syntes, det er vigtigt at fortælle så mange mennesker som muligt, også dem der har haft store og dejlige

oplevelser på efterskoler, og derfor naturligt nok har deres helt nagelfaste ideer om, hvordan en sådan skole skal være, at det også er godt og rigtigt, at der findes skoler, der gør nogen ting anderledes end de fleste andre skoler. Jeg synes, det er vigtigt og rigtigt at holde fast ved hævdvundne traditioner. Traditionerne er jo netop blevet det, de er, fordi de har været værd at gemme på, men det er væsentligt også at forny sig, at gøre regnebrættet op og overveje, om det vi laver, nu også er godt nok - om det nu også kan betale sig. Tingene går så stærkt i dag, at det er af største betydning, at man gør det rigtige første gang og hele tiden.

Vardeegnens Ungdomsskole har brudt med gode gamle og hæderkronede efterskoletraditioner. Det skal bestemt ikke skjules, at det er faldet nogen for brystet. Nogle mener ligefrem, at vi har begået noget, der kan minde om helligbrøde, måske nok fordi, de ikke helt er klar over, hvad det egentlig er, vi gør.

Vardeegnens Ungdomsskole er en boglig skole - en gymnasieforberedende skole. Alene det, at vi ligefrem frit og frejdigt fortæller, at sådan er det altså bare, er meget slemt. Vi bryder nemlig med princippet om, at på skoler af vores slags, kan alle optages uden krav om noget som helst. Vi forlanger også af dem, at de skal yde en stor og målrettet indsats både på det boglige og det musiske område, og vi er endda "barske" nok til at fortælle vore kommende elever, at vi forventer et stort og aktivt arbejde af den enkelte for at få skolens sociale liv til at fungere optimalt.

Det er altså ikke alle, der kan optages på Vardeegnens Ungdomsskole, og det er ikke efterskole i "gammel" forstand.

Ungdoms- og efterskolerne har altid optaget unge fra alle samfundslag og med vidt forskellige kundskaber som elever. Der har aldrig været skævet til, om det var velfriserede, skolevante Per fra den attraktive villavej i byen eller den knapt så privilegerede Petra fra mosen derude, hvor kragerne ikke engang tør komme, der melder sig til et læreår på en skole. Alle har været velkomne, og alle har været lige gode!

Det er et godt dansk princip, at alle har samme muligheder for at vælge den skole og den undervisningsform, man ønsker sig blandt de mange muligheder, der findes i vort land. Den danske efterskoleverden rummer et væld af muligheder. 225 skoler med

vidt forskelligt indhold tilbyder de unge undervisning og oplevelser. Udbudet er stort og utroligt varieret, man behøver blot at vælge. Netop det, at man skal foretage et valg medfører, at man nødvendigvis må gøre op med sig selv, hvilke holdninger til det at blive undervist, der står en nærmest. At kunne vælge den skole, der har holdninger, der harmonerer med ens egne, er bestemt ikke så ringe endda. At kunne fravælge de skoler, der har holdninger, man ikke bryder sig om, er mindst lige så godt. Nej, det er faktisk et privilegium, som meget få unge udover de danske har!

Grundtvig og Kold tordnede over "den sorte skole" med dens terperi og udenadslære. De jublede heller ikke over tendensen til, at det kun var de riges børn, der skulle studere og blive "kloge". De to herrer, som selv var "klog" nok blev, som vi alle ved, foregangsmænd. De satte tanker igang og alt det, som siden har været dansk skoletradition.

I dag er alle lige for Vor Herre og ministeren!

I princippet i hvert fald. Alle **skal** undervises, og alle **skal** i det mindste modtage denne undervisning i 9 år, men alle **kan** vælge den undervisningsform og de ekstra undervisningsår, der passer bedst til egne evner og egne holdninger!

De gamle frontkæmpere var imod det "sorte" terperi i skolen. Eleverne skulle opleve tingene, **som** de skete, og **når** de skete. Hvorfor læse om det i støvede bøger, når tingene sker lige for næsen af én?

Vi, der gik i skole for år tilbage husker naturligvis tydeligt årstallet for samtlige danske konger og naturligvis også de vigtigste norske og svenske - eller gør vi? Vi gjorde i hvert fald **dengang**. For vi har lært dem forfra og i søvne.

Vi fik dem terpet ind i hovedet, for det var vigtigt. Det var en del af vor kulturarv, hed det. Vi lærte ikke så meget om kongernes dagligdag, om deres glæder og sorger, om deres drikkegilder, om deres hyggesnak med deres utallige børn her og der eller om deres syge moster, for slet ikke at nævne alle deres elskerinder.

Alt dette hørte vi ikke så meget om. Det var ikke kulturelt. Det var ikke vigtigt. Det skulle ikke terpes.

Jeg tror ikke at Grundtvig og Kold ville have brudt sig om de endeløse rækker af årstal, men jeg tror helt sikkert, at de med

Akvarel af Gerald Langgaard.

stor glæde har fortalt unge mennesker om de væsentlige hændelser i den danske historie.

Vardeegnens Ungdomsskole er en boglig skole, og den hører til den række af skoler, der kalder sig for Grundtvig/Koldske. Mange spørger os, hvordan vi som boglig skole (med stort tryk på BOGLIG) kan bekende os til Grundtvig/Koldske skoletanker. For på en skole, hvor det boglige er så højt prioriteret, kan det vel ikke undgås, at de støvede bøger skal læses, måske endda **terpes**. De trælse matematikopgaver skal løses, og et stort antal stile på diverse sprog skal først opfattes og siden skrives pænt og sirligt som i de "gode gamle dage" i den "sorte skole"!

Hvad ville salig Grundtvig have ment om dette for slet ikke at tale om Kold?!

Nogle spørger mig direkte om, hvordan jeg har det med at være leder af en Grundtvig/Koldsk skole for bogligt nysgerrige elever.

Vardeegnens Ungdomsskole er en Grundvig/Koldsk skole! Vel er den så! Hverken teoretikeren Grundtvig eller praktikeren Kold var dovne mennesker med hang til ugidelighed og lediggang. Heller ikke når det drejer sig om boglige aktiviteter. De to herrer kendte frem for nogen til bogens værdi som formidler af viden, og de vidste naturligvis alt om, at tingene langt fra altid "sidder fast" ved første gennemgang, men ofte kræver grundigt og ihærdigt repetitionsarbejde - eller terperi, om man vil.

Jeg tror bestemt ikke, at Grundtvig og Kold misbilligede ærligt og ofte slidsomt arbejde med bogen, men jeg tror, de misbilligede unyttigt terperi for terperiets egen skyld - og det er jo en ganske anden sag!

Jo, men hvor er det oplivende, oplevelserne blevet af?

"Skal det nu være sjovt at tygge gloser og bade i underlige sætningskonstruktioner, eller kaste omkring med kryptiske matematiske formler?"

"Okay, det kan da være fedt engang imellem at kunne lufte et par bevingede ord, sådan til en afveksling, men sådan hele tiden... Næ, tak, det' li'som ikke mig. Det er kun for de der åndsvage stræbere! Lad mig få fat på en skruetrækker, der kan forstå dansk!!"

"Helt fint!" tror jeg vore gamle stridsmænd ville sige, hvis vi

kunne trække dem frem ved næsen og omplante dem til vor tid. "Helt fint! Det er dejligt at være født i et land, hvor det at få lov til at blive undervist, at lære lige det, man har allermest lyst til, er en ret for alle! Helt fint, at det at finde glæde og oplevelse ved arbejdet med skruetrækkeren er lige så godt som morskaben ved at begrave sig i bøger!"

"Det er helt fint at kunne vælge sig en skole, hvor skruetrækkeren falder godt i hånden, og det er lige så fint at have det sjovt på en skole, hvor det boglige er "god latin"!

Flere end 200 unge og deres forældre besøger hvert år Vardeegnens Ungdomsskole. De kommer til en optagelsessamtale for at finde ud af, om skolen er den rigtige netop for dem. Alle ved på forhånd fra læsningen af de fagbeskrivelser, som udsendes, at skolen er en meget boglig skole. I løbet af samtalen fortæller vi dem indgående om vor skole og om de forventninger, vi stiller til vore elever. Vi fortæller dem også, at selv om vi er en skole, der går ind for de Grundtvig/Koldske skoletanker, skal de ikke forvente, at alt hvad de møder her er den bare morskab. Vi omkommer ikke af grin **hver** dag, men vi lærer måske efterhånden at glæde os over helt fjollede små ting som f.eks. at lære nyt og gøre erfaringer. Vi lærer også at fornøje os med at kunne noget i dag, som vi ikke kunne igår.

Kunne vi nok engang mane Grundtvig og Kold ned fra deres himmel og lade dem lave en skole her og nu og i vor tid. Ja, så tror jeg faktisk ikke, at deres moderne skole ville være så forfærdeligt meget anderledes.

De ville givetvis heller ikke stille op i åben konkurrence med underholdningsbranchens koryfæer. Det ville nok heller ikke for de gamle gubber være en naturlov, at undervisning skal være et show for at være rigtig og god!

Som sagt, flere end 200 bliver hvert år belært om vor skoles fortræffeligheder og mangler. Langt de fleste vælger efter denne snak en anden skole. Heldigt for os, for vi har jo kun plads til 80.

"For stor spildprocent!" ville en marketingsmand sikkert mene. "Overhovedet ikke", mener vi. "Her er ikke tale om spild, men om fornuftige menneskers brug af deres mulighed for at vælge fra, når vores skoles tilbud passer dem skidt! Det er dejligt, når så

mange tager det standpunkt at ville være elever på Vardeegnens Ungdomsskole, men det er ligeså dejligt, når de vælger at finde en anden skole, der kan give dem en anden slags undervisning og nogle andre oplevelser, som de kan få glæde og fornøjelse af!"

Til spørgsmålet fra før om, hvordan jeg har det med at være leder af en BOGLIG Grundtvig/Koldsk ungdomsskole, vil jeg uden falbelader svare: "Helt fint!" - og hvis de højtidelige dogmatikere med de rustne stemmer i dag kunne holde fagligt møde med gamle Grundtvig og Kold, ville de to frontløbere nok belære deres disciple om, at dogmatikerens fejl er, at han bliver hængende som en mobile, der er gået i stå, og glemmer, at verden stadig bevæger sig, og at det, der var engang, ikke altid er der mere.

Og dog! Det, der på Grundtvig og Kolds tid var "god latin" er stadig "god latin". Det bliver nemlig aldrig umoderne at lære og at opleve!

Hvis de bekymrede mænd med de rustne stemmer stillede spørgsmålet til Grundtvig og Kold: "Hvad mener I om Vardeegnens Ungdomsskole?" Så ville de to provokatører og sprogfornyere, de også var, svare: "Fedt nok!"

Vi er altså nok lidt underlige på Vardeegnens Ungdomsskole, men vi er glade for det. Gør det nu også så meget, at vi er lidt specielle. Jeg mener, det er jo netop De Frie Skolers store privilegium, at vi kan gøre stort set, hvad vi har lyst til, når bare vi kan og tør stå til ansvar for det, vi gør.

Vi tør godt!

Så skidt med, at vi ikke er helt så "efterskolede" som nogen mener, vi burde være. Så længe vi hvert år kan mønstre 80 meget dygtige, meget søde og meget glade elever fra hele landet, kan det vel ikke være helt tosset, det vi laver.

Jeg forstår godt, at det kan være svært for "gamle" inkarnerede efterskolefolk, der husker tilbage på deres egen skoletid, at forstå vores måde at gøre tingene på. For der er sket så utroligt meget på skolerne. På V.U. er vi så endda røget lidt af sporet og kører vores eget løb, og det skal naturligvis stikke i øjnene. jeg husker tydeligt, da jeg for snart mange år siden ansatte den første cand. mag. som lærer på skolen. Da udbrød et medlem af skolens bestyrelse - en mand der gennem mange år havde ydet en engageret og

helhjertet indsats for vor skole og det folkelige arbejde i det hele taget - bestyrtet: "Er det nu kommet så vidt, at det skal være nødvendigt at ansætte **cand.mag.er** på Vardeegnens Ungdomsskole". Hans spontane udbrud skyldtes naturligvis ikke uvilje mod denne universitetsuddannede faggruppe, men udelukkende en ægte overraskelse over, at jeg fandt det rimeligt at ansætte en lærer med så store kvalifikationer. Det var man ikke vant til på efterskoler.

Efterskolerne har jo altid først og fremmest villet tilbyde store oplevelser til de unge. Det faglige udbytte var vigtigt, men ikke det vigtigste og i mange tilfælde slet ikke vigtigt. På vores skole har vi den filosofi, at de unge kan klare mange flere og meget skrappere krav, end de normalt udsættes for i det "almindelige" skolesystem, og at de bestemt nyder vores tiltro til deres evner.

Vi tror på kærlig klap på kinden og velrettede, men ligeså kærlige spark, men vi er ikke gode til løftede pegefingre. Vi respekterer vore elever som næsten voksne unge mennesker med egne meninger og ret til at prøve ideerne af. Vi fortæller dem naturligvis, at vi forventer, at de er ansvarlige for egne handlinger. For det hører nu engang med til et ordentligt voksenliv.

Vardeegnens Ungdomsskole er mere end "bare" en skole. Vi bestræber os meget for at være en meget aktiv del af egnens kulturliv. Vi mener faktisk, at det er vores pligt. Daglig undervisning i sang, musik og teater på et fornemt niveau medfører, at skolen indeholder masser af talent i form af meget dygtige og meget engagerede elever, som søger skolens linieundervisning. Denne talentmasse skal naturligvis bruges, så, så mange som overhovedet muligt får glæde af den. Derfor udsender skolen hvert år i slutningen af august måned en Kulturkalender med en række tilbud til egnens beboere om kulturelle arrangementer. De mange mennesker, der hvert år er tilskuere og tilhørere ved Teaterliniens og Musikliniens forestillinger og koncerter, ved at kvaliteten er høj, og at her virkelig er noget at komme efter. Vi er utroligt glade for at se de mange mennesker til vore arrangementer. Skulle der melde sig endnu flere er også de naturligvis hjertelig velkomne. Vi laver da bare nogle flere forestillinger, hvis det skulle komme til at knibe med pladsen. Hvis man ikke er på listen over Kulturka-

lendermodtagere, kunne man jo prøve at ringe til skolen.

Det er vigtigt for en skole at være kendt og respekteret af de folk, der bor på den egn, hvor skolen er.

Vardeegnens Ungdomsskole har mange gode venner, men jeg ved godt, at mange slet ikke kender os. Det er måske mest de folk, der mener, at skolen ikke er en **rigtig** efterskole, men sådan en sær én, hvor man har glemt alt det med folkelighed og alt det, som en **rigtig** efterskole står for. Til alle dem vil jeg skynde mig at råbe højt og lydeligt:

"Vardeegnens Ungdomsskole er noget af det folkeligste, jeg kender! Kom bare og se!

Ganske vist er vi sære, og ganske vist snakker vi både latin og fransk og kan mange underlige formler, men vi spiller og synger, vi griner og pjatter og får mange kærester. Vi laver kunst og slåsser i vand. Vi rejser ud og oplever verden, og vi fortæller uartige historier.

Ganske vist er vi sære, men vi er **rigtige** nok alligevel.

Grundtvig og Kold ville have elsket os!!!

Ja, kære læsere, det var så, hvad en sølle østjydsk tilflytter havde at fortælle om noget, der sker i det vestjydske. Det syner måske ikke af så meget efter ti års ophold, men det er jo sådan, ved I, at ting tager tid.

Man skal ikke forhaste sig. Det kunne jo være, at det slet ikke kan betale sig. Man må overveje godt og grundigt.

På Vardeegnens Ungdomsskole skal vi skynde os med vore overvejelser. Vi er omgivet af unge mennesker. De har travlt. De skal skynde sig ud i livet - til den næste uddannelsesinstitution. De bruger ikke lang tid til overvejelse. De tænker hurtigt og handler.

Der er mange unge vestjyder på skolen.

Selv for en **kron**jyde er der ganske dejligt i Vestjylland, men hvad med at indføre nogle flotte, **lige** bøgetræer og nogle ordentlige bakker.

Mange hilsener
Karl Erik Nielsen

Min dejlige barndom i Esbjerg

Af Gudrun Bjelke, Varde

De jeg var en 4-5 år flyttede vi fra Vejen til Esbjerg og kom til at bo i Skolegade 68, skråt overfor hvor Statsminister Poul Nyrup Rasmussens mor nu bor. Dengang boede min veninde Ingrid Budtz Petersen i det hus, men lidt længere hen mod Kronprinsensgade, så hun havde indgang i Kronprinsensgade, men stuer ud mod Skolegade. Derfra kunne hun kigge over til os.

Ingrids far og min far var det samme, de sad overfor hinanden oppe på Postkontoret på Torvet. Ingrids far var Kordegn ved siden af og min far havde extra job hos Breinholdt i Havnegade.

Dengang var de fleste mødre hjemme hos børnene, selvom økonomien var stram, især hvis man kun havde lønnen fra Postvæsenet.

Omme i Kronprinsensgade boede Jørgen Broegaard, som senere blev gift med Ingrid. Hans far var direktør for Tovværksfabrikken, så de boede i eget hus - en dejlig villa. Jørgen kendte jeg fra fru Rungsteds Danseskole, hvor han flere gange førte ballet op, han var sådan en lille sød fyr. Ingrid gik desværre ikke til dans som barn, men hun tog revanche senere. I Gymnasieårene var hun den mest omsværmede pige man kunne tænke sig. Det var Jørgen der gik af med sejren, og de holdt sammen til længe efter Guldbrylluppet. Jørgen var som sin far også mange år direktør for Tovværksfabrikken.

Nu bor de i København - kan man forstå at de kunne forlade Vestkysten og Esbjerg? Men vores venskab holdt, det er efterhånden ældgammel!

Jeg gik først i skole i Østre Skole. Der var lang vej hen og hjem.

Farligt, men dejligt! Esbjerg-drenge står til søs.

Da jeg kom på Statsskolen, blev vejen til skole halveret. Den gamle Statsskole lå jo i Skolegade, lige overfor Vor Frelsers Kirke.

Skolens spisefrikvarter var på 25 min. så det var ikke alle der måtte gå hjem og spise. Der var sat en grænse udenom Skolen. De der boede udenfor grænsen måtte blive på skolen med madpakke. Vi der boede indenfor måtte gå hjem og spise. Jeg hørte til de heldige der boede indenfor.

Min far døde, da jeg var næsten 9 år og min mor næsten 30 (dette er omtalt i min lille bog "danse og rejse"). Min mor fik lotterikollektioner, Klasse-Landbrugs- og Varelotteri. Nogle mennesker havde ikke tid til selv at komme og forny deres lotterisedler, de fik dem bragt. Udenpå konvolutten skrev min mor prisen plus "budpenge 25 øre". Jeg var som den ældste af os fire børn den der gik ud med sedlerne, og tjente de 25 øre! Det blev sommetider til lidt mere. Carl Graff i Jyllandsgade var meget generøs med budpengene - han havde kendt min mor da de var unge.

Inde på Sands Restaurant var de også så søde. Det var morsomt at besøge den gamle fru Sand ude i køkkenet, der var så rent og lækkert. Datteren Valborg var meget fine venner med min mor, de sludrede så godt med hinanden, når hun selv kom og fornyede sine sedler... Jeg husker hvilken storhed og glæde det var i familien da Valborgs søster fru Meyer fik en lille søn - Aage - nu var der da én til at føre familien videre.

Vi fire søskende gik naturligvis i Danseskole (eller de to af os til at begynde med) Vores første danselærerinde hed fru Rungsted. En stor barmfager dame med knapstøvler. Jeg mindes et afdansningsbal, hvor jeg måske var en 5-6 år og min bror Mogens 2 år yngre. Hen på aftenen kom fru Rungsted og dansede en dans med Mogens. Han var så lille i forhold til hende at hans lille arm slet ikke kunne nå omkring hende, så han blev nærmest løftet rundt. Da min mor bagefter sagde til ham: "Nå du var nok ude og danse med fru Rungsted", svarede han: "Ja og jeg svang hende ordentlig!

Senere begyndte frk Hedegård, som blev gift med Ove Lamp, og fru Rungsted kom ikke mere. (Mange år senere blev min søster Bodil assistent hos fru Lamp).

Da jeg var 10 år flyttede vi fra Skolegade til Havnegade 31 - på hjørnet af Torvegade. Det var et dejligt sted. Hele anlægget (som

nu hedder Byparken) var vores legeplads. Senere vovede vi os ned på havnen. Det vidste mor naturligvis ikke, men det var så spændende!

Engang kom vi til at kende en mand med en fiskekutter, og vi fik flere sejlture med ham. Vi var en 5-6 børn med og vi stod og holdt os godt fast i kutteren, mens bølgerne oversprøjtede os og båden gyngede op og ned mellem bølgerne. Hvor var det farligt og dejligt!

Senere har jeg undret mig over, at den brave mand turde tage ansvaret for alle os børn. - Tænk hvis en af os ikke havde holdt fast og var faldet overbord. Det skete heldigvis ikke og mor fik ikke noget at vide.

Ved siden af os i Havnegade 29 boede Erik Bundgaard, hvis forældre havde en skotøjsfabrik. Han var på alder med mine yngre søskende. I Havnegade 27 boede Provst Kjærgaard. Der var 3 drenge. Sigurd, Knud og Erik. De gik alle tre på Statsskolen. Sigurd vistnok en klasse over mig. Knud gik i klasse med min bror Mogens. Den yngste Erik chokerede engang hele skolen ved næsten at tage livet af sig selv. Vi havde tegning øverst oppe under taget, med vores gamle tegnelærer Hansen. Vi var flere klasser sammen, og han havde svært ved at styre os. Der var mange knive vi kunne spidse vores blyanter med. Engang rejste Erik sig op og for sjov ville han vise, hvordan man stak sig selv i Hjertet. Det så meget dramatisk ud - men kniven var skarpere end han havde regnet med og pludselig saa han blod! Kniven var virkelig gået gennem tøjet. Erik besvimede, måske af skræk, men senere viste det sig at kniven var nået helt ind til nogle få cm fra Hjertet. Erik kom naturligvis på Hospitalet. Vi var alle meget chokerede og hele skolen talte ikke om andet i nogle dage, indtil han var uden for fare.

Nede i Torvegade hentede vi mælk og smør i Jens Hansens - også kaldt Jens mangepenge - mælkeforretning. Der var 4 børn dengang: Aksel (Rimus), Edith, Valborg og Carl Henning. Senere kom der en lille pige mere. Min lillesøster gik i klasse med hende og var veninde med Edith. Aksel fik jeg senere i livet forbindelse med igen. Han skrev de herligste sange til vores sønners konfirmationer, og hvor vi savnede hans vers i avisen, da de ikke kom mere!

En ting jeg husker fra min skoletid, var afslutningen lige før sommerferien. Vi var samlede i gymnastiksalen og oppe på den lille balkon sad og stod vi tæt. Foran os ude ved kanten stod lektor P. Gregersen (populært kaldt PG) og han sang: Non scolae sed vitae - det mål har vi sat, som højt skal holdes i ære -. Jeg var så betaget af den sang, at jeg har husket den hele livet.

I Havnegade havde jeg længere vej til skole. Grænsen for spisefrikvarteret lå nu sådan at jeg boede alleryderst af det tilladelige, hvis jeg ville spise hjemme. Gik jeg ind ad køkkendøren i Torvegade var jeg indenfor grænsen, men gik jeg ind ad Hoveddøren i Havnegade var jeg udenfor grænsen. Heldigvis var jeg hurtigløber, så jeg fik mig både et stk. mad og to gode løbeture i det store frikvarter. Om eftermiddagen legede vi, som sagt i Anlægget. I nogle år var jeg på Havnen, helt ude på molen hver dag. jeg indåndede dybt den dejlige havluft - helt ned i lungespidserne. Jeg mindes ikke, at der dengang var nogen ubehagelig lugt som nu, og jeg ved ikke noget bedre end at være i nærheden af havnen. vi oplevede andre sjove ting end sejlturene inde på selve havnen, men de er beskrevet i min lille bog og skal ikke gentages her.

Min omsværmede lillesøster sørgede for at jeg fik en del flinke "Svogre" i min grønne ungdom. Der var først Erik Bundgaard, så Aksel Hansen, Hans Burr, Erik Mollerup, sidstnævnte var også en fin dansepartner. Ellers kan man vel mest betegne dem alle som en slags barndomskærester.

Mens vi boede i Havnegade, havde vi en ung pige fra landet, en stor kraftig pige med en mærkelig uformelig skikkelse. Hun kørte trofast flere km. hver morgen i mørke, kulde, regn og blæst for at komme ind til Havnegade 31. En morgen fortalte hun min mor at en mand havde forfulgt hende og ville have hende med i Anlægget. Min mor var chokeret og sagde: "Næh Line, det var dog forfærdeligt - hvad sagde De da til ham?" og hun svarede på sit jydske tungemål: "Jah-hva - A sagde da æt å den hær ti af æ daw!

Erindringsbilleder fra min vestjyske barndom

Hovedsageligt set gennem briller model: "sidst i trediverne".

Af Tage Pedersen, Horsens

De lærde diskuterer til stadighed emnet: Arv og Miljø.

At begge dele har betydning er man ikke uenige om, snarere hvor meget det ene kontra det andet måtte have indflydelse på udformningen af et menneskes hele tilværelse.

Nu er miljø jo både det, man lever eller eksisterer i som voksen, det være sig på arbejdspladsen og privat, og det, man levede i som barn både i selve hjemmet og udenfor blandt kammerater, hvor stor betydning, de to faktorer sat overfor hinanden har eller har haft, er en helt anden sag.

Jeg skal ikke kunne svare herpå, men blot konstatere som en simpel erfaring, at ens tanker her i "tredie halvleg" til stadighed oftere går tilbage til barndommen.

Barndommens vej

På den vej i Varde, hvor jeg i min barndom boede, samt på en sidevej, der ligesom helt naturligt hørte med til området, boede ca. 35 familier, hvoraf godt og vel halvdelen var yngre ægtepar med 2 til 4 børn, så der var mange legekammerater. Selv på ens egen alder var der vel en tolv fjorten stykker, og heraf var lidt over halvdelen drenge, så der var altid nogen at være sammen med.

Fædrene, der hovedsageligt var stålværksarbejdere, gasværksarbejdere, håndværkere, post- og jernbanefolk samt mindre erhvervsdrivende var som regel på arbejde fra morgen til ved femsekstiden, og mødrene var hjemmegående.

Vi boede alleryderst mod vest i vores by, og markerne begyndte, hvor "sidste" grund havde sin vestgrænse, og det vil sige, at vi havde kalve og køer indenfor rækkevidde, ligesom tomme grunde mellem de beboede ofte var fantastiske gode ekstra steder at være og virke på for børn.

Det var nemlig ikke alle steder, forældrene var lige begejstrede for at have en flok unger rendende i gård og have, og da grundene var relativt små og der skulle være plads til både græsplæne og givtig køkkenhave, samt det, at der mange steder var to familier, der skulle "dele", ja, så gjorde det ikke noget, om børnene og deres legekammerater kunne finde andre steder at lege på end derhjemme, uden at det skal forstås derhen, at vi her var direkte uønskede; men alt med måde.

Kommunepladsen

Men steder at lege på var der forøvrigt nok af, og kommunens oplagsplads omgærdet af et 2 m. højt raftehegn, der lå for enden af vores vej, hørte til de bedre, selv om man selvfølgelig ikke måtte være der, sådan officielt forstås; men bare man ikke ødelagde noget, var der i realiteten ingen, der sagde noget til det, selvom det ligesom lå i luften, at man selvfølgelig ikke var der, hvis nogle af kommunens folk var på pladsen for at ordne noget eller for at hente ting. Den ene halvdel af pladsen var hjemsted for kommunens materialer af forskellig art, så som sten, fliser, rør, planker, brædder, skilte, redskaber og meget andet, det grove placeret udendørs og de finere dele inde i en bygning, medens der på den anden halvdel var opstillet tre-fire trekantede "telte", hver med sin "Jens Vejmand", altså skærvehuggere, der lavede vejmateriale til kommunens veje.

Men altså, et fantastisk godt sted at lege "Politi og røvere", for her var gemmemuligheder til en hel cowboyfilm, muligheder, der også af og til blev udnyttet en vinterdag, hvor man jo stod godt beskyttet bag hegnet i en sneboldkamp, eller hvis man helt simpelt benyttede stedet som affyringsrampe for snebolde mod forbikørende eller gående, og muligheder, der en sommeraften blev udnyttet, når vejens unger, eller i hvert fald en del af dem legede

"put" i området. I det hele taget blev de lyse aftener i sommerhalvåret flittigt udnyttet til leg, ikke mindst boldspil af forskellig art.

Jernbaneterrænet

Området omkring jernbanen, der lå i samme ende af vejen, var et andet godt sted at lege. Også her var det "forbudt", men i yderområderne gik det an at være og virke, og det var da også der, hvor der omkring en sti, der løb langs banelegemet med en grøft ved sin side og høje træer i massevis, var muligheder i topklasse for børns fantasi og legetrang. Det var f.eks. her, man gik på flagermusejagt i tusmørket, og det var næsten helt sikkert, at en eller anden ved hjælp af sit hvide tørklæde havde været lige ved at få lokket en af flagermusene med ned fra højderne, just mens man havde været væk et kvarter eller to og nu vendte tilbage til flokken af jagende kammerater og fik et referat, ja, "musen" havde såmænd været så langt nede, at man næsten kunne tage den med de bare næver, men altså, den smuttede som fisken.

Vi "fangede" jo flagermus ved at binde en sten i et hvidt tørklæde og så smide det op mellem trætoppene, hvor man tydeligt kunne se dyrene flagre omkring, og når så et af dem "forfulgte" et af tørklæderne, ja, så håbede man jo på gevinst. Mange gange var det "lige ved", og derved blev det; men fantasien var med, historierne var gode og aftenerne fulde af spænding.

Grøften, der løb langs dette terræn, var også kilde til megen god tidsfordriv. Som regel var der blot lidt vand i den, men det skete, at den efter f.eks. længere tids regnvejr eller i en tøvejrsperiode i foråret blev ret fuld af vand, og så blev "floden" benyttet til vilde sejladser med diverse pinde og hjemmelavede skibe. At det så hændte, at en dreng røg i den dybe og vandfyldte grøft af bare legeivrighed, var nærmest uundgåeligt, men helt ufarligt var det nu ikke.

Modellageret

I samme ende af vejen havde Stålværket en stor gammel bygning til oplagring af træmodeller til brug for formerne, når nye ting skulle laves. Her var jo altid låst godt af, så det var da kun via lodder, trisser og lidt utætheder i det gamle hus, at en dreng alli-

Rådhusstræde i Varde. Maleri af Egon Thomsen, Varde.

gevel en enkelt gang "kom indenfor" og så herlighederne. Her var træmodeller af larvefødder, lokomotivhjul, plader og sågar skruer til såvel mindre som store skibe og mange andre både store og små "kunstværker" af træ. Bortset fra de største var det alt sammen sat i system på hylder i adskillige etager. Det var et spændende og helt specielt sted, og den dreng, der ikke havde været indenfor og prøve hylderne af og i det hele taget beskue herlighederne, besad ej den højeste status blandt jævnaldrende. Blot glemtes det aldrig senere hen, hvis man havde været så "heldig" at befinde sig i bygningen, alt imens porten gik op, og en vogn fra Stålværket kørte ind; så var det om at styre "sommerfuglene" og koncentrere sig om i en vis fart at finde en anvendelig flugtvej. Jo, der var mange muligheder for vejens børn, og de blev flittigt udnyttet.

Paradiset

Et tomt område mellem de bebyggede, der senere er blevet udnyttet til nogle parcelhusbebyggelser, og som i nogle år dengang lå ubenyttet hen, var måske det sted, vi var allermest glade for at være. Her var nemlig rigeligt med højt græs, klokkeblomster, engelsk græs, smørblomster og mange flere samt buske og træer, ikke mindst syrener og hyld, der dannede skel mellem grundene, og i det hele taget en sådan frodighed af både planter og dyr som frøer, insekter, fugle og sommerfugle m.fl. at det simpelthen var børnenes paradis. Her kunne tumles og leges alt muligt, og her blev bygget huler, både over og under jorden. Her satte simpelthen kun fantasien grænser. Det var bare lykken at have erhvervet sig en fin skotøjsæske, fodret den med græs og andet godt, og så gå på jagt efter billeder, larver og græshopper og hvad man sådan ellers kunne støde på i "Urskoven" eller på "Savannen", stoppe fangsten ned i æsken og lægge låg på, helst i form af et stykke glas for så kunne man jo fremvise samlingen.

Eller man kunne drive sommerfuglejagt, og der var både hvide, blå og de mangefarvede i mængder i Paradiset, men her var det sværere at få gevinst, og godt det samme.

Hulebyggeri hørte sommeren til, og sådanne blev lavet i alle størrelser og kvaliteter; grene, kviste med blade og langt tørt græs

var der nok af, så udformningen afhang blot af "arkitekten og håndværkerne". Og skulle man stå og mangle en enkelt ting for at gøre "boligen" just så god og brugbar, som man havde tænkt sig, ja, så var det da muligt at "låne" det ene eller det andet sted i nabolaget. Jeg husker f.eks. at vi engang, nogle stykker i flere dage havde knoklet med at grave os ned i Paradisets muld, vel ned i en halvanden meters dybde, og så under arbejdet med at gøre jordhulen beboelsesklar ved at lægge brædder over åbningen og derpå grene, kviste m.m., så herligheden ikke kunne ses af andre, at opdage, at vi, hvis drømmen om ildsted i hulen skulle gå i opfyldelse, nødvendigvis måtte skaffe et rør af en vis længde, som så skulle bruges til skorsten. Som sagt så gjort.

Min bedstefar, som var bygmester, og som en tid ejede nabostedet og "tilfældigvis" en dag så "skorstenen", endda med røg gennem åbningen, roste mig for bygningsværket, men gjorde opmærksom på, at det nok var klogest, at "skorstenen" efter endt brug kom på plads igen.

Ja, sådan kunne det siges i en tid, hvor lussingerne trods alt lå "længere oppe i bunken", siges på en facon, som appellerede til barnets egen tænken og kenden forskel på dit og mit, på skidt og kanel, og jeg er sikker på, at "skorstenen" kom på plads igen efter endt brug i respekt for tingenes værdi, der dengang, uanset hvordan man end måler det, var noget større, end den er i dag.

Vej og fortov

Ellers var vej og fortov, for et sådant var der i en del af området, også en slags legeområde, ret så fredeligt det var på den tid trods motorkøretøjernes til stadighed større udvikling og udbredelse. Det var således her, vi kunne køre med vore hjemmelavede firehjulede sæbekassevogne, eller bobslæder vendt på hovedet og med hjul på, som en engang kaldte dem. De var oftest fabrikeret af forhåndenværende brædder og søm, og hvad designeren ellers kunne hitte på at anvende hertil fra gemmerne i skur og hytte, samt hjul fra en aflagt barnevogn el. lign.

Det var lykken at være ejer af en god vogn, men skulle man på farten som chauffør med styresnor i hånd, krævede det rigtignok, at man havde kammerater til at agere "rugbrødsmotor", altså

skubbere, for uden sådanne ingen køretur. Det klaredes som regel ved, at man lod vennerne være chauffører ind imellem og selv tog en tur "på hækken". Men ellers blev disse vogne brugt utallige gange til ture op og ned ad vejen, og turene kunne udmærket være af de længere, hvor vi havde madpakke og saftevand i bagagerummet mellem chaufføren og skubberne, for der var som regel to i slige tilfælde, hvor vi mageligt kunne nå et par kilometer udenfor byen, inden fortæring fandt sted, og mad og drikke smagte aldrig bedre end på sådanne dage.

Men helt uden skrammer var det nu ikke. En dag på en sådan tur "ud i det blå" blev farten rigelig høj, og en af "motorerne" satte ud, idet han skred og faldt på asfalten, eller måske nærmere overgangen mellem asfalt og rus i vejsiden. Det gav et hul ved knæet samt nogle slemme hudafskrabninger. Motoren fik pludselig en ganske anden lyd, og vi blev hurtigt klar over, at der her var tale om alvorlige sager. Altså måtte lommetørklæderne frem og anvendes som forbinding efter at sårene var "rengjort" med saftevand, hvorefter den sårede måtte overtage styrepinden, og så gik det ellers hjemad for fuld udblæsning, ba-bu, ba-bu.

Ved hjemkomsten overtog patientens mor den videre pleje, og vi andre fik en "hamburgmellemmad". Og det var da også på bl.a. vejen vi "kørte" af sted med vores trillehjul, som i al sin enkelthed var brugte kasserede fælger fra cykelhjul, fælge, som var berøvet dæk, slange og eger, og som derfor i "nøgen" tilstand var særdeles lettet at drive afsted ved hjælp af en pind, der blot skulle ligge godt i hånden, så den var let at bruge. Sådanne trillehjul var meget populære, især i tiden inden man blev ejer af en vogn, og forøvrigt var de ret så terrængående, lette og slanke som de var.

Og det var ligeledes helt naturligt vejen, der måtte lægge underlag til, når vi kørte om kap på vore cykler, da vi blev ejere af sådanne. Ja, ofte var det "ræs" mellem "motorcykler", sådan at forstå, at vi via diverse solide papstykker der ved hjælp af tøjklemmer var fastgjort på cyklerne sådan, at de nåede ind mellem egerne og gav lyd fra sig, når køretøjet blev sat igang, kunne frembringe en infam larm, som så hele kvarteret havde glæde af sådan en sommeraften; en larm, der dog aftog, efterhånden som kørernes condition slap op.

Forøvrigt var det i perioder ligefrem mode at udsmykke sine forhjul ved at sætte forskelligfarvede brugte kapsler fra mælke- og flødeflasker fast omkring egerne i diverse mønstre, der så under kørselen dannede en ren farvesymfoni.

Men vejen var også stedet, hvor de voksne kunne ses en sommeraften, når vejret var godt, og et ophold i havearbejdet passende over en pibe tobak kunne udfyldes af en sludder med naboen.

Forresten var fortorvet eller vejsiden da også fundamentet for spøgen med narrepakken.

Man lavede en flad pakke, helst ikke meget større end en almindelig kuvert, men pakket ind i pænt papir, og så skulle den være ganske let med bånd omkring enten i form af en tynd snor eller et par elastikker. Derpå udsøgte man sig et egnet sted til spøgen, f.eks. hvor der langs fortovet eller vejsiden var en relativ tæt hæk, som et par drenge uden større besvær kunne gemme sig bagved. Så satte man sig på lur og ventede på, at en voksen person, gerne en dame, skulle vise sig i det fjerne og vel at mærke være på vej i retning af, hvor man sad. Nu gjaldt det så om så hurtigt som muligt og uden at blive set at få sin pakke anbragt på fortovet. pakken havde i båndet fået bundet en mørk sytråd netop lang nok til, at den i udstrakt tilstand kunne nå ind bag hækken, hvor man så sad med tråden i sin hånd og var klar til at hive pakken til sig just i samme øjeblik damens udstrakte hånd var sådan ca. 30 cm. fra at bringe "skatten" i land. Enhver kan tænke sig til, hvilken jubel, det vakte, når man fik en "torsk" på krogen. Den allerbedste fangst fik vi dog en gang på en lidt anden facon, selv om ideen var den samme. Vi havde lavet en særdeles flot pakke "flødekager" og lagt den ud på vejen lige før skraldevognen gjorde holdt ud for vores skjulested, som var bag nogle buske rigelig store til at skjule os, men samtidig af en sådan tæthed, at vi kunne følge med i, hvad der foregik på vejen. En af mændene samlede med en vis følelse den nydelige pakke op på steg op på den åbne hestevogn, hvor han i nærmest ærbødig overværelse af makkeren begyndte at pakke op for herlighederne. Og så skete det. I samme øjeblikket, det sidste papir var fjernet, nærmest eksploderede arbejdskammeraten, der kiggede på, alt imens den anden kylede pakkens indhold ind mellem buskenes grene, så det støvede langt væk og råb-

te noget i retning af S..... hvalpe. Da var det mere end svært for grin at holde sig i en sådan ro, at man ikke var blevet afsløret lige på stedet; men den narredes ret så støjendes vredesudbrud reddede os. Så vidt jeg husker, tissede jeg simpelthen i bukserne under denne oplevelses slutscene. Men våde bukser eller ej. Hvilken sejr! Hvad der var i pakken? - tørrede hestepærer såmænd.

Beboerne på vores vej

I det allerførste hus på vores vej boede en familie med tre børn, et af dem var en dreng jævnaldrende med mig og følgelig deraf en af mine legekammerater. En familie med en fantastisk orden både i hus og have, og så var faderen ekspert i frugttræer sådan med at beskære og sprøjte, hvilket naboerne i høj grad nød godt af. Det var også en af de familier, der holdt høns i haven.

I det næste hus boede en sød midaldrende dame, der alt for tidligt var blevet enke efter sin mand, der havde været jernbanemand. Hun boede nu i huset, og hendes voksne datter boede ovenpå med mand og et lille barn.

Så kom huset, hvor vi boede, og vi vil sige mine forældre, min søster og mig, og vi havde ovenpå som lejere en stålværksarbejder med kone og to små børn. Søde, pligtfulde og stille mennesker, vi kun havde glæde af at bo i hus sammen med. En pudsighed, jeg husker, og endnu tydelig ser for mig, var, når lejerne hver den sidste i måneden om aftenen efter spisetid kom ned for at betale huslejen. Han havde taget en ren skjorte på, havde altid pengene aftalte, og far sagde tak for pengene og gav en cerut, men en kvittering så jeg aldrig. Jeg tror simpelthen ikke, man brugte en sådan, enhver overholdt som den største selvfølgelighed sin aftale på punkt og prikke, og en aftale var en aftale. Og så glemte man forøvrigt, at omtalte lejer bemægtigede sig det fælles toilet, beliggende midt i huset mellem de to entreer, en god halv time hver aften efter spisetid, hvor avisen skulle studeres, alt imens han kunne forrette sin nødtørft og lillemor få vasket op. Man glemte for en stund, at der skulle luftes ret så grundigt ud efter omtalte besøg, for en stor pibe tobak "hang" i det lille rum timer derefter.

I huset ved siden af boede en tømrer, der ovenpå ligeledes havde

boende en stålværksfamilie med to mindre børn. Tømrerens eneste søn var ikke alene nærmeste nabo, men også en af mine allerbedste kammerater. Forøvrigt var tømreren et fantastisk godt eksempel på godt naobskab og hjælpsomhed, for havde man besvær med en dør, der ikke kunne låses, eller var bordpladen i stykker, så var hjælp og rådgivning aldrig langt væk her. Og han skrev aldrig regning før "til Nytår". Jeg ved selvfølgelig ikke ganske præcis, om andre nogensinde fik en regning, men vi gjorde i hvert fald ikke.

I hus nr. fem på den side af vejen boede en maskinmester med kone og to børn, og med en chaufførfamilie ligeledes med to børn på 1. sal. Her var tale om en familie, der havde orden på alt i have og hus, ikke mindst det tekniske var tip top, og dejlige og positive mennesker var det.

Det var så den side af vores vej. Der var ikke flere huse dengang.

Umiddelbart derefter lå markerne oftest med malkekøer eller ungkreaturer gående om sommeren, og skulle marken være "fri" en tid, var den dejlig at være på, og det var man så, uden at nogen sagde noget til det.

På den anden side af vejen, hvor der lå flere huse, boede en elskelig gammel dame i det første hus. Hos hende boede en datter, og de var særdeles glade for deres have, hvor de udover at dyrke grøntsager, gik meget op i blomster, ikke mindst roser, hvilket var forklaring på, at de til enhver tid, hvor en hest på vejen havde efterladt sine "visitkort", var klar med skovlen for at bringe "skatten" hjem i haven. Og det blev at se på roserne, at de fik den bedste gødning; man sagde, at de var de flotteste i hele kvarteret. Jeg kan endnu klart høre den gamle rare dames lidt vedmodige stemme, når hun spurgte, om man ville tjene en femøre ved at rende hen til bageren efter et rugbrød, hvilket man jo altid gerne ville.

I det næste hus, som var et større ældre hus af lidt majestætisk karakter bodede i stueetagen en mand med hustru og motorcykel med sidevogn men ingen børn, og ovenpå hans broder med kone og tre børn, hvoraf den mellemste hørte til mine legekammerater. Det var et sted, hvor temperamentet lynede lidt mere end de fleste andre steder, især hvis nogen ikke rigtigt kunne finde ud af at

opføre sig ordentligt. Mændene i de to familier var forøvrigt sønderjyske brødre, og hørte til mine forældres gode venner.

I hus nummer tre boede en familie på tre, mor, datter og far, der var nattevægter med uniform, nøgler, hund og behov for nogle timers søvn hver dag midt i børns legetid, hvilket umuligt kunne undgå at give et lille sammenstød en gang imellem. Der lå nemlig en åben plads, eller lille mark, om man vil, ved siden af deres grund; et sted, børnene gerne ville være, og desforuden var en telefonpæl placeret umiddelbart ud for huset og et "lokomotivskilt" ud for huset på den modsatte side af vejen samt en lygtepæl ud for huset to grunde derfra, og alt dette satte vejens børn ret så hurtigt sammen til et særdeles velegnet sted at kunne spille rundbold, man havde jo langt mellem bilerne dengang, og dem, der kom, larmede og kørte forøvrigt ikke særligt hurtigt, så mangen rundboldkamp blev afviklet sommereftermiddage og ikke mindst sommeraftener på vores vej.

Ved siden af den familie boede et stålværkspar uden børn, nogle rolige mennesker, vi kun "mærkede til" når bolden under rundboldkampene fik for skade at ryge ind i deres lille forhave. Så skulle den jo hentes igen, og det skulle helst ske uden at ødelægge noget i en fin lille have, men det gik nu stort set altid uden problemer.

Derefter en familie med tre børn, hvoraf den mellemste, en dreng, hørte til den lille flok, jeg legede allermest med. Dette var et særligt sted, hvilket hang sammen med, at det nok var det sted, flest børn, især drenge, samledes i gøremål af forskellig art.

Se, parcelhusgrundene var som regel på ikke stort over 600 kvardratmeter, og det gav jo visse begrænsninger i udfoldelserne ikke mindst for børn, når man betænker, at der skulle være plads til både den traditionelle lille forhave bag stakittet, husets "ansigt" samt baghaven med ikke mindst plads reserveret køkkenurter, men også ofte en græsplæne til gavn, idet en sådan i forhaven som regel blot var et lille "frimærke" til pynt og intet andet, og desuden havde man mange steder et større eller mindre skur eller træhus til brændsel, redskaber og lignende, og det optog jo plads altsammen.

Men hos denne familie var det anderledes, og en af årsagerne

var den ret indlysende, at de, ud over den normale grundstørrelse i forlængelse deraf, havde nok en grund, som lå "brak", sådan at forstå, at det var et sted, hvor man tog meget afslappet på tingene. Her lå bl.a. et stort gammelt hønsehus, som nu var et sted, hvor vejens drenge til enhver tid kunne hamre, snedkerere og skrue. Det var her, de firehjulede træk- eller skubvogne blev til, og det var her, man prøvede den luftbøsse af, som en af drengene havde "lånt" hos sin storebror, der selv med den på stedet en aften havde nedlagt et dusin rotter på et par timer, og det var da også her, man øvede sig på "den store cirkusforestilling", samt forberedte sommerens "tivoli". Et godt sted at være også i regn- og ruskvejr. At så stedets far, som forøvrigt var ansat på Stålværket, var fantastisk dygtig til det egentligt skabende, gjorde kun stedet endnu mere interessant. Jeg husker således, at han en sommer lavede et flot springvand i haven, og det var ikke noget med at køre hen til supermarkedets haveafdeling og købe diverse agregater, som så er ret så nemme for den fingernemme at sætte sammen o.s.v. Nej, det hele var hjemmelavet, både støberiet, rørlægning og hvad der ellers skulle til, inden det kunne virke, og virke, det kunne det, og flot, det var det, og vi følte det alle nærmest som en fælles sejr, den dag en lille bold dansede nok så elegant i toppen af den lodrette vandstråle.

Og stedets mor skal også nævnes, for medens jeg endnu kan indånde duften af sæbe fra diverse omgange rengøring i de forskellige hjem, noget, mange af de hjemmegående husmødre dengang gik meget op i, og noget, en dreng ved at træde ind ad køkkendøren et eller andet sted iført fodtøj, der ikke just var rengjort, nok skulle blive gjort opmærksom på vigtigheden af, så er det en helt anden duft, jeg stadig fornemmer fra dette sted, nemlig duften af friskbagt sigtebrød. Jeg fornemmer, at ovnen var i gang daglig her; i hvert fald var der altid en "sigtemellemmand" med sukker at få, når man kom indenfor, og det gjorde man helt naturligt ofte.

I den næste ejendom, der var af lidt ældre karakter, levede en familie med tre børn. Også de havde en af de "lange" grunde med masser af jord, og det forstod de at udnytte. Her blev der dyrket og avlet alt indenfor grøntsager, dygtigt og flittigt gjort, ja, jeg

tror, man i hvert fald i sommerhalvåret var temmelig selvforstyrende, og så holdt man høns og kalkuner. Især de sidstnævnte kunne vejens beboere ikke undgå at stifte bekendskab med, for selv om de gik i kalkungård med tråd omkring, skete det altså, at de kom udenfor og tog vejen i besiddelse, og så var der almindeligt oprør i det lille samfund. Så var hele familien i sving med at indfange udbrydere, der hurtigt fordelte sig i de forskellige haver, de af en eller anden grund havde forvildet sig ind i, skræmte, som de sandsynligvis var for alt det nye, de måtte skue, og skræmte var ligeledes vejens unger, næsten uden undtagelse, indtil de skrigende fugle var bag lås og slå igen.

Naboen hertil var en ubebygget grund, som dog blev passet og plejet, og derefter kom så to store naturgrunde af de lange, som blot lå hen i "venteposition", og som følgelig og tidligere omtalt var børnenes Paradis.

Dernæst kom et hus med nok en stålværksfamilie, med tre døtre, og deres nabo var et postbud med hustru og to børn, en pige og en dreng, som jeg af og til legede med, og som var en rar fyr. Familien holdt både høns og duer, og så havde de en ruhåret foxterrier, der var så venlig at give mig et ar for livet, et ar efter et bid, der heldigvis, når det nu skulle være, var i det ene lår og trods alt ret uskadeligt. Jeg glemte en dag under leg med en bold i deres lukkede gård, at der på muren var ophængt en skudt hare, der skulle blive mør, og som hunden helt naturligt mente sig forpligtet til at passe på, og at det derfor måtte gå galt, at jeg gav et større hop efter bolden, der tilfældigvis havde retning mod haren. Hunden gav ligeledes et hop, og så sad den der med sin længste tand i mit lår, ja, den sad nærmest fast, indtil husets fader kom til og fik mig befriet. Jeg må tilstå, at jeg aldrig rigtig er kommet over det, så selv om jeg selv som voksen har holdt hund i mange år, skal der den dag i dag ikke meget til, før jeg tager afstand overfor en hund, stor eller lille. Forøvrigt var faderen i denne familie noget af en kunstner; jeg husker tydeligt, at han en vinterdag lavede en isbjørn, formet i naturlig størrelse af sne, der blev til is, en isbjørn så naturtro og flot, at det bare er ærgerligt, man ikke har et billede af den i dag; det kunne have været sjovt, for vi fik nemlig lov at sidde på den et øjeblik, og .... ikke sandt!

Her boede forøvrigt også lejere ovenpå en tid, og så havde familien af og til boende cirkusfolk i et værelse, når f.eks. Cirkus Miehe gæstede byen nogle dage.

I det næste hus boede en lokomotivfører fra vores nærtliggende jernbane med sin kone og søn. Et par dygtige og ikke mindst haveflittige mennesker med lune, og for herrens vedkommende temperament, der kunne lyne, men dog sjældent gjorde det, derimod havde han altid en historie i ærmet til den, der ville lytte. Et par mennesker, der som flere af de allerede omtalte, hørte til mine forældres trofaste vennekreds.

Så kom et hus, som i stueetagen var beboet af en enkefrue, og på første sal af et par yngre mennesker, og derefter boede et andet par af dem, der af og til kom i mit hjem, en på Pigtrådsspinderiet ansat mand med kone og datter. Meget stille og sympatisk par, man godt kunne lide. Her blev holdt duer i haven.

I det sidste hus på denne side af vores vej boede forneden et ægtepar, som var lidt ældre end mange af de andre, og ovenpå logerede en jernbanefunktionær med familie, som bestod af kone og tre børn. Også her var der tale om en form for kunstneriske evner indenfor de berømte fire vægge, for skulle der holdes tale, synges eller spilles på f.eks. harmonika, så var det her, det foregik.

Det var så beboerne på den side af vejen, herefter var det markerne, der overtog opmærksomheden og pladsen; der var dog en ret bred markvej imellem med en symfoni af alskens markblomster samt masser af mælkebøtter, eller lusblomster, som vi kaldte dem, og det var derfor et godt sted at plukke ædelse til kaniner, og sådanne var der mange, som havde.

Sidevejens beboere

På vores lille sidevej, der ligesom helt naturligt hørte med til kvarteret, boede i første bolig, der var af lidt ældre dato, et ægtepar med fem børn, hvoraf de to var voksne. Faderen var ansat på Gasværket, og det var i hvert fald en af de voksne sønner også, mens den yngste, en dreng på vores alder, tit var med i de forskellige lege. Derefter boede en familie, hvor faderen var ansat ved postvæsenet, og her var ikke mindre end fire drenge, hvoraf de to hørte til mine gode legekammerater i lang tid. Her, som flere

andre steder, fornam man nogen fasthed i opdragelsen af børnene, men en opdragelse i form af en vis grad af frihed under ansvar har nu aldrig været ringe, og en sådan var det, man her praktiserede, tror jeg, og forøvrigt var vi andre børn altid velkommen, når vi kiggede ind.

Posten holdt brevduer, og især en søndag formiddag var der en vis spænding ved at liste ind i baghaven, hvor dueslaget havde sin plads, og der observere, at familien gik og spejdede op i luften efter sine omkapflyvende duer, der nu var på vej hjem i dyst med alle de andre deltagere. så var det om at undgå at komme med alt for højlydte og overfriske bemærkninger, i stedet for skulle man sætte sig ned på havebænken, holde kæft og stirre med. Når så først duen var kommet hjem, var gået ind i slaget og ringen var fjernet fra foden på den og sat i tidsstempelmaskinen, ja, så slappede man af, og alt blev normalt igen. Så kunne far køre ned til de andre brevdueejere i byen ved deres samlingssted og der finde ud af, om netop hans due i dag havde gjort et godt stykke arbejde, eller det blev efter parolen: Bedre held næste søndag.

Ved siden af boede en yngre enkefrue med sine to piger, og derefter lå et par ubebyggede grunde, inden marken kom. En mark, hvor der som regel gik en anselig flok ungkreaturer, hvoriblandt man ind imellem kunne ane et frygteligt uhyre af en tyr, især når man ville skyde genvej over marken, hvis man havde ærinde på den anden side, og et af kreaturerne via blik eller bevægelser viste særlig interesse for ens færden.

På den anden side af vores lille sidevej boede i huset, der lå helt op til marken, en familie med tre børn, og derefter lå nok et åbent stykke jord egnet til leg, hvorefter en ældre dame boede i det næste hus sammen med sin voksne søn.

Derefter boede en familie med flere voksne børn og en "efternøgler", der hørte til mine legekammerater. Faderen her var også sønderjyde, og han var ansat på Gasværket som sin genbo, også her nogle rolige og sympatiske mennesker.

Ved siden af denne familie var det så kvarterets gartner, der residerede med kone og datter. Nogle rare mennesker, der var behagelige at komme og handle med i deres lille gartneri, hvor det hovedsageligt var blomster, de "gjorde i" på deres vel højest en

tønde land, der lå bag det bebyggede område, og i det drivhus, der hørte til gartneriet. Gartneren handlede forøvrigt på torvet i mange år med især sine blomster, som han transporterede derned på en slags trækvogn.

Ved siden af boede en familie, der havde en mindre forretning nede i byen, en forretning, hvor man kunne købe alt fra marmorkugler og søm til legetøj og cykler. I den familie var der to mindre børn.

Og så er vi fremme ved det sidste hus på den side af vejen, eller det første, om man vil. Her boede skomageren med kone og fire børn, hvoraf den yngste, en pige, var på alder med mig. Her kunne man for en billig pris få repareret sine træsko eller sine sko. Et lille hus, hvor man af pladshensyn måtte bruge et af de få eksisterende rum til både stue og værksted. Man kan sige, at der her var lidt plads, men masser af hygge og varme.

Summa summarum

Ja, sådan var de, beboerne på vores vej, sådan var de, som jeg husker dem, alle de fædre og mødre, som på den ene eller anden måde bidrog til dannelsen af det mønster, der kom til at udgøre min barndom udenfor hjemmets vægge. Det er mest mændene, der er blevet omtalt, fædrene der i hvert fald dengang var dem, der ligesom tegnede familien udadtil, dem, der gik på arbejde udenfor hjemmet, og hvis navne stod på hoveddørene samt i skattebøgerne og forøvrigt i telefonbogen, hvis man var så heldig at have telefon, men det var nu kun forundt de få i denne flok.

Mødrene gik derhjemme og gjorde rent, vaskede tøj, lavede mad, passede børn, gjorde indkøb og var i det hele taget dem, der holdt det hele kørende, de mere tilbagetrukne eksistenser uden hvis virke det hele ikke fungerede overhovedet.

Alt i alt en erindring, der stort set er behagelig at huse, en erindring om mennesker, små og store, om børneopdragelse, som den var dengang - ligeså forskellig fra hjem til hjem som i dag - en erindring om hjem, der de fleste steder måtte klare dagen og vejen for ret så små midler, men hvor der alligevel næsten aldrig manglede noget, i hvert fald ikke noget væsentligt, og en erindring om

det, der hedder, at komme hinanden ved, at tænke lidt længere end til sin egen næsetip.

Til tider hører man om mennesker, der havde en ulykkelig barndom, hvad det så er, om andre hører man, at de har haft en dejlig eller lykkelig barndom, som de senere i livet med glæde og behag tænker tilbage på, og som de ligefrem føler har givet dem styrke senere hen i tilværelsen.

Jeg tror, at jeg hører til de sidstnævnte.

Spredte glimt fra Varde, Brønshøj og Husum

af Niels Christian Nielsen (Skuster)

I sit julebrev 1992 opfordrede Gerald Langgaard mig til at skrive et bidrag til "Vestjydske fortællere".

Uden at ane at det var sidste gang, jeg skulle se Geralds karakteristiske og sirlige håndskrift, afviste jeg rent umiddelbart tanken over for mig selv. Jeg syntes, det ville være vanskeligt at skrive om sin barndomsby og barndomsegn, når man har boet fire femtedele af sin voksentilværelse uden for sin vestjydske hjemstavn. Jeg føler mig stadig som vardenser og vestjyde, men det kan vel ikke undgås, at man også bliver præget af den by, hvor man har boet i næsten 60 år. Under krigen og i de første par efterkrigsår opholdt jeg mig ganske vist i ca. 7 år en del af tiden som udstationeret tjenestemand i Brande og Sunds, og jeg hentede da også min kone i Brande.

Nu har jeg siden spekuleret meget på opfordringen og har besluttet mig til at forsøge.

Jeg vil starte med en let omskrivning af H.C. Andersens ord:

I Varde er jeg født,
der har jeg hjemme,
der har jeg rod,
derfra min verden går!

Ja, i Varde har jeg rod, derfra min verden går. Jeg har i det hele taget mine rødder i det vestjydske, især i Varde og Ribe. Min far var ripenser, og min morfar kom oprindeligt fra Øse, hvor han

også var født; min mormor stammede fra slægten Korsholm i Stadil, og vi har sikre oplysninger om denne del af slægten - som altså også var gode vestjyder - så langt tilbage som 1610. Først langt senere kom der blod fra andre landsdele ind i min vestjydske familie.

Vi er mange, som i ungdommens år "udvandrede" til København, men mange udvandrede også til Amerika og Canada samt andre fjerne steder i den store verden. Min ældre bror har således boet i USA i 67 år, han var amerikansk gift, blev enkemand i 1990, men taler og skriver stadig et hæderligt dansk.

Jeg har nu boet med min familie i Brønshøj/Husum i mere end fyrretyve år.

Postadressen er Brøndshøj, men lokaliteten er Husum, og det kan være svært at afgøre, hvor Brønshøj ender, og Husum begynder. Brønshøj og Husum var oprindeligt små landsbysamfund nordvest for København, og de blev indlemmet i Københavns kommune i 1901.

Når jeg er ude og handle, sker det jævnligt, at jeg løber på et par nogenlunde jævnaldrende Varde-drenge, som også bor i Brønshøj, men jeg har ikke kunnet overtale dem til at melde sig ind i "Vardensersamfundet".

Er der paralleller mellem Varde og Brønshøj/Husum?

Det er der, omend ikke mange. Hundrede meter fra vores entredør kommer vi direkte ind på den gamle fæstningsvold, Vestenceinten, som den hedder. Et anlæg med vold og voldgrav opført mellem 1886 og 1892, som strækker sig fra Utterslev Mose til Køge Bugt. Heldigvis har dette fæstningsanlæg aldrig været i brug, og jeg tror ikke, at det nogensinde har haft nogen forsvarsmæssig værdi, end ikke da det blev anlagt for over hundrede år siden. I dag er det et dejligt rekreativt område, hvor min kone plukker vilde brombær.

I en turistbrochure for Vestjylland omtales et nyere militært anlæg - Tirpitzstillingen - som en turistattraktion eller en seværdighed. Når man tænker på, hvad denne kanonstilling skulle have været brugt til, synes jeg personlig, at man godt kunne undvære en sådan seværdighed eller turistattraktion.

Så har vi her i Husum Utterslev Mose (nævnt ovenfor), et stort

og smukt naturområde med et meget rigt fugleliv, som næsten kan måle sig med naturreservatet Tipperne syd for Ringkøbing Fjord.

Varde er, som alle ved, "Porten til Eventyrets Land", eventyrlandet derude mod vest. Jeg var lige ved at skrive var, for hvad er der tilbage af den pragtfulde, uberørte natur i Blåvand, Vejers og Henne, hvor man nød teltlivets glæder og ferien i "Vardeborg" i drenge- og ungdomsårene. Jo, naturen er der stadig, men alt er skæmmet af et væld af skilte, "burger-barer" og andet nymodens kram, så man med Blichers ord må sige: "Ak, hvor forandret!". - Kun på Skallingen kan man gøre sig håb om endnu at finde den uberørte natur, således som den er beskrevet i Thomas Langes dejlige bog "Eventyrets Land", som har givet egnen sit navn. Og man mindes den gamle, hyggelige fårehyrde, som skrev digte, og som havde skåret en fløjte i den øverste ende af sin lange bambusstok. Jeg har en ca. 20 cm. høj bemalet portrætstatuette af fårehyrden med sin stok, skåret i træ af Peder Steens. Afdøde fru Marie Berring fortalte mig engang, at hun havde et af fårehyrdens digte, skrevet af ham selv med en gammeldags "blækstift", men det var desværre blevet borte for hende. hvis og når hun fandt det, skulle jeg få det, men desværre fandt hun det aldrig, og nu er hun borte.

Som Skallingen havde fårehyrden, havde også Vejers i min grønne ungdom sin original, eller rettere sagt et meget originalt ægtepar, Thomas og Barbara.

De boede i et lille hus uden for sommerhusområdet og var meget fattige. Om sommeren ernærede de sig ved at fremkalde og kopiere film for sommerhusbeboerne, hvad de levede af om vinteren, forstår jeg ikke. De var begge store originaler og måske også lidt enfoldige, men de holdt meget af , at vi unge mennesker kom og snakkede med dem i deres ringe vrå. De var meget hyggelige at besøge, og blandt de halvvoksne drenge, som sammen med mig besøgte Thomas og Barbara, husker jeg især tvillingerne Søren og Oliver, navne som nok siger gamle vardensere meget. Thomas kaldte ikke sin kone Barbara med tryk på første stavelse, men Barbara med tryk på midterste stavelse.

Fra Vejers husker jeg også, at den fremragende fortæller Aage

Lykke Madsen som en anden Diogenes boede i en tønde. En kæmpemæssig øltønde var anbragt liggende på et understel, bund og låg var udstyret med hhv. en dør og et vindue, og på langs i tønden var der to sovepladser med et lille bord imellem. En meget hyggelig og romantisk sommerbolig.

Findes der andre paralleller mellem Varde og Brønshøj/Husum?

Åja, men måske mindre hyggelige. I 1600-tallet havde både Varde og Brønshøj besøg af fremmede tropper, som hærgede og plyndrede. I 1627 opkastede Wallensteins soldater en skanse, der hvor Arnbjerganlægget nu ligger, og hvor den smukke og efterhånden landskendte friluftsscene er anlagt. I mine drengeår blev en stejl bakke i Arnbjerg kaldt "Wallenstein"; så stejl var den, at der skulle et vist vovemod til at bruge den som kælkebakke, men "svenske-drengene" Walther og Richard (som var tvillinger) turde dog bruge den som skibakke i en tid, hvor ingen andre Vardedrenge stod på ski.

I årene 1658-59 belejrede svenskekongen Karl X Gustav København, og han havde opslået sin lejr i Brønshøj, hvor en gade den dag i dag bærer navnet "Svenskelejren". Lejren lå tæt ved Brønshøj Kirke, som er Københavns ældste bygning, den nævnes første gang i et pavebrev fra 1192, så kirketårnet, som blev opført i 1400-tallet, har skuet ned på de hærgende soldater. Forresten blev Tjæreborg-præsten Eilif Krogager under krigen viet i Brønshøj Kirke i dybeste hemmelighed til sin Gorma inden deres flugt til Sverige. Kuriøst nok er min kone født Krogager og langt ude i familie med Eilif Krogager.

Jeg synes også, jeg må nævne Københavns nordvestkvarter, hvor jeg havde min arbejdsplads den sidste halve snes år, inden jeg blev pensioneret. Kvarteret, som oprindelig var et smukt og hyggeligt område, er desværre i dag præget en del af vold og racediskriminering. Men heldigvis har kvarteret stadig nogle smukke sider.

En del af kvarteret hedder Bispebjerg, og her opførte arkitekterne Jensen-Klint og sønnen Kaare Klint i årene 1921-40 Grundtvigs Kirke, et smukt og storslået minde over vores store, gamle salmedigter, et imponerende bygningsværk, en katedral, som efter min ringe mening byrde være Københavns domkirke. Som ferie-

dreng i København besøgte jeg stedet og kravlede op ad de meget primitive stiger til meget primitive stilladser. Man kendte jo ikke til de sikkerhedsregler, som man heldigvis har i dag.

Når man tænker på alt det smukke, som Grundtvig har skrevet, kan man undre sig over, at en vis hr. Nille Landrock i 1993 harcelerede over, at Erik Grip efter hr. Nilles mening i tide og utide synger "Velkommen i den grønne lund" (ikke grønne skov, som hr. Nille tror). Erik Grip har ikke "brygget sangen sammen" som hr. Nille ligeledes tror, Erik Grip har komponeret den smukke og ørefaldende melodi, men alle ordene er Grundtvigs egne, og man kan i dag læse meget mellem linierne. Det er Erik Grips store fortjeneste, at sangen er blevet kendt og elsket.

På "Bjerget" ligger også Bispebjerg Hospital, et stort meget velfungerende hospital, som blev indviet i 1913, og som den 19. september 1993 fejrede 80 års fødselsdag med megen festivitas, festmiddag og blomsterbuket til alle indlagte patienter. Når jeg siger velfungerende, ved jeg, hvad jeg taler om, jeg kender det "indefra" og har kun lovord tilovers for plejepersonale og læger. Men det er nok ikke alle patienter, der er lige så heldige som jeg at vågne op efter en lang narkose og blive plejet og passet af en sød, ung Varde-pige, Gitte Meldgaard Nielsen fra Varde. Selvom jeg i starten ikke kunne sige et kuk, fik vi os megen en hyggelig Varde-snak.

Naturligvis er hospitalet moderniseret i årenes løb og udvidet med nye bygninger, men heldigvis uden høje mastodonter som Rigshospitalet og Herlev Sygehus.

Hospitalet ligger smukt i et parklignende område med gamle træer, smukke blomsterbede og granitskulpturer samt et miniature Gefion springvand.

Når jeg har nævnt Bispebjerg Hospital, kan jeg ikke lade være med at mindes den meget dygtige og afholdte overlæge M.C. Christoffersen i Varde, som døde under så dramatiske omstændigheder, og hvis begravelse er den største og smukkeste, jeg nogensinde har set i Varde. Jeg har senere mødt sønnen Jens Christian Christoffersen, som blev en højt estimeret og afholdt overkirurg på Bispebjerg sideordnet med et professorat ved Københavns universitet.

Nu er vi ved at være gamle, men kan heldigvis klare os selv med

lidt hjemmehjælp. Derfor er det alligevel rart at vide, at der er steder, man kan komme hen, hvis det kniber at klare sig selv hjemme i de gamle stuer. Varde har "Carolineparken og "Signesminde" og andre gode steder, og her i Husum har vi "Bystævneparken", som er opdelt i 7 små "Hjem" opkaldt efter træer: "Birkebo", "Granbo", "Hasselbo", "Lærkebo", "Poppelbo", "Rønnebo" og "Engbo", som hver har plads til over hundrede beboere, dels i beskyttede boliger, dels i plejeafdelinger, alle gode og velfungerende. På grunden har tidligere ligget et meget stort kolonihaveområde, deraf navnene.

Ofte går mine tanker hjem til Varde, og det er karakteristisk for mig, at jeg stadig siger "hjem til Varde" og "hjemme i Varde", når jeg taler om barndomsbyen.

Der er i 1994 sket ting derhjemme, som vi er mange, der er kede af. Jeg behøver kun at sige "Varde Bank", som har lidt så sørgelig en skæbne. I min ungdom blev Varde Bank anset som noget af det mest solide og hæderlige, man kunne tænke sig, og banken blev dengang regnet for at være den trediestørste provinsbank i Danmark. Jeg er sikker på, at de to gamle hæderkronede direktører Brandt og Lange samt min gamle skolekammerat Ejner Jacobsen ville vende sig i deres grave. såfremt de kunne se, hvad der er sket. Heldigvis led jeg ikke selv noget tab på Varde Bank. Jeg havde ganske vist en beskeden aktiepost, men den solgte jeg for nogle år siden. Ikke fordi der dengang var nogen risiko, da var banken endnu solid, men jeg blev "knotten"! Jeg ville selv have lov til at se mine pæne aktier og selv have lov til at klippe kuponerne. Jeg ville ikke have den lille aktiepost stående som et nummer i Værdipapircentralen. Det minder mig om, at der i min ungdom var en af byens matadorer, om hvem det blev fortalt, at han havde en guldsaks, som kun blev taget frem og brugt, når han klippede sine kuponer. Se, det var stil!

En anden ting derhjemme som i året, der nu går på hæld, har berørt mig rent personligt er, at der ikke mere er sko i det gamle hus Storegade 31. Heldigvis har det for mig en ren symbolsk eller nostalgisk betydning, at det netop at Øse Andelskasse, der er flyttet ind i ejendommen. Min morfar var som nævnt født i Øse i 1859 eller 1860 og flyttede med sin kone og deres første barn til Varde i

1883. Morfar blev den 6. januar 1894 indvalgt i Varde Byråd som den første socialdemokrat. Det er således i år hundrede år siden, at morfar blev indvalgt i byrådet, hvor han sad i mere end 25 år, og det var ham, som tog initiativet til oprettelsen af "De Gamles Hjem", det nuværende "Sinesminde". Det fortælles, at de svages og de gamles skæbne lå ham stærkt på sinde. Den lille pige, som med sine forældre flyttede til Varde i 1883, var min mor. Selvom hun kun var et år, da hun flyttede til Varde, så var det alligevel for mig en gammel Øse-pige, som i en menneskealder solgte sko i Storegade 31.

Så har det glædet mig blandt Jydske Vestkystens offentliggørelse af "Gamle Vardebilleder" at se den kære Severin Hovedskou ved sin drejebænk. Det må vist være en morsomhed fra Severins side, hvis han virkelig har kaldt sin virksomhed for "Dansk Landmålerfabrik", i stedet for "Dansk Landmålerstokkefabrik", men jeg kan ikke huske det.

Storkerede på bagerens skorsten i Sig. Maleri af Egon Thomsen.

Jeg vil til sidst gerne nævne endnu et bånd, som har en vis tilknytning til Varde og os her i Brønshøj/Husum-området. Vi bor i Husumvold Sogn og har kun ca. 500 meter til vores kirke, Husumvold. Sognet afgrænses mod nordøst af det gamle voldområde, og på den anden side af dette område ligger et lidt nyere kirkesogn, Tingbjerg. Tingbjerg Kirke ligger så tæt på sognegrænsen, at vi kun har knap en kilometer til denne kirke. Og her er vi så ved forbindelsen til Varde:

Formanden for Tingbjerg kirkes menighedsråd hedder Mette Kvist Poulsen og er datter af vores afholdte provst Vagn Kvist i Varde.

Digteren Poul Martin Møller var i 1820 skibspræst på en Kinafarer, og under den lange rejse skrev han sangen "Glæde over Danmark". I sangen nævner han, at østerlændingene synes, at "Danmark er et lidet, fattigt land". Men så opremser han samtidig nogle af de ting, som gør Danmark til et dejligt land og et godt sted at bo: Stærens fløjt, hestene på marken, den danske sommers pragt, Danmarks sunde og bælter, bøgeskoven, den nordiske kvinde, kløvermarken, koens mælk, det danske brød, nattergalens sang, svanerne, og han slutter sangen med følgende vers:

Dersom sligt for fattigdom du tyder,
østens atlaskklædte, rige mand!
Glad mit sorte, danske brød jeg bryder,
takker Gud, mens fra min læbe lyder:
"Danmark er et lidet, fattigt land!"

Mellem Varde og os her i hovedstadens nordvestlige hjørne er der kun ca. 300 kilometer, så Danmark er et lidet land, men fattige er vi gudskelov ikke.

Jeg spørger tit mig selv, hvad det er, som bevirker, at man med glæde vender tilbage til barndomsbyen, både på besøg og i tankerne. Svaret er hver gang det samme: Varde har en sjæl!

Hermed slutter jeg disse spredte og kalejdoskopiske, men kærligt mente glimt, om ellers nogen gider læse dem.

Glædelig jul og godt nytår!

Skuster

Tilbageblik i skitseblokken

kliché af
den gamle grusvej gennem Ho

Tekst og tegning: Olaf Bak, 6740 Bramming

I Danmark har man det med at lave gamle veje om - rette dem ud osv. og det er jo som regel udmærket, siger bilisterne, især hvis de så også får asfaltbelægning.

Og netop noget sådant skete i Ho, nærmere betegnet i sommeren 1961, og da det gik op for mig, greb jeg min skitseblok, for at få den gamle grusvejs forløb hen forbi bl.a. smedens hus bevaret i streg et lille stykke, og det blev ledsaget af følgende betragtninger:

Den gamle vej fra Ho til Blåvand, grusvejen som slynger sig med mange sving ud og ind mellem bakkerne i landskabet, synger på sidste vers, og dens afløser, som man netop er i gang med, bliver en asfaltvej, der går mere lige til sagen: svingene forsvinder.

Inde i Ho og et stykke ud mod vest er der allerede lagt asfalt på, og feriegæsternes bildæk synger mod den sorte flade.

I den vestlige udkant af Ho ligger enlige beboelser med beplantninger, der er holdt passende i ave af vestenvinden, som immervæk maser sig frem fra havet.

Men inden vinden er nået ind til den gamle landsby, er den blevet til en dejlig blanding af havduft og luft, som er blevet opvarmet over lyng- og marehalmsstrækninger mellem Ho og havet. Og dog, i denne sommer blev det nu kun så som så med opvarmningen. Solen lod sig kun sparsomt se i turisthøjsæsonen, og eventyrlandets gæster fik denne gang med sig hjem et minde om et skydække, der ligesom tillod klitterne at blive en anelse højere, end de ellers kan synes at være, når solskinnet over dem gør dem lyse og lette og gemmer dem i varmeflimmer.

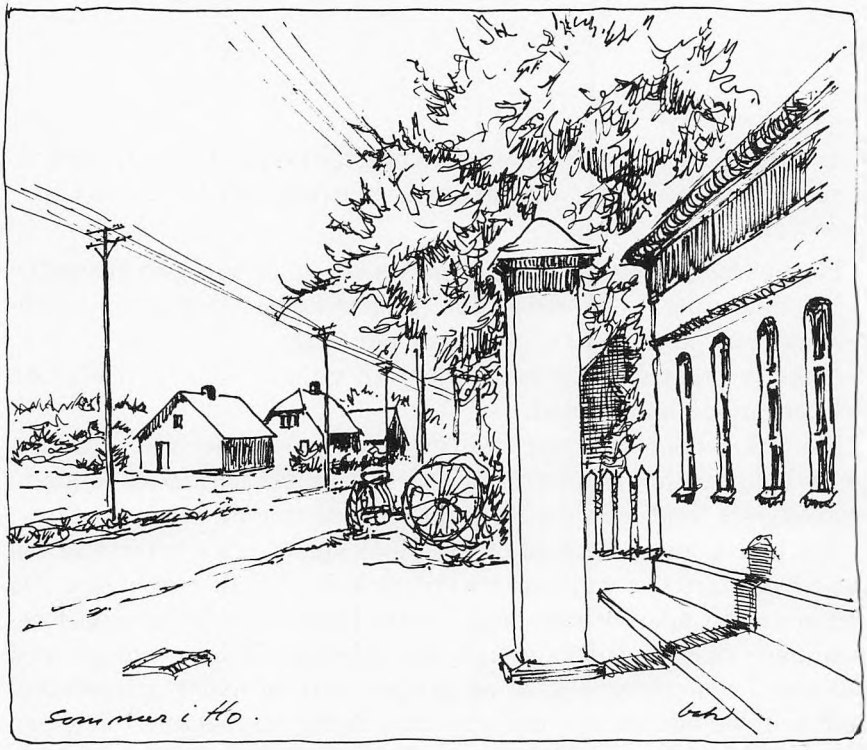
Sommarstuga.

Mit klatretræ

kliche af en fyrrekogle

Tekst og tegning: Olaf Bak, 6740 Bramming

Har man passeret de 70 år, og man et eller andet sted i en samtale kommer til at fortælle, at man har et klatretræ på 10-12 meters højde, ske der tit 2 ting:

For det første dette, at folk bliver en smule underlige i ansigtet.

For det andet, at de derpå får træk af f.eks. medfølelse, medlidenhed, overbærenhed, tilgivelse og den slags.

Enkelte tager det lidt morsomt, som ville de sige: den skal du længere ud på landet med.

Men nå, folks reaktioner ændrer jo intet som helst ved de faktiske forhold: jeg har et klatretræ ved vort gamle fritidshus et sted i "Eventyrets land" mellem Ho Bugt og Vesterhavet.

Det blev plantet for godt og vel 30 år siden - en Contortafyr. Så det er et stort træ nu, som nævnt omkring 10-12 meter højt. Og det er et helt specielt træ, som i stærk blæst - der jo jævnligt forekommer i den landsdel - gynger forunderligt frem og tilbage med sin top. I den sidder jeg så og gynger med og nyder gyngeturen, som minder lidt om en tur i et skib i dejlig, høj søgang - samt en lille smule også om rutchebanen i Tivoli.

Det specielle ved træet - som folk, der erfarer min alder og får de omtalte træk, ikke ved noget om - er, at træet er nogenlunde, næsten 100 pct. sikkert indrettet på en sådan måde, at jeg i hvert fald ikke kan falde lige lodret ned.

Forholdet er dette, at dets mange grene, som jeg bruger som trin og til at gribe i, tilfældigvis er så sindrigt anbragt, at de danner et mønster ned ad stammen, eller omvendt, som gevind på en bolt, eller som trinene på en vindeltrappe, så jeg kan højst falde

nogle ganske få trin/grene ned, så vil jeg blive hængende på de næstfølgende nedad. (Det er ren teori, for jeg har aldrig prøvet det endnu).

Ja, men hvorfor kravler du i det hele taget derop?, siger de så.

Jo, for det første er en gyngetur i toppen af et højt træ en frydefuld oplevelse.

For det andet kan jeg sidde i blæstens sus i fyrrenålene og småsnakke med træet om den forårsdag, da jeg satte spaden i jorden (sandet) og derpå stak dets lille rod ned deri. Der er jo løbet meget vand fra Varde Å ud i æ hav i den tid.

For det tredje kan jeg rundt omkring se snesevis af andre fyrretoppe, der er omtrent lige så nær himlen - eller er på vej derop. Dog vel ihukommende det gamle ord om, at ingen af dem vokser ind i himlen.

Alt dette er træets belønning til en gammel dansker, der har været besat af plantelyst, fra han kunne begynde at håndtere en spade og satte sin far grå hår i hovedet over, at han i det tidlige forår under hække og buske i gårdens have fandt små, selvsåede træer, som derpå blev flyttet om i hønsegården, hvor de groede flittigt.

En sådan lovprisning af et klatretræ burde nok have været ledsaget af et billede af træet. Men siderne i denne bog er ikke tilnærmelsesvis høje nok til, at træet kan være der, så i stedet nøjes vi med en gengivelse af en af de utallige fyrrekogler, som mit klatretræ har produceret gennem årene.

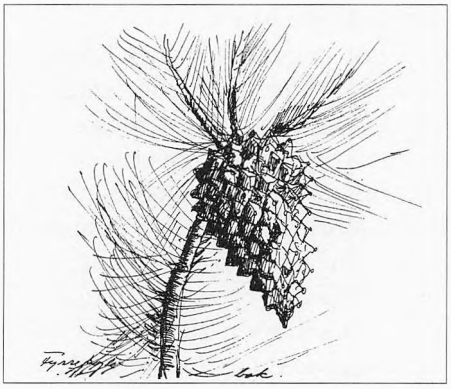

Lidt om Esbjergs Erhvervsudvikling

af direktør Tage Sørensen, Esbjerg

Min første skoledag! Hånd i hånd med en morbror vandrede jeg af sted en dag i august 1922. På ryggen bar jeg et lædertornyster, der i mange årtier blev anvendt af skolebørn i familien. Vi gik fra fødehjemmet i Kirkegade 135 via Haraldsgade gennem Torvegade til Teknisk Skole, hvor Forældreskolen - resterne af Esbjerg Realskole, der i 1919 var blevet til Statsskolen - havde lokaler til sine syv klasser.

Dengang for 72 år siden havde Esbjerg ca. 22.500 indbyggere, og man skulle kun fjerne sig nogle hundrede meter fra Torvet, til den anden side af Nygårdsvej, før haver og marker blev helt dominerende. Kun i Boldesager, hvor jeg er født, og Jerne var der større samlinger af huse. Enorme forandringer er sket i alle henseender, erhvervsmæssigt, socialt og kulturelt.

En lille studeeksporthavn bliver til Danmarks fjerdestørste havn

Som almindelig kendt begyndte stedet Esbjerg med sine to gårde at vokse, da loven af 24. april 1868 om anlæg af havn ved og jernbane til Esbjerg blev vedtaget. Det første spadestik til Dokhavnens udgravning blev taget det følgende år i juli måned, men allerede kort efter lovens vedtagelse skød de første huse og det første smedeværksted op på brinken ved den kommende havn.

Helt fra begyndelsen var Esbjerg todelt: statshavnen inden for sin af en plovfure optrukne grænse og nybyggerbyen uden for. Den by ingen havde tænkt på, men som blot voksede og voksede og i løbet af godt en menneskealder indtog pladsen som landets femte-

største by. En by uden nævneværdig nært opland, en opkomling betragtet med uvilje af alle nabobyer, ja, endda til og med og især af Århus. Men også et eksempel på pionerers og nybyggeres evne og vilje til at skabe sig en bedre tilværelse - en demonstration af dansk livs- og handlekraft.

For 100 år siden, den 1. januar 1894, udskiltes Esbjerg som selvstændig kommune fra Jerne sogn, og fem år senere fik byen købstadsrettigheder.

Det er altid blevet understreget, at havnen kom som en følge af tabet af hertugdømmerne, idet Danmark pludselig stod uden nogen for større skibe anvendelig vestvendt havn.

Den store eksportartikel, levende stude, kunne ikke drives sydpå til de vestslesvigske havne, eller man ønskede det ikke.

Det ville også være en dårlig løsning at drive dem til østjyske havne. Esbjerg dokhavn opførtes først og fremmest af hensyn til denne eksport og vel også med en tanke om, at mere kunne følge efter på stedet, der fik tilnavnet Danmarks port mod vest. Når byen og havnen er blevet kaldt landets største egnsudviklingsprojekt, mener jeg dog, at det er en forkert formulering. Byen er vokset af sig selv og statshavnen er udviklet i takt med, at behovet pressede sig på. -For ikke længe siden er den tanke blevet luftet, at havneprojektet var et ønske fra politikeres side om en udvikling af Vestjylland.

Dette savner dog foreløbig dokumentation.

Mens de fleste byers historier fortoner sig bagud i det uvisse, er der styr på Esbjergs. Ikke alene på grund af relativ ung alder, men også fordi fremsynede mænd, især Esbjergs konsul Christen Breinholt i 1904 opfordrede Søren Alkærsig til at skrive byens historie, mens kilderne var levende og friske. I 1909 udkom 1. del omhandlende havnen og i 1913 2. del, der havde byen som emne. Dermed var skabt en uforlignelig kilde til kendskab om de første godt 30 års liv i Esbjerg. Siden er skrift fulgt efter skrift, og i år publiceres det første af tre systematiske bind om Esbjergs historie ved seminarielektor Verner Bruhn.

En studeeksporthavn! Det varede ikke mange år, før billedet

skiftede. Allerede i 1883 kulminerede eksporten af stude over Esbjerg havn, og i samme årti skete omlægningen i landbruget i retning af større forædling af produkterne. Snart eksporteredes smør, bacon, oksekød og æg i vældige mængder, især til England, og Esbjerg havn fik sin betydelige del af denne eksport. Esbjerg trak som en magnet, og da Nordslesvig kom tilbage til Danmark i 1920 forøgedes tilførselsområdet. Lastbilernes fremkomst i 1920'erne fremmede yderligere udviklingen.

Og da containeriseringen satte ind i 1960'erne blev Esbjerg endnu vigtigere som eksporthavn for landbrugsprodukter. Når storebæltsbroen og motorvejen til Esbjerg åbner om føje år, sker der formentlig en betydelig tilvækst i havnens omsætning.

Vi går tilbage til de første år og konstaterer, at havnen ikke blot kunne bruges til eksport, men også til import.

Den store foregangsmand var her konsul Laurits Ditlev Lauritzen, der flyttede fra Ribe til Esbjerg i begyndelsen af 1880'erne og tog en række initiativer på handelens, skibsfartens og industriens områder. Med hensyn til importen var hovedartiklerne gødningsstoffer, trælast (fra 1892 Bøtkers Tømmerhandel), cement og bygningsartikler (fra 1896 Thorvald Møller & Co.), Kul (J. Lauritzens Kulforretning) og foderstoffer (Eriksen og Christensen). Endvidere korn til menneskelig forbrug (Valsemøllen).

Alle foretagender havde konsulen som igangsætter og som deltager.

Sit første skib købte han i 1888 - det lille misfoster S/S "Uganda", men ikke desto mindre begyndelsen til en stor rederivirksomhed drevet af rederiet J. Lauritzen, fra 1914 med København som domicil. Om den væsentlige årsag til hans fraflytning kan man læse i Salomon Frifelts bog "Konsulen" fra 1939.

Den beklagelige hændelse er der kredse i Esbjerg, der stadig ikke kan lide at høre om. Ditlev Lauritzen fik også væsentlig betydning for industrien, herom lidt senere.

Jo, Esbjerg blev også en betydelig importhavn. Driftige folk fra byen berejste store dele af Jylland og fik i et stort område kunder til importvarer. Den omfangsrige, private kulimport forsvandt ganske vist, da olie erstattede kul, men der kom en anden, endnu

større kulimport, nemlig til Vestkrafts vældige behov i kraftvarmecentralerne i Esbjerg og Herning.

Esbjerg er stadig landets femtestørste by og nr. fire, hvad angår havneomsætning. I 1980 kom den samlede im- og eksport med 3.6 mill. tons over 3 mill. -grænsen, men har siden ligget på dette niveau, altså en beklagelig stagnation, der skyldes forskellige forhold som en for begrænset vanddybde i indsejling og havn, en indstilling hos havnearbejderne til skade for havnens renommé, m.v. Der arbejdes stadig med spørgsmålet om større vanddybde, og får det et positivt udfald er der udsigt til forøget omsætning. Storebæltbroens forventede indflydelse er allerede antydet.

Fiskerierhvervets stigning og fald

Esbjerg havn har siden 1888 været delt i to afdelinger, en for vareomsætningen og en for fiskeriet. Ved havnens anlæggelse var der næppe skænket fiskeriet en eneste tanke. Det danske fiskeri var at fiske fra joller og lignende mindre både. Store dæksfartøjer hørte de andre Nordsønationer til. Men efterhånden blev også dæksfartøjer til fiskeri hjemmehørende i Danmark med Frederikshavn som støttepunktet for det søgående fiskeri. Udviklingen på vore kanter begyndte i så henseende, da Lambert Sørensen i 1872 ene mand sejlede en 5 tons dæksbåd fra Norge til hjembyen Hjerting. Snart kom der flere til, og de benyttede Dokhavnen som oplægningssted om vinteren.

Men i 1881 var der otte dæksbåde hjemmehørende i Esbjerg.

Dæksbådantallet, fiskeriet og fiskeeksporten steg, og i 1888 åbnedes da Esbjergs første fiskerihavn. Den tilkastedes ca. 1927, og stedet optages nu af DFDS's terminalbygning og af opmarchplads for køretøjer til Englandsbådene.

Som en indskudt bemærkning tør jeg måske anføre, at jeg fik et særligt forhold til denne første fiskerihavn. En dag i 1923 kom jeg gående med en jævnaldrende fætter langs kajen.

Vi gjorde ophold midt på tværkajen, og af uforklarlige årsager fik jeg overbalance og faldt i den fire meter dybe havn. Jeg havde endnu ikke lært at svømme, og vandet lukkede sig over mig.

Før jeg tabte bevidstheden gik den tanke igennem mig, at dette

var min sidste stund. Der var imidlertid en mand i nærheden, fyrbøder Madsen, som reddede mig i yderste øjeblik. Jeg kom først til mig selv på vej op ad stien, der går nedenfor havneadministrationen. Min far, Claus Sørensen, betalte min redningsmand en lille pension, så længe denne levede.

Fiskeriet fra Esbjerg udviklede sig stadig, fartøjerne blev stadig større. Til sidst var der ca. 600 fiskebåde hjemmehørende i Esbjerg. Allerede i 1901 åbnedes den anden fiskerihavn og i 1917 den store fiskerihavn mod vest. Dens tre bassiner forøgedes gradvist til seks.

Det er svært at overvurdere den betydning fiskerierhvervet fik for Esbjerg. Det drejer sig ikke alene om de 2000 fiskeres levebrød, men endnu mere om de afledte virkninger på beskæftigelsen. Ikke blot omfattende alle de af fiskeriet betingede servicevirksomheder på havnen og i byen, men også alle de menneskelige virksomhedsudøvelser: detailhandelen, de immaterielle erhverv, embedsmænd o.s.v. der igen har deres delvise grundbasis i fiskeriet og dets servicevirksomheder. En tommelfingerregel sagde, at en havfisker dannede grundlag for 10 menneskers beskæftigelse.

Helt fra begyndelsen fiskede Esbjergs fiskere hovedsagelig rundfisk såsom torsk, kuller og hvilling. Det var et line- og sæsonfiskeri. Men i 1887 anvendte de for første gang snurrevod. Snurrevodsfiskeriet efter fladfisk, især rødspætter, tog sin begyndelse og blev snart det vigtigste fiskeri. Fiskerbådene havde dam, og rødspætterne nåede levende frem.

Esbjerg fik sit første isværk i 1917, og nu blev rødspætterne dels leveret levende fra dambådene, dels i højere grad end før slagtet, renset og iset fra kuttere uden dam. Snart efter anden verdenskrigs afslutning begyndte man at skære fileter af især rødspætter og lynfryse dem. En betydelig fiskeindustri på denne basis voksede frem.

Samtidig skete en anden udvikling, idet Andelssildeoliefabrikken oprettedes i 1948. Den var oprindelig tænkt som en sekundær funktion i et påbegyndt fiskeri efter konsumsild til saltning i tønder. Sildeoliefabrikken skulle blot aftage sildeaffaldet fra saltsild-

produktionen samt vragsild. Men det viste sig, at konsumsildefiskeriet var urentabelt, og i stedet udvikledes et fiskeri efter fisk til produktion af fiskemel og -olie.

Flere fabrikker kom til -selv var jeg direktør i mange år og bestyrelsesformand i 40 år for en af fabrikkerne, tilsidst for de sammensluttede fabrikker.

Efterhånden gik der af flere grunde svind i snurrevodsfiskeriet. Hvor fiskerne tidligere var indstillet på at underkaste sig de hårde vilkår i dette fiskeri, blev rekrutteringen mindre og mindre, fordi man ikke længere var indstillet på at tage de hårde vilkår i dette fiskeri: havture af 10 - 14 dages længde i 20 - 40 tons både med trange pladsforhold, lange dage med hårdt manuelt arbejde forbundet med fiskens rensning, isning og pakning i lastrum. På de såkaldte industrifiskerifartøjer var vilkårene bedre: større plads, flere bekvemmeligheder, mindre arbejde. Hertil kom så hele udviklingen i samfundet med større betaling end før ved lediggang og -for en stor by som Esbjerg- mange beskæftigelsesmuligheder i land. Alt dette gjorde det vanskeligt at trække folk til snurrevodsfiskeriet, og antallet af fartøjer sank år for år. De fleste kuttere blev underbemandet; i stedet for en besætning på fire mand sejlede man efterhånden ud med to - tre mand ombord.

Et sørgeligt syn i forhold til tidligere frembyder i dag fiskerihavnen, hvor der for ikke så mange år siden endnu kunne ligge tæt med snurrevodsbåde.

På landsiden var der mange virksomheder og overalt et myldrende liv. Som det ser ud nu, vil fiskeriet med de små fartøjer reduceres til et lille antal -det fiskeri, der årti efter årti var en hovedhjørnesten i Esbjergs erhvervsliv. Tilbage vil formentlig være et antal store industritrawlere. For nogle år siden var jeg med til at starte firmaet Essi Konsumfisk, der ejes af Sildemelsfabrikken Esbjerg Fiskeindustri amba. En lille snes industritrawlere fisker også konsumsild til Essi, således at der trods alt aldrig har været landet så mange konsumfisk regnet i kilo til Esbjerg som nu. Måske vil 40 - 50 store industritrawlere komme til at udgøre næsten hele Esbjergs fiskeflåde. Med sin store effektivitet

vil den være i stand til at levere ca. 500.000 tons industrifisk og 30 - 60.000 tons konsumsild og makrel. Holder dette stik, vil Esbjerg stadig være hjemsted for et betydeligt fiskeri, omend de 2000 fiskere vil være svundet ind til under en fjerdedel.

Det er ikke mere end 20 - 25 år siden, at havene var fri - bortset fra en smal strimmel langs kysterne. Så kom en vældig udvidelse af landenes søterritorier, og i de europæiske farvande indførtes fiskekvoter. De enkelte landes fiskeflåder var blevet alt for store i forhold til fangstmulighederne. Hvor der før var fri udfoldelse af initiativer på havene, sænkede sløvheden sig nu! I EU er Danmark ligesom de andre lande underkastet begrænsninger. Stående udenfor ville dansk nordsøfiskeri, herunder fiskeriet fra Esbjerg, have været en brøkdel af det nuværende. Vort eget søterritorium i Nordsøen er ganske lille - og hvilke andre muligheder ville der være?

Industrien vokser frem og bliver omsider Esbjergs hovederhverv

Fiskeriets vækst i sin tid betød behov for skibsmotorer og snurrevodsspil, og flere motorfabrikker oprettedes i Esbjerg. Allerede forinden havde fragt- og passagerskibe, meget havnebyggeri o.s.v., givet baggrund for flere virksomheder indenfor jernindustrien. Foruden import- og rederivirksomhed (samt initiativer indenfor fiskeriet) fik konsul Lauritzen også stor betydning for industriel produktion i Esbjerg. Valsemøllen er nævnt, og i 1897 startede han en trikotagefabrik, i 1905 Tovværksfabrikken. Selv efter sin flytning til København anlagde han nye fabrikker, således den store oliemølle ved Trafikhavnen samt Esbjerg Hermetikfabrik.

Tiden gik og meget måtte falde, men stadigvæk er dog noget tilbage af Konsulens virksomheder: Valsemøllen (nu på svenske hænder), bygningsartikelfirmaet Johan Olsen & Co. (det tidligere Th. Møller & Co.), Eriksen og Christensen (nu en afdeling under K.F.K.) og J. Lauritzens mæglerforretning. Også af Tovværksfabrikken er der tilbage den engelskejede fabrik Esbjerg Thermoplast.

Det industrielle opsving, der tog sin begyndelse i Danmark få år

efter anden verdenskrig, fik Esbjerg sin gode del af. Der er nu mange mindre og større fabrikationsvirksomheder på havn og i by indenfor en række felter: Hårde hvidevarer, slagteri- og mejerivarer, mælkepulver, iscreme, hunde- og kattefoder, konsumsild og røgede laksevarer, fiskemel- og olie, fiskeensilage, kemiske artikler.

Der er fabrikker til fremstilling af kraftværker, fjernvarmeværker, fyrings- og røgrensningsanlæg, lysskilte, plastvarer, mølleri-maskiner, losse- og internt transportudstyr, hydrauliske spil, jernskorstene, fiskenet.

Endnu flere brancher kunne nævnes, men især skal fremhæves hele den for Esbjerg så vigtige off-shore sektor, der beskæftiger et par tusinde. Som en udløber heraf er EOS (Esbjerg Oilfield Services) gået ind i bygning af store stålkonstruktioner til olie- og gasudvinding samt af skibe af stål.

Indenfor servicefagene spiller i Esbjerg de store og små vognmandsfirmaet en betydelig rolle.

Alt ialt kan byen glæde sig over et rigt varieret erhvervsliv. Også fremtiden vil vise nye initiativer, nye igangsættere, omend forholdene for sådanne har ændret sig meget i de sidste årtier. Alle brancher synes at være fuldt besat, og i mange af dem er der kun nogle få store virksomheder, hvor der førhen var en mængde. Især teknikkens udvikling hånd i hånd med kapitalkraft skaber koncentrationer.

Det er blevet meget sværere at begynde en produktion i det små. Stadig vil der dog være raske folk med øje for nicher, der kan udnyttes, og med nye ideer.

Marinemaleri af Bent Achton.

Læseforeningen af 1880 for Nørre-Nebel og omegn

af Søren Hübschmann, Nr. Nebel

På opfordring fra redaktionen af "Vestjydske Fortællere" hermed et lille indlæg om "Læseforeningen af 1880 for Nørre-Nebel og omegn".

Mit kendskab til og viden om den gamle forening har jeg fra protokollen, bevarede breve, skriftligt materiale fra generalforsamlingen i 1930, hvor foreningens 50 års jubilæum blev fejret, mundtlige overleveringer fra min bedstefar og far, der begge var medlemmer i mange år, og i særdeleshed fra foreningens æresmedlem købmand Gustav Frandsen, der var medlem af foreningen fra 1931 til 1982. Heraf 30 år som medlem af bestyrelsen. Gustav Frandsen har, sin høje alder til trods, en glimrende hukommelse og er en dygtig fortæller.

Disse forhold retter i nogen grad op på den beklagelige kendsgerning, at den første protokol fra foreningens start i 1879/1880 til 1930 er forsvundet, og er trods ihærdig eftersøgning ikke fundet igen. Der er således tvivl om foreningens stiftelse skete i 1879 eller 1880. Det fremgår imidlertid af protokollen, at man på generalforsamlingen den 1. december 1930 besluttede at holde 50 års jubilæumsfest.

Dermed blev 1880 det år foreningens tilværelse regnes fra.

Ligeså vanskeligt er det helt klart, at vide af hvem og hvorfor læseforeningen blev startet.

Derfor er det nødvendigt at sammenstykke det mundtligt overleverede, det beskedne skriftlige materiale fra før 1930, tidsånden i årene omkring 1880 med lokalhistorisk kendskab for at danne

sig en mening om foreningens opståen. Det vil jeg derfor tillade mig at gøre.

Da købstædernes privilegier ved lov blev afskaffet i 1857, blev der åbnet mulighed for at handel og håndværk frit kunne etablere sig.

Det medførte, at der hurtigt kom gang i udviklingen i det lille landsbysamfund Nørre-Nebel.

Afstanden til købstaden Varde, der skulle tilbagelægges med dagvogn eller til fods, var så tidskrævende, at der var gode muligheder for driftige købmænd og håndværkere for at eksistere ved at betjene den lille bys borgere og et stort oplands befolkning med deres fornødenheder.

Netop i årene omkring 1880 til århundredskiftet startede mange håndværkere og forretningsfolk i Nørre-Nebel by.

Ganske sikkert var de også inspireret af planerne om jernbanen fra Varde til Nørre-Nebel og Tarm og stationens placering og måske også af drømmen om en fiskeri- og eksporthavn i Nymindegab.

Når der således kom gang i bosætningen og dermed byens vækst, blev der naturligvis også behov for servicefunktioner, der krævede personer med en god boglig uddannelse. Der blev bygget et rigtigt posthus, apotek og et lille sygehus for at nævne nogle væsentlige nyskabelser.

Beplantningen af de sandflugtshærgede områder medførte ansættelse af en plantør, der ligesom postmesteren, lægen og apotekeren sammen med præsten havde uddannelse og derfor var vant til at læse i bøger.

Nogle af disse personer har helt sikkert været med til at starte foreningen. Måske fordi de selv har ønsket adgang til læsestof og måske med et ønske om at medvirke ved folkeoplysningen.

Tidsånden var nemlig stærkt præget af Grundtvigs tanker om folkeoplysning. Vi ved, at der rundt om i Danmark startede læsekredse for at dække behovet for oplysning og dannelse.

I 1880 førte det altså til, at nogle af disse lærde borgere tog initiativet til en læsekreds for Nørre-Nebel og omegn, således at også

bønder og andet godtfolk ialt 33 personer fik lejlighed til i årets løb at læse det samme antal bøger.

Læsekredsen af 1880 for Nørre-Nebel og omegn er således langt fra den første af sin art, men derimod den længst levende, og der er ikke noget, der tyder på, at den ikke fortsætter.

Årsagen til at der nu som før er 33 medlemmer er, at fra bøgerne er udvalgt og til de er klargjorte til at cirkulere blandt læserne går der ca. 35 dage, og dermed 330 dage til cirkulation. Bøgerne bliver beskyttet med et omslag, og der skal udarbejdes en plan for bøgernes vandring, således at det foregår så hensigtsmæssigt som muligt i forhold til medlemmernes bopæl. Derfor passer det fint med 33 personer, der hver har 10 dage til at læse en bog.

Økonomien klares ved et årligt kontingent, der suppleres ved, at der betales bøder for hver dag en bog afleveres for sent.

Ved den årlige generalforsamling holdes der auktion over de bøger, der har cirkuleret i årets løb. Hvis man ikke køber en bog, bliver man pålagt en bod på 100 kr.

Disse indtægter giver tilsammen dækning til betaling af såvel bøger som spisningen ved den årlige generalforsamling.

Bestyrelsen består af 3 personer. Gennem årene siden 1930 har der været 4 formænd. Isenkræmmer J. Søndergård Kristensen, barber C. Schou Clausen, elværksbestyrer B. Chr. Thastrup og lærer G. Lundsgård. Den nuværende bestyrelse består af sparekassedirektør Jens Høy, major Svend O. Jensen og undertegnede.

Der er tradition for, at der ikke er damer med til generalforsamlingen. Igennem de 113 år foreningen har eksisteret, har der dog været enkelte kvindelige medlemmer, men kun een gang har der været en kvinde tilstede ved generalforsamlingen. Det var absolut ikke i overensstemmelse med de øvrige medlemmers opfattelse, og kan vist kun omtales som en pinlig tildragelse.

Herom senere i vort æresmedlem Gustav Frandsens erindringer fra 50 års medlemskab.

Årsagen til at der ingen kvinder er med fortoner sig i det uvisse. Nogen mener det var/er for at beskytte de sarte væsener mod eventuelle grovheder, på samme måde som man tidligere gjorde i forbindelse med udvælgelse af bøger. Det foregik ved at 3 personer

valgte bøgerne og sikrede sig at de var sømmelige og sædelige.

En af disse personer var pastor Moos. Han vogtede strengt over bøgernes indhold. Især hvis det var kvindelige forfattere. Pastor Moos havde en fortid ved militæret.

Når man kigger på udvalget af bøger, der går lige fra den populære til den lødige del af litteraturens verden, må sædelighed siges at være noget på retur.

En anden version om, hvorfor damerne ikke er med, er den ganske enkle, at generalforsamlingen vil vi mænd have for os selv. Der er sild på brødet og snaps i glassene og hele måltidet består af, hvad der er godt for mandemaver og ganer, og hele stemningen bliver derefter.

Det er helt umuligt at forestille sig denne aften sammen med kvinder. De kan jo også have lige så meget glæde af at læse bøgerne uden at være med ved generalforsamlingen, og det er nok ikke helt sjældent, at konen bestemmer hvilken bog manden skal vælge.

Når foreningen har 100 års jubilæum og lignende, er det helt naturligt at damerne er med.

Alligevel er der hvert år forslag om, at damerne skal med til generalforsamlingen. Der kan endda være flere, der varmt støtter forslaget, men når det kommer til afstemning, er der næsten ingen, der stemmer for denne idé.

Det ville sikkert også være den lige vej til læseforeningens ophør, for så kunne man jo ligeså godt melde sig ind i den anden forening og låne bøgerne på biblioteket.

Det er vigtigt, at vi holder fast i læseforeningens traditioner.

Ved generalforsamlingen, der altid holdes den 1. mandag i december (der har været forslag om, at den 1. tirsdag i december skulle være national hviledag) afleveres de bøger, der har cirkuleret i årets løb og nye vælges for det kommende år.

Vi mødes kl. 18.00. og de der ikke allerede har bestilt en bog hos boghandleren kan vælge een ud af et stort alsidigt udvalg, der stilles til rådighed af Nørre-Nebel boghandel.

Når det er klaret, og kassereren har modtaget betaling for kon-

tingent, bøder for for sent afleverede bøger og køb af bøger på sidste års auktion, går medlemmerne til et meget veldækket bord.

Det foregår hvert andet år på Kjærs Hotel i Nørre-Nebel og på Nymindegab Kro.

Inden man sætter sig på sin faste plads, går alle et par gange rundt om bordet og nyder synet af det smukt arrangerede måltid.

Efter en kort velkomst til alle og især nye medlemmer, hvis der er sket udskiftning, bliver der valgt en dirigent. Denne bliver altid foreslået af den demokratiske valgte bestyrelse, og på ligeså demokratisk vis altid valgt, selv om der kommer andre forslag.

Dirigenten er en meget vigtig person under generalforsamlingen. Han slår den gemytlige, galante og belevne tone an og sørger for, at medlemmerne får ordet næsten lige så ofte de ønsker det.

Ligeledes sørger dirigenten for at formanden og kassereren får mulighed for at aflægge en kort beretning og et endnu kortere resumé over økonomien.

Begge dele bliver kraftig kommenteret af medlemmerne med både ris og ros. Mest det første. De bliver dog altid godkendt ligesom bestyrelsen bliver genvalgt.

Nye medlemmer bliver opfordret til at orientere sig om skik og brug ved sidemændene.

De får bl.a. at vide, at det aldrig er forekommet, at et nyt medlem ikke har givet en omgang brændevin til hele selskabet. Det bliver naturligvis kraftig understreget, at det er ganske frivilligt.

Der kan være andre specielle situationer, der medfører at det koster en omgang. hvert medlem har sit eget ølkrus, og det koster en omgang, hvis man glemmer at have det med.

Når sildene med tilbehør er indtaget, har vi de senere år genoptaget traditionen med et kulturelt indslag. Søren Manøe, Ølgod, Gerald Langgård, Varde, Aage Jensen, Nørre-Nebel, forfatteren Helga Moos og nogle af læsekredsens egne medlemmer har på udmærket måde givet deres bidrag.

Herefter fortsætter spisningen i en stemning af munterhed og venligt drilleri, som i væsentlig grad medvirker til, at det herlige måltid også bliver en festlig oplevelse.

Når vi ikke kan spise mere, går vi til kaffen og cognacen. Medens dette nydes bliver forgangne læseårs bøger solgt på aukti-

on. Der er således mulighed for at erhverve den eller de bøger man gerne vil eje. Måske har nogen besked med fra konen derhjemme om at købe en bestemt bog.

Det kan hænde, ved gode venners hjælp, at det var billigere at købe den i boghandelen.

Som ved fiskeauktioner og hos Brun Rasmussens auktioner i København kan et blink med øjet eller at klø sig i nakken få konsekvenser.

Det hyggelige samvær fortsætter ofte til ud på de små timer med kortspil og diskussioner.

Efter disse linier vil jeg nu lade vort æresmedlem Gustav Frandsen fortælle sine erindringer fra 50 års medlemskab af lægeforeningen.

Min (vor) første entre i Nørre-Nebel læsekreds var til foreningens 50 års jubilæum i marts 1931. Vi var af Jens Søndergaard inviteret til middag på Kjærs Hotel, hvor alle mødte præcis.

Det var et festligt syn, da man kom ned i salen og så mange af byens borgere og medlemmer fra oplandet med Damer. Alle var festklædte, Damerne i lange kjoler, Herrerne i Diplomat - kjole eller smoking.

Da det var vor første store fest sammen med Byens Borgere var det en stor oplevelse for os. Vi var festens yngste par, ret nygifte - mødte i vort bryllupstøj, og måtte derfor til at danse brudevalsen.

Det var en hel æresag at blive medlem af læsekredsen. da der kun kan være 33 medlemmer skulle man indmelde sig hos formanden og kom på en expektanceliste for så at komme med, når der blev en ledig plads, men skulle dog først godtages af den øvrige bestyrelse. Jeg blev medlem i sommeren 1932 efter møller P. H. Hübschmann. Ved generalforsamlingen - altid første mandag i december, blev jeg budt velkommen. Traktementet bestod af højtbelagt smørrebrød, øl, snaps og kaffe. Generalforsamlingen blev afholdt inden spisningen. Formandens beretning og regnskab blev livligt diskuteret - rost og kritiseret. Der var altid to faste talere. Dr. Thorbøl uddybede altid generalforsamlingen som en forløber for julen. Plantør Drewsen om det højtbelagte smørrebrød, som

han syntes var alt for overdådigt og noget frådseri, men der var ingen, der spiste og nød det mere end Drewsen. Der kom hvert år forslag om at damerne skulle med til generalforsamlingen, det blev ivrigt og sagligt drøftet og anbefalet af de fleste talere, men ved afstemningen var der flere der skiftede mening. Forslaget blev nedstemt og henlagt til næste generalforsamling. De første år jeg var med, var der et bogudvalg på 3 medlemmer, som udtog bøgerne. Det var gerne 3 af de ældre medlemmer, så bøgerne blev ofte noget ensrettede. Det blev så ændret til at medlemmerne skulle bestemme om de bøger udvalget udtog, men det gik kun det ene år, for vi yngre stemte de fleste af dem ned.

Derefter blev det vedtaget at hvert medlem udtog en bog og at den ikke måtte være på flere hundrede sider af hensyn til de medlemmer, der ikke kunne nå at få den læst på de 10 dage.

Bogen Historisk Samfund for Ribe Amt var tvangsindlagt som følgebog, en god ide,men den blev desværre ofte væk under omdelingen, så man kunne ikke købe den ved auktionen, som altid blev holdt efter spisningen. Derefter begyndte kortspillet og det selskabelige samvær som i almindelighed varede til ud på de små timer. Det er almindelig kendt at læsekredsens generalforsamlinger er de længste i hele kommunen - fra kl. 18.00 - 06.00. Aftenen sluttede ofte med æggekage, fedtemadder og lignende. Ved sådan en lejlighed var der en der holdt tale og sluttede med at ville udbringe et leve for Borgerforeningen, men blev brat afbrudt af formanden med at det som han kunne bande på ikke ragede Borgerforeningen.

Frk. Torbøl, en søster til Dr. Torbøl, var også medlem, men da hun ikke kunne deltage i generalforsamlingen inviterede hun flere af medlemmernes damer til fest i "Honolulu" en fest som de var meget glade ved. Der blev hen på aftenen udvekslet hilsener mellem de to fester. En gang modtog vi den på en rulle 00.

Under krigen kneb det til sidst med at servere smørrebrød. der skulle smørmærker og brødmærker til, og det var der ikke mange der kunne afse. Første gang efter at det var blevet afskaffet fik vi 11 små lune retter. det var altsammen pænt og godt, men det var et lidt kedeligt bord at se på. Foruden servicet, 3 små buketter -

tre fade med hver 4 a' 5 stk. flade mellemmadder. Da vi havde spist de 11 retter sagde lærer Guldvang, nå nu skal vi til at ha noget má, og han gav sig i lag med mellemmadderne.

Efter krigen gik det så over til det kolde bord og med nogle små lune retter og det har jo senere udartet sig til det helt store kolde bord med diverse varme retter. Hvad mon Drewsen ville have sagt til dette? Under spisningen kom der flere forslag bl.a. om ændring af spisningen til stegt ål, kogt torsk, gule ærter og lignende. Slagter Vestergaard og Chr. Frøjk var ivrige forslagsstillere og forkæmpere for en gang kogt torsk. Forslaget blev altid godt debatteret og altid nedstemt, men det resulterede i at de 2 herrer hvert år fik serveret et kogt torskehoved.

Et andet stort emne var forslaget om Damerne skulle med til generalforsamlingen. Her gik diskussionen højt og til tider heftigt for og imod. Tilsyneladende var der flertal for at damerne skulle med, men blev nedstemt med et meget lille flertal. Til jubilæer var der inden tvivl, da skulle de med.
Jeg mener det var 75-års jubilæet der ikke blev afholdt. Kun 9 medlemmer havde tilmeldt sig inden indmeldelsesfristens udløb.

I 1953 udbrød der mund- og klovsyge der udbredte sig ret hurtigt her på egnen og det resulterede i at Politimesteren i Varde påbød at alle offentlige sammenkomster og møder på offentlig sted skulle her i politikredsen slutte kl. 23 fra 1. december og det var jo den dag vil skulle have vor generalforsamling. Vi havde samme efterår fået en ny politibetjent H. Rahbæk. Han havde travlt med afspærring for M- og k-syge. Han kunne ikke få dispensation. Nu var vi bange for at Rahbæk på grund af travlhed ikke havde informeret Politimesteren nok om hvad det egentlig drejede sig om, så vi fik lov af Rahbæk til selv at tage ud og tale med og forklare Politimesteren hvor lille smittefare var ved denne lejlighed. Vi var 32 medlemmer, som ikke havde med landbrug at gøre, men han var upåvirkelig over for os, så vi, formanden B. Chr. Thastrup og jeg tog hjem med uforrettet sag. Det var vi uforstående overfor, da der var et par der holdt sølvbryllup på Kjærs Hotel den 3. decem-

ber med over 200 gæster og deraf flest landboere, og nogle dage senere et lige så stort bryllup og der var ikke noget om at de skulle holde kl. 23.

Det er kun sket een gang i de 50 år jeg var med at et medlem blev bedt om at udmelde sig af læsekredsen. På grund af vanskeligt samarbejde med andre medlemmer. Efter at ballet var holdt op efter et jubilæum var der ved at blive tumulter, der gik ud over formanden. En meget kedelig sag. Ved en generalforsamling, hvor den unge vært deltog i spisningen holdt han en tale som sluttede med at udtale sig om at han slet ikke regnede på at have disse generalforsamlinger og spisning da han ikke tjente så meget ved det at han kunne købe en pose bolsjer til sine børn.

Alle blev som havde de fået en spand vand i hovedet, der blev pludselig så stille, hvad sjældent sker. Lidt efter lidt var der nogle der udtalte sig og nogle endda skrapt. Det eneste kromanden fik ud af det var at det vedtoges at holde næste generalforsamling på Nymindegab Kro, og det blev det aldeles ikke ringere af, tværtimod. her mærkede vi at vi var velkomne.

Men der skete noget, som ikke før var sket. Der mødte en dame til generalforsamlingen, fr. Thora Kristensen, Nørre-Nebel. Thora Kristensen havde været medlem i mange år, og hun og Viggo Nielsen skiftedes til at levere bøgerne. Jeg tror ikke een af os indenfor bestyrelsen havde skænket denne uregelmæssighed en tanke, men jeg skal love for det fra flere sider blev kraftigt påtalt og bestyrelsen fik en ordentlig omgang. Vi var egentlig uskyldige, for vi ved jo ikke hvem der kommer, men det var ret pinligt for Thora Kristensen.

De første år blev bøgerne censurerede af formanden. Var der en, som efter hans mening var lidt saftig eller forvoven eller måske kostede for meget, blev det henstillet til vedkommende om at udtage en anden. Tiderne forandrer sig, medlemmerne blev mindre sarte og det år da "Den Røde Rubin" udkom var der stor diskussion om den skulle med, da der havde været meget skriveri om den i alle landets blade, bl.a. som en beskidt og sjofel bog. Flere af medlemmerne som havde halvvoksne børn var betænkelige

ved den, men den kom med og blev helt sikker læst af alle medlemmer. Den var på det tidspunkt lige til stregen - i dag vil den snart være som en god børnebog.

For at holde medlemskontingentet nede blev alle de gamle bøger solgt ved auktion. Det var for auktionarius, førhen slagter Vestergaard, nu bager Gunner Rotbøl Jepsen et betroet, men meget vanskeligt og krævende job. Der skulle råbes og slåes til på de rigtige tidspunkter, for det var på det tidspunkt man nød kaffen og likøren.

Jeg opsagde mit medlemskab til december 1982 efter ca. 50 år som medlem og som bestyrelsesmedlem i ca. 30 år. Jeg har deltaget i samtlige generalforsamlinger og fester på nær een (sygdom) og alle har for mig været en stor oplevelse og fornyelse som kulminerede ved 100-års jubilæet, hvor jeg blev Æresmedlem, hvad jeg blev og er meget stolt og taknemmelig for.

Gustav Frandsen 1986.

En datter af et af vore medlemmer har udtalt "Uden læsekredsen var jeg blevet "litterær analfabet" i fjerde klitrække".

Om det var gået så galt kan ingen vide, men det må være utænkeligt, at 33 forskellige bøger om året i næsten 114 år eller ialt 3762 bøger i cirkulation rundt i hjemmene ikke har haft betydning for folkeoplysningen, og det er i grunden slet ikke så galt.

De nødvendige år

Mest om min tid som sognepræst i Skads

af sognepræst Jens Kvist, Aabenraa

Nærværende skrifts redaktør Thyge Clausen har bedt mig skrive om min tid som sognepræst i Skads. Det er med både lyst og bæven, at jeg gør det. Thi at vi havde nogle gode år der, som vi ikke ville have undværet, er hævet over al tvivl. Men nægtes kan det jo heller ikke, at vi rent faktisk flyttede fra Skads til Aabenraa, da vi havde været der i godt 8 år. Hvorfor nu det, hvis jeg mener det, jeg lige har sagt? Hvad var der i vejen med Skads? Ja, her bliver vi nødt til at gå endnu længere tilbage og spørge: Hvorfor flyttede vi til Skads? Hvad var der i vejen med Nyborg, hvor vi kom fra dengang? Og svaret er i begge tilfælde: Vi flyttede ikke for at komme fra hverken Nyborg eller Skads. Men vi flyttede til noget. Og det indebærer nu engang, at man må forlade det, man boede i.

Nyborg var det første sted, jeg var præst. Vi kom dertil i foråret 1985, hvor Fyn netop det år viste sig fra sin allersmukkeste side. At det var præst, jeg ville være, havde jeg sådan set aldrig været i tvivl om (kun da jeg læste Gunnar Jørgensen's Flemmingbøger, flirtede jeg med tanken om at blive gymnasielærer, naturligvis lige så forstående og venlig som den unge kandidat Winther, der bare kan det dér!). Jeg havde jo som præstesøn lejlighed til, på nært hold at se, hvori arbejdet bestod, og dertil kom, at jeg beundrede min far meget. Jeg tror, at alle mennesker, mere eller mindre bevidst, har et forbillede. og i drenge- og ungdomsårene var det så ubetinget min far, der var forbillede for mig. Nogen religiøs oplevelse á la den på vejen til Damaskus kan jeg altså ikke prale

af. Men det lå bare naturligt for. Omtrent, vil jeg tro, som når en bondesøn overtager fødegården - hvis det da ellers er så naturligt mere!

Selvfølgelig meldte der sig også ind imellem betænkeligheder, netop på grund af min far. Jeg har altid fået at vide, at jeg lignede ham meget, så noget er der vel om snakken. Men hvis jeg blev præst, ville jeg så ikke bare blive en kopi af ham? På den anden side, der var så mange andre præstesønner, der selv var blevet præster (nu har de ligefrem lavet en klub!), hvorfor skulle jeg så ikke? Og var man opmærksom på, at det at være far lig kan være farligt, kunne man vel også dæmme op for det. Jeg kastede mig altså ud i det, og kan med et ærligt hjerte sige, at jeg aldrig har fortrudt! Der er gået mode i at spørge:" Hvad ville du være og gøre, hvis du skulle leve dit liv om?" -

Dybest set er det et forvrøvlet spørgsmål, for der gives kun et svar: Jeg ville være og gøre nøjagtig det samme, som jeg er og har gjort, ellers var det jo ikke mit liv! Men jeg kunne ikke forestille mig at være andet end præst. Hvor tales der så ligeud og bramfrit som i kirken om alle livets store spørgsmål?

Som sagt, Nyborg blev det første sted. Og det var et godt sted at starte. Et par måneder forinden havde man ansat en kaldskapellan, som det hed dengang, og nu blev jeg så ansat som residerende kapellan. Sognepræsten dengang var Viggo Hofdahl, og han kom til at betyde umådeligt meget for mig. Jeg kan nok ikke sige mig fri for en vis ungdommelig skråsikkerhed. Jeg kendte jo det hele hjemmefra - og der blev snakket meget teologi i præstegården i Varde. Men Hofdahl forstod på sin meget fine, ja musikalske facon, at pille en ned, når man var kommet for godt i gang. Han forsøgte aldrig at tvære en ud eller være sarkastisk. Men han satte bare små stilfærdige spørgsmålstegn ved ens egne bestante meninger. Og spurgte man ham, hvordan man plejede at gøre i Nyborg (mere sikker var man heldigvis heller ikke!), svarede han altid noget i retning af: Det aner jeg ikke. Men jeg kan da fortælle dig, hvordan jeg gør, så kan du jo se, hvad du synes om det.

Jo, Hofdahl var en fremragende pædagog, måske først og frem-

mest, fordi han ikke nærede det ringeste ønske om at være det! Og nogen bedre start end den, han gav, kan man simpelt hen ikke forestille sig. Aldrig blærede han sig med, at han var den erfarne, som vi andre bare havde at bøje os for. Han hadede alt, hvad der smagte af lukkede systemer og færdige meninger. Han blev ved med at være spørgende, søgende. Det kan man se i hans prædikensamling, som jeg er så heldig at være i besiddelse af.

Hvornår tanken om at vende tilbage til Vestjylland dukkede op, ved jeg ikke præcist. Men efter Hofdahls afgang i 1983 meldte den sig i hvert fald med stadigt stigende hyppighed. Det var min kone, der fik øje på stillingsopslaget i Præsteforeningens Blad i oktober 1984. Der stod bl.a. om Skads, at det var et selvstændigt sogn med en kirke og en præst. Min første reaktion var, at det lå alt for tæt på Esbjerg. Tanken om, hver dag at skulle skære sig igennem en hørm af døde sild og fiskemel var ikke tillokkende. Dertil kom en vis betænkelighed fra min side om at skulle være præst på landet. (Jeg måtte se på et kort, hvor Skads overhovedet lå, jeg havde tilfældigvis hørt om dets existens et par måneder i forvejen uden at hæfte mig videre ved det).

Jeg havde ikke den fjerneste anelse om, hvad det ville sige at være præst i et landsogn. Ganske vist hørte Varde Landsogn med til min fars embede, men det var et sted, vi kørte til, vi boede der jo ikke. Men jeg havde nogle forestillinger om landsognet som noget overskueligt, noget sammenhængende, som et sted, hvor man kom hinanden mere ved. Men jeg vidste også, at landsbykulturen var truet, det havde bl.a. provst N.C. Lilleør i Frørup indkaldt til møder om nogle gange.

Kort sagt: Jeg syntes, det kunne være spændende at prøve kræfter med noget, jeg ikke rigtigt kendte, så jeg sendte ansøgningen af sted. Den 20. januar 1985 var menighedsrådet fra Skads i Nyborg kirke, vel ikke så meget "for at høre, hvad du, Gud Fader, min skaber, du Herre Jesus, min frelser, du gode helligånd" ville tale til dem, som for at høre, hvordan en af ansøgerne greb brylluppet i Kana an. Og den 12. februar ringede menighedsrådets formand Helge Jensen og sagde, at jeg var indstillet som nr. 1. Da

det var med et meget snævert flertal (4 mod 3) turde jeg ikke regne det helt sikkert, før jeg sad med udnævnelsen i hånden. I den forbindelse er det mig magtpåliggende at fremhæve, at de tre, der havde stemt på en anden (og at følge sin overbevisning er jo ikke bare en ret, det er en pligt!), aldrig lod mig mærke det. Jeg vidste naturligvis, hvem de tre var (det fortalte de selv), men skænkede det aldrig siden en tanke. For de var akkurat ligeså loyale og samarbejdsvillige som de øvrige.

Senere fik jeg at vide, at der i det hele taget havde været nogen betænkelighed med at indstille mig. Ville jeg ikke bare bruge Skads som et springbræt til Varde? Man vidste, at min far nærmede sig pensionsalderen. Og der er ikke noget at sige til, at den tanke opstod, den var i og for sig ret nærliggende - som Varde jo også var det rent bogstaveligt. Men jeg kunne berolige dem med, at hvis det var det, jeg havde villet, var jeg blevet i Nyborg og gået i venteposition der, indtil Varde var blevet ledigt, bortset fra, at det ville være halsløs gerning at søge min fars embede. Som sagt var der nok, der fortalte mig, hvor meget jeg lignede ham. Skulle jeg så overtage hans embede? Hvad nu, hvis de gode folk i Varde slet ikke opdagede, at der var kommet en ny? Det er naturligvis sagt i spøg. Men så meget er der nu om snakken, at jeg i givet fald ustandseligt ville blive sammenlignet med min far. Enten ville man blive rost, fordi man gjorde, som den gamle Kvist plejede at gøre, eller også ville man blive bebrejdet for ikke at gøre, som han plejede. Kort sagt: Jeg turde simpelthen ikke.

Nu vil den skarpsindige læser have bemærket, at tanken altså havde strejfet mig. Og det havde den da naturligvis. Men heller ikke mere end det. Og slet ikke, da vi var kommet til Skads.Tværtimod betragtede jeg selv ansøgningen dertil som en klar udmelding om, at jeg ikke havde planer om Varde. Man skal vælge sin forgænger med omhu, sagde en af mine venner i en anden forbindelse, og det gælder ikke mindst, når forgængeren er ens far.

Så den 1. maj 1985, mens "Bevægelsen" i Nyborg bevægede sig rundt i byens gader og stræder, forsynet med madpakker og øller,

bevæget afsyngende "Rejs dig, du sultens slavehær!", rullede vi ind på Præstegårdens parkeringsplads i Andrup. her stod den daværende ringer og graver Sigurd Schmidt og tog imod og hjalp os til rette, hvilket han og hans kone Maja har gjort alle de år, vi var i Skads. Det er ikke muligt. på så kort plads at nævne navnene på alle dem, der betød noget for en, men Sigurd og Maja skal nævnes, fordi de i høj grad kom til at præge vores tid i Skads.

Hvad var det så for et sogn, vi flyttede til? Her skal forsøges en kort karakteristik, som jeg vil bede læseren om ikke at betragte som udtømmende, det ville være uretfærdigt over for Skads sogn.

Selve sognet har sit navn fra landsbyen Skads, hvor kirken ligger. Her kan man stadig fornemme det gamle landsbypræg, hvor gårdene ligger ud til hovedvejen, og hvor der også er et velfungerende forsamlingshus, som danner ramme om både fester, begravelseskaffe, dilettant og revy. Det er stadigvæk skik i Skads sogn, at præsten og hans kone bliver inviteret med ved de store fester, i hvert fald i den ældre generation. Og det er en meget værdifuld ting. For herigennem kommer man tæt ind på sognet på en utvungen facon. Det forventes, at præsten holder en tale, ikke nødvendigvis som den første. Men den hører med som noget ganske naturligt. I den henseende svarer Skads sogn meget godt til de forestillinger, jeg havde om et landssogn, inden jeg kom dertil. Ved gilder og begravelser fornemmer man stadigvæk tydeligt det gamle landsbyfællesskab.

Men naturligvis står tiden jo ikke stille i en landsby heller. Og den tid er forlængst forbi, hvor alle kendte hinanden i sognet. "Før i tiden kendte vi jo alle, det gør vi ikke mere", var en vending, man hyppigt mødte. Faktisk kan man konstatere det ved at se på et matrikelkort over sognet. Nu er det ikke Skads, der er den dominerende længere, det er derimod nybyggerkvarteret Andrup. Her ligger skolen (der hedder Skads skole!), her ligger købmanden (brugsen i Skads har forlængst fået vredet halsen om af FDB!), og her ligger præstegården, bygget i 1979, da Skads havde været selvstændigt i 5 år. Andrup er et typisk parcelhuskvarter, bereg-

net for byboere, der elsker at sove på landet. For nogle år siden udskrev Esbjerg Kommune en idekonkurrence til udbygning af Andrup syd. Både en skoleklasse fra Skads skole og sogneforeningen blev præmieret for det gode sammenhold.

Præmierne var på 10.000 kr. Jeg foreslog, at sogneforeningen brugte beløbet til en fest, men det vandt ikke genklang. Pengene blev henlagt til en svømmehal, og der kan de sikkert ligge i mange år. Og udbygningsplanerne blev henlagt til engang når det sner grønt.

Skads sogn er faktisk et meget aktivt sogn. Der foregår en utrolig masse alle ugens dage. Der er en foredragsforening, der i kraft af tilskud fra legatet Grundtvigshus i Esbjerg er meget velhavende. I næsten al min tid i sognet var jeg formand for den forening. Den ubesværede økonomi gav en dejlig bevægelsesfrihed. Det er rart at kunne sige til en foredragsholder: Bare sig, hvad du vil have. Og vi har da også haft mange gode foredrag på den konto: Møllehave, Lise Nørgaard, Jørgen Thorgaard, Palle Lauring, Connie Hedegaard og mange andre. Og der var som regel god opbakning om de møder. Undtagen da Palle Lauring var der. Thi samme aften var der rund fødselsdag på Korskroen, hvortil alle i sognet næsten var inviteret. Og det kunne mærkes. Vi sad omkring 20 og hørte på Lauring, hvilket var en noget pinlig fornemmelse.

Indre Missions Samfund i Skads sogn existerer ikke længere, men gjorde det, da jeg kom. Dem mærkede jeg for alvor til, da jeg holdt en prædiken om de ti brudejomfruer. Som bekendt slutter lignelsen med, at de fem uforstandige brudejomfruer må banke forgæves på døren til festsalen. De glemte at være beredt og kom derfor for sent. I prædikenen, der blev offentliggjort i en halv snes aviser (takket være den daværende chef for Kristeligt Pressebureau, Arne G. Larsen) drog jeg følgende konklusion: Nogen har forvandlet lignelsen til en flad moralprædiken om, at det endelig er om ikke at blive, som folk er flest. Lad ikke glæden og forventningen løbe af med dig, så du bliver lige så tåbelig som de fem, men glæd dig roligt og behersket og nøgternt, så kommer du med til festen for de forstandige. Men er Vorherre med til den fest?

Står han ikke netop ude hos dem, der banker hænderne til blods på den lukkede dør? Det var de fortabte, han var kommet for at frelse, ikke de frelste. Med ham kom håbet for dem, der sidder i mørket og dødens skygge.

For intet mørke er så mørkt, at Guds ords lys ikke kan få bugt med det."

Det var nok sætningen: "Nogen har forvandlet den..." der udløste balladen. For ballade, det blev der. Poul Ulsdal fra Esbjerg udnævnte den til "et foreløbigt lavpunkt", i et iøvrigt ret harmonisk indlæg. Den ene af sognepræsterne i Zions kirke, Asger Dahl Sørensen, lyste mig nærmest i band mens hans kollega, formanden for Indre Mission i Danmark, K. Lindhardt Jensen, nøjedes med at ringe mig op og fortælle mig, at han ikke kunne anbefale nogle at gå i kirke hos mig - hvad jeg nu tvivler på, han nogensinde har gjort! Men han var dog hverken hysterisk eller skinger i tonen som kollegaen. Men den bedste snak, jeg fik i den anledning, var med den lokale IM formand, som også var medlem af menighedsrådet, Godtfred Kristensen. Vi talte sammen i to timer, og var fra starten enige om, at vi ikke gad pakke ordene ind. Og det blev virkelig en god og åben samtale, hvor vi talte frit fra leveren. jeg tror såmænd ikke, vi var ret meget mere enige da vi skiltes, end da vi mødtes. Men der blev grundlagt en dyb gensidig respekt, som fra min side ikke blev mindre af, at Godtfred Kristensen sluttede med at sige: Selvfølgelig skal du prædike, som din samvittighed byder dig, også selvom du træder mig over tæerne. Det glemmer jeg ham aldrig for. Og han holdt ikke op med at gå i kirke af den grund. Derimod bad Arne G. Larsen ikke siden om prædikener!

Nuvel, i dag ville jeg nok ikke have fyret en sætning af som: "Nogen har forvandlet den til..." Man kan ikke gå bag om det Ny Testamentes tekster for at se, hvad Jesus i virkeligheden mente. for vi kender ham jo kun gennem de tekster. Men indholdet i prædikenen står jeg stadigvæk ved. Standser lignelsen ved den lukkede dør - og det gør den da! - så går Jesus videre med sin egen død. Derfor har jeg også i alle årene brugt den gamle formulering i

trosbekendelsen: "Nedfaret til Helvede... ". Sådan sagde både Vilhelm Beck og Grundtvig; det var først i 1909, at Helvede ved Kgl. resolution blev udskiftet med det mere tågede "Dødsriget". Jesus torpederer altså med langfredag og påskemorgen sin egen lignelse. Han er nu engang ikke for fastholdere. Læs Grundtvigs gendigtning af Kædmons hymne fra 600 tallet "I kvæld blev der banket på Helvedes port". Der står det hele.

Foreningslivet i Skads sogn trives i bedste velgående. Især inden for idrætten er der meget stor aktivitet. Mit bidrag til sportslivet bestod i at være med i den årlige revy, der altid gav et pænt overskud. Jeg var både tekstforfatter og med på scenen. Jeg må indrømme, at jeg det første år var noget spændt på, hvordan folk ville reagere, når præsten rendte rundt og skabte sig tosset. Men hvis nogen er blevet forargede, har jeg i hvert fald ikke hørt om det! Men betænkelighederne blev nu hurtigt overvundet af den sympati, man mødte hos revyholdet. Vi havde det faktisk enormt skægt sammen. Vi kunne også nogle gange skændes, så det brage-de. Men det blev luften bare renset af, jeg husker hverken nag eller lignende. Derimod husker jeg, at så godt som hele revyholdet var blandt de ca. 150, der dukkede op, da jeg holdt åbent hus i andledning af min 40 års fødselsdag. Ikke bare i præstegården, men også ved gudstjenesten inden. Den dag følte jeg, at hele sognet var klædt på til både højtid og fest. Dagen blev uforglemmlig.

Og gode dage var der rigtig mange af i Skads. For mig er ugens højdepunkt søndag formiddag kl. ca. 11.30, når gudstjenesten er vel overstået. For gudstjenesten er og bliver naturligvis det vigtigste af alt. Det at skrive en prædiken har jeg altid sammenlignet med Jakobs kamp mod englen i Penuel, hvor han siger: Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig! Som bekendt sejrer Jakob. Men hvori består hans sejr? Den består i at blive besejret. Han går halt ud af den kamp. Men velsignelsen får han. Og på samme måde når man skriver prædiken. Velsignelsen består naturligvis ikke i at få teksten til at sige det, man gerne vil have den til at sige. Hvilken velsignelse skulle der vel være i det? Men den består i at blive sat under tiltale af den levende Gud selv. Derfor er selve processen med at skrive en prædiken lige spændende hver gang, selv om det nogle gange kan være noget bøvl.

Kirkegangen i et landsogn med 1800 mennesker kan iflg. sagens natur ikke være så god som et sogn med ti gange så mange. Men i det store og hele må man vist sige, at den er god i Skads sogn. Der har været søndage, hvor det har været meget dårligt, det skal jeg ikke lægge skjul på. Jeg kan huske, at jeg på en sådan søndag sagde til min kone: Hvis jeg nogensinde når dertil, at jeg siger: Pyt med prædikenen, der kommer alligevel ingen, så er det tid at rejse! - Det punkt har jeg heldigvis aldrig nået, det var ikke derfor vi flyttede. Men vi gjorde det, fordi vi havde lyst til at bo i en by igen. Og da en gjorde opmærksom på det ledige embede i Aabenraa, sprang vi ud i det. Og lad det være sagt med det samme: Vi har ikke fortrudt det et øjeblik, sålidt som vi har fortrudt hverken tiden i Nyborg eller tiden i Skads.

Årene i Skads var nogle nødvendige år. Jeg havde brug for at finde mine egne ben og min egen stil. Jeg slipper nok aldrig for spørgsmålet: "Jamen, er din far ikke Vagn Kvist?" - det skulle da lige være, hvis de spørger, om man er søn af Hans Kvist, der var biskop i Roskilde. Jeg slipper heller ikke for at få at vide, at jeg ligner min far. Men det gør ikke noget, for nu kan jeg høre det uden at føle mig identificeret med ham. Det var i høj grad årene i Skads, der førte det med sig.

I entreen i Sct. Jørgens Præstegård i Aabenraa har vi hængende et billedgalleri fra Skads kirke. Det er en afskedsgave fra menighedsrådet. Selvom jeg "rendte af pladsen i utide", som den nuværende formand Alfred Hansen drillede mig med, afholdt menighedsrådet en stor afskedsreception i forbindelse med gudstjenesten. Jeg har billeder derfra, og hver gang jeg ser på dem, og også på billederne af kirken, dukker et utal af gode minder frem. Og ikke mindst den dag, den 2. januar 1994, satte et godt og værdigt punktum for 8 1/2 års virke i Skads. Lad mig slutte med at pringe den tale, jeg holdt ved den lejlighed:

Ved receptionen i Skads Forsamlingshus den 2. januar 1994

I en af de bøger, jeg aldrig kan blive træt af at læse, nemlig "Den lille prins", hedder det om hans afrejse bl.a.: "Den morgen, han tog af sted, gjorde han sin planet fin i stand... (han) rykkede også en

Thorstrup Kirke. Maleri af Egon Thomsen, Varde.

smule vemodigt de sidste baobabskud op... alle hans gammelkendte sysler forekom ham den morgen uendelig kære.." - Jeg må blankt tilstå, at jeg i den sidste måned har haft det ligesom ham. Alle de daglige gøremål, som man ellers ikke ofrer ret mange tanker på (såsom udfærdigelse af attester), og alle de ting der kræver, at man virkelig tænker sig om, de står pludselig i et helt andet skær, når man ved, at man skal flytte et andet sted hen. De gammelkendte sysler får nyt lys over sig. Ikke at jeg som Grantræet i H.C. Andersens eventyr står og siger: "Havde jeg dog bare glædet mig, mens tid var." For det mener jeg, jeg har gjort. De 8 1/2 år i Skads var nok i teknisk forstand en slags mellemstation. Men de blev aldrig en paraentes! Vi har fået så meget her, og det kan ingen tage fra os.

I sidste nr. af Kirkebladet skrev Alfred Hansen indledningsvist:

"Jens Kvist har efter godt 8 år som sognepræst i Skads sogn valgt at forlade os." - Det er naturligvis rigtigt. Det er mit eget valg. Ingen og intet har tvunget mig. Men derfor vil jeg meget gerne understrege, at ønsket om at blive præst i Aabenraa ikke må forveksles med ønsket om at komme væk fra Skads for enhver pris. Der var mange overvejelser, der gik forud for den endelige beslutning. Men det blev altså til, at vi gjorde op: Skal det være, skal det være nu.

Jeg skal ikke i dag stå og foregøgle nogen, at jeg ikke glæder mig til at begynde som præst ved Sct. Jørgens kirke. Det ville være hykleri og tom snak, som ingen, og mindst jeg selv, ville kunne "bruge til noget", som det hedder i dag. Men lige så hyklerisk ville det være, om jeg forsøgte at bilde nogen ind (hvem det så skulle være?), at jeg ikke samtidig glæder mig over den tid, vi har været her.

Forleden ryddede jeg op på mit kontor (og enhver, der har betrådt det, vil vide, hvilken opgave jeg har pålagt mig). Og da jeg nåede til skuffen med lejlighedstaler (brylluper, begravelser, runde dage af alle slags), passerede de 8 år næsten revy. Hvor har man dog lært mange mennesker at kende, og hvor har det betydet meget. Jeg er helt enig med Møllehave, der i en af sine erindringsbøger skriver: Det har altid påvirket mig stærkt at møde mennesker. Alle de mennesker, jeg har mødt, har præget mig". - Derfor

bliver jeg også så irriteret, når f.eks. en kulturminister udbasunerer, at nu skal kulturen også være for almindelige mennesker. For det første er det dumt og hovent. For det andet: Hvad er et almindeligt menneske? Jeg har aldrig mødt sådan et. Det er en abstraktion, som de, der i særlig grad tror de er ualmindelige, fornøjer sig med."Dit liv er ikke færdigt, før du har fyldt det, og hver dag har en mening, du ikke forstår. Hvad din dag betyder, ser du aldrig klart på forhånd. Du taber ikke dine år i en bundløs brønd. Du bærer dem i dig, og der modnes de. Der findes dage, om hvilke man siger. Jeg vil ikke se dem. Men også de hører til dit liv. Der findes dage, der forsvinder som alle andre, så man ikke er i stand til at se dem eller huske dem. Men de har haft deres betydning alligevel. De har alle gjort dig til den, du er." ("Så forskellige sind" s. 9).

De 8 1/2 år, der er gået, siden vi den 1. maj 1985 rullede ind på Præstegårdens parkeringsplads, er, som det ligger i udtrykket, virkelig *gået* for ikke at komme tilbage. Men de er ikke tabt i en bundløs brønd. Vi bærer dem med os, når vi flytter til Aabenraa. De var en vigtig del af vort liv, og det bliver de ved med at være. En tid man holdt af, mister man aldrig. Og derfor er tiden i Skads for vort vedkommende nok snart gået. Men ikke tabt.

Jeg vil gerne sige *Menighedsrådet* en stor tak for den gestus, der er vist os ved at holde denne reception i dag. Derudover vil jeg sige tak for det forbilledlige samarbejde, der altid har været i alle tre perioder. En tak for den omhyggelighed og samvittighedsfuldhed, som rådet altid har lagt i arbejdet, og for den respekt, der er vist for mit arbejde. Den har givet sig udslag i to ting: Dels en klar fornemmelse af, hvor grænsen for kompetencen var - og det kan jeg godt love for, ikke er nogen selvfølge, bare tag til Nyborg Strand næste gang Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer har årsmøde! Men respekten har også vist sig i, at man har taget det "hellige almindelige kirkebænkeembede" alvorligt. Det er meget få søndage, hvor der ikke har været mindst et medlem af rådet i kirke - og vel at mærke ikke den samme! Det er godt og trygt med et menighedsråd, der betragter gudstjenesten som et fælles anliggende og ikke bare præstens særlige hobby.

Og det samme gælder *medarbejderne ved kirken* (bortset fra det

med receptionen gælder mine ord til menighedsrådet også dem!). Der er virkelig tale om med-arbejdere, der ikke bare betragter gudstjenesten som noget, der skal køres af, fordi man nu engang får penge for det! Tak for et godt og loyalt samarbejde gennem alle årene.

Tak til *Skads Skole*, som altid har bakket mit arbejde med konfirmanderne op. Hvert år har jeg været på udflugt med konfirmanderne, og skolen har altid stillet såvel en dag som en lærer til rådighed. Og hermed være naturligvis også sagt tak til de lærere, der har brugt en hel dag til det!

Tak til *Tjæreborg Plejehjem* for en aldrig svigtende gæstfrihed. Og mens vi er i Tjæreborg: Tak til *Jermiin* for et framragende samarbejde. Og det samme vil jeg sige til *provst Østergaard*, der har været en ualmindelig behagelig foresat og en god kollega!

Tak til *Grundtvigsk Samfund* og dets bestyrelse for et spændende og givende samarbejde.

Tak til *Indre Missions Samfund*, der indtil sidste periode var repræsenteret i menighedsrådet. Nok har vi teologisk ikke altid været enige. Men man har altid fundet det værd at tage en diskussion op.

Men først og sidst retter min tak sig naturligvis til *Skads sogn* som sådan. Den der med, at vestjyder altid lige skal se folk an, og at der derfor går flere år, inden man er accepteret, køber jeg ikke. Lige fra første dag har jeg følt mig accepteret i sognet - og vel at mærke: accepteret som den, jeg var! Det er et spørgsmål om tillid, og den har I altid vist mig. Det giver en frihed, som ikke kan overvurderes.

Tag lige så godt imod min efterfølger, som I tog imod mig, når han eller hun engang dukker op.

Med dette siger hele familien Kvist tak for de 8 1/2 år, og endnu engang tak for festen her i dag. Vi ønsker jer alt godt fremover.

Gud velsigne jer allesammen!
Jens Kvist

Indholdsfortegnelse:

Forord 7

Pedel Eriksen ved staffeliet 9

Fra syvende kartoffelrække
til amtsborgmesterstolen 12
Af Frode Madsen

Eventyrets land 28
Af Anders Sørensen

Fra opdyrkning til braklægning 30
Af Svend Aage Hansen

En skjald ved ambolten 42
Af Robert Thomsen

Østjydsk propaganda ad bagvejen 57
Af Karl Erik Nielsen

Min dejlige barndom i Esbjerg 68
Af Gudrun Bjelke

Erindringsbilleder fra min vestjyske barndom 73
Af Tage Pedersen

Spredte glimt fra Varde, Brønshøj og Husum 90
Af Niels Christian Nielsen

Tilbageblik i skitseblokken 98
Af Olaf Bak

Mit klatretræ 100
Af Olaf Bak

Lidt om Esbjergs Erhvervsudvikling 102
Af Tage Sørensen

Læseforeningen af 1880 for Nørre-Nebel og omegn ... 111
Af Søren Hübschmann

De nødvendige år 121
Af Jens Kvist